रयत शिक्षण संस्थेचे,

सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय,उंब्रज

ता.कराड, जि.सातारा - ४१५ १०९

Reaccredited at 'B+' grade (CGPA 2.66) by NAAC

150 YEARS OF CELEBRATING THE MAHATMA

रयत शिक्षण संस्था,सातारा 1919-2019

100 शताब्दी महोत्सव

त्रिवेणी

सन २०१८–२०१९

॥ महाविद्यालयाचे नॅक मूल्यांकन ॥

नॅक पिअर टीमचे महाविद्यालयात आगमन

Departmental Presentation
Prof. Aphale Dept. of English

नॅक पिअर टीम कार्यालयात पहाणी करताना

माजी ... ार्थी व पालक
इं... श्री.भोसले

नॅक पिअर टीमसमोर सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर करताना महाविद्यालयातील विद्यार्थीनी

नॅक पिअर टीम चेअरमन मा. ... एक्झीट मीट संबोधित करताना समवेत डॉ.एस.विमला, डॉ. ... सिन्हा, प्राचार्य डॉ.जगदाळे साहेब

नॅक पिअर टीमकडून नॅक रिपोर्ट स्वीकारताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य व को-ऑर्डीनेटर

नॅक को-ऑर्डीनेटर प्रा.मनोहर माळी आभार मानताना

संपादक समिती

- अध्यक्ष :
  प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे
- प्रमुख संपादक :
  प्रा.डॉ.वंदना मोहिते
- विभागीय संपादक :
  प्रा.डॉ.सुनील चंदनशिवे (मराठी)
  प्रा.डॉ.वंदना मोहिते (हिंदी)
  प्रा.तुळशीदास आफळे (इंग्रजी)
  प्रा.लालासाहेब पवार (सामाजिक शास्त्रे)
  प्रा.कल्पना पाटील (ग्रंथालय)
  प्रा.मारुफ मुजावर (फोटो विभाग)
- विशेष सहाय्य :
  प्रा.आशा मडावी
  प्रा.मारुती तांबे
- मुद्रक :
  प्रिंट ओम ऑफसेट
  २९९ ब/२, दौलतनगर, सातारा
- अक्षर संधान :
  टाईप इनोव्हेटर्स
  मोती चौक, सातारा
- मांडणी :
  प्रा.डॉ.वंदना मोहिते
- मुखपृष्ठ :
  प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे

"स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद" - कर्मवीर

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय,उंब्रज

ता.कराड, जि.सातारा - ४१५ १०९

त्रिवेणी

सन २०१८ - २०१९

'त्रिवेणी' नियतकालिक । सन २०१८-२०१९

प्रगतीच्या पाऊल खुणा

* विद्यापीठापेक्षा महाविद्यालयाचे निकाल अधिक
* विद्यार्थीनींच्या बौध्दिक व व्यक्तिमत्त्व विकासाचे अनेक उपक्रम
* मराठी, हिंदी, इंग्रजी, इतिहास व समाजशास्त्र इ.स्पेशल विषयांची सोय
* विविध शॉर्ट टर्म कोर्सेस
* अद्यावत संगणक प्रयोगशाळा
* कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी
* स्पर्धा परीक्षा केंद्र
* इंग्लिश स्पिकींग कोर्स
* सुसज्ज महिला वसतिगृह
* ज्युडो, कराटे प्रशिक्षण
* ह्युमन राईटस् एज्युकेशन फाऊंडेशन कोर्स
* फॅशन डिझाईनिंग कोर्स
* कम्युनिटी कॉलेज अंतर्गत दोन कोर्स
* कलादालनाद्वारे मुलींच्या सुप्त गुणांना वाव
* भित्तीपत्रकाद्वारे विद्यार्थीनींच्या साहित्य गुणांना वाव
* क्रीडा विभागामार्फत अनेक खेळांचे प्रशिक्षण

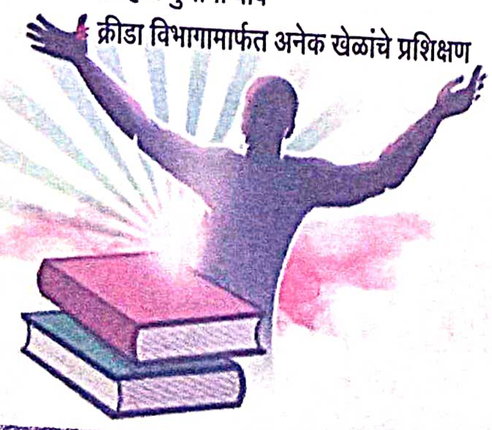

त्रिवेणी

दि प्रेस अँण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्स नियमन फॉर्म ४ प्रमाणे आवश्यक माहिती –

प्रकाशन स्थळ :
सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज

प्रकाशन काळ : वार्षिक

प्रकाशक : प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज ता.कराड, जि.सातारा ४१५ १०९.
दूरध्वनी : (०२१६४) २६४२३५
ई–मेल : yssmmuks@yahoo.co.in

संपादक : प्रा.डॉ.वंदना मोहिते
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय,उंब्रज ता.कराड, जि.सातारा ४१५ १०९.

मुद्रक : श्री.संदेश शहा
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : २६९ ब/२, दौलतनगर करंजे, सातारा ४१५००२
फोन : (०२१६२) २३४०४९

संगणक : श्री.प्रशांत गुजर
राष्ट्रीयत्व : भारतीय
पत्ता : १९५, सदाशिव पेठ, मोती चौक, सातारा ४१५००२
फोन : (०२१६२) २३४३७२

मालकी : रयत शिक्षण संस्थेचे,
सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज. ता.कराड, जि.सातारा.

प्राचार्य : डॉ.कैलास जगदाळे

या अंकातील साहित्यातून व्यक्त झालेली मते संबंधित लेखकांची आहेत. संपादक मंडळ त्या मताशी सहमत असेलच असे नाही.

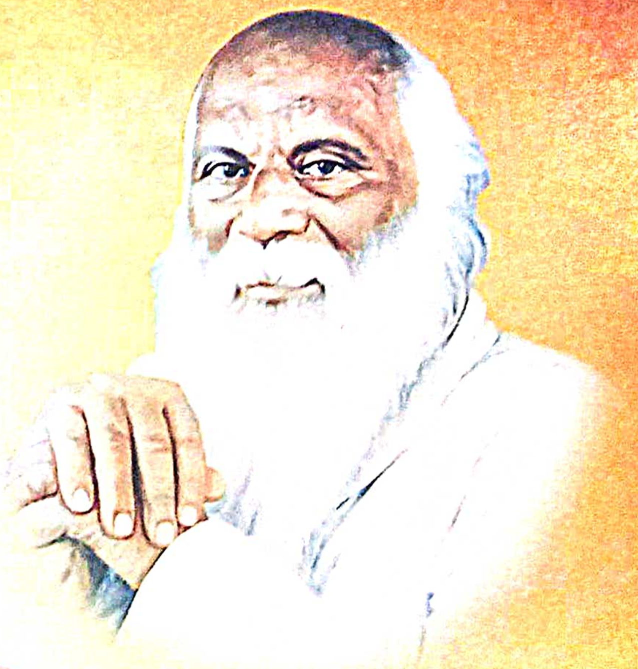

रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक

पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील

(२२ सप्टेंबर १८८७ - ९ मे १९५९)

"ज्ञानारंभी प्रथम स्मरावा
ज्ञानऋषी स्थिरमती
धन्य हा रयतेचा कुलपती
शिक्षण हेच कर्म अन्
समाज सेवा हाच धर्म"

रयत माऊली

सौ.लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील

"कर्ण लाजूनी विचारी
माझी माऊली बघून
अरे आभाळा एवढे हीला
कुणी दिले मन"

रयत शिक्षण संस्थेचे
पदाधिकारी

मा.खासदार डॉ.शरदचंद्रजी पवारसाहेब
अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा.

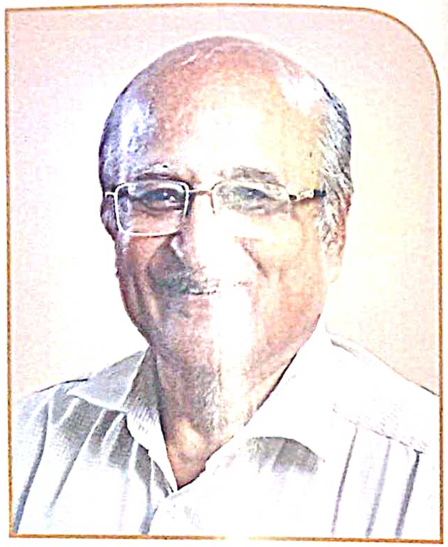

मा.डॉ.अनिल पाटील
चेअरमन,रयत शिक्षण संस्था,सातारा

मा.प्राचार्य डॉ.भाऊसाहेब कराळे
सचिव,रयत शिक्षण संस्था,सातारा

मा.प्राचार्य डॉ.विजयसिंह सावंत
सहसचिव,रयत शिक्षण संस्था,सातारा

मा.प्राचार्य अरुण आंधळे
ऑडिटर,रयत शिक्षण संस्था,सातारा

रयत शिक्षण संस्थेचे
सौ.मंगलाताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय,उंब्रज
त्रिवेणी २०१८ २०१९

महाविद्यालयाचे कार्यकुशल संघटक | प्राचार्य, डॉ.कैलास जगदाळे

• महाविद्यालय विकास समिती •

डॉ.अनिल पाटील
चेअरमन,
रयत शिक्षण संस्था,सातारा

प्राचार्य डॉ.भाऊसाहेब कराळे
सचिव,
रयत शिक्षण संस्था,सातारा

प्राचार्य डॉ.के.जी.कानडे
स्थानिक प्रतिनिधी (शिक्षण)

श्री.द.श्री.जाधव (आबा)
स्थानिक प्रतिनिधी (उद्योजक)

श्री.रणजीत जगताप
स्थानिक प्रतिनिधी (समाजसेवा)

प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे
स्थानिक प्रतिनिधी (सचिव)

प्रा.डॉ.अभयकुमार पाटील
प्राचार्य नियुक्त

प्रा.मनोहर माळगे
समन्वयक, आय.क्यू.ए.सी.

प्रा.एल.के.पवार
प्राध्यापक प्रतिनिधी

प्रा.आशा मडावी
प्राध्यापक प्रतिनिधी

प्रा.कल्पना पाटील
प्राध्यापक प्रतिनिधी

श्रीमती विद्या भोसले
स्थानिक प्रतिनिधी (संशोधन)

श्री.भरत पवार
शिक्षकेत्तर सेवक प्रतिनिधी

।। भावपूर्ण श्रद्धांजली ।।

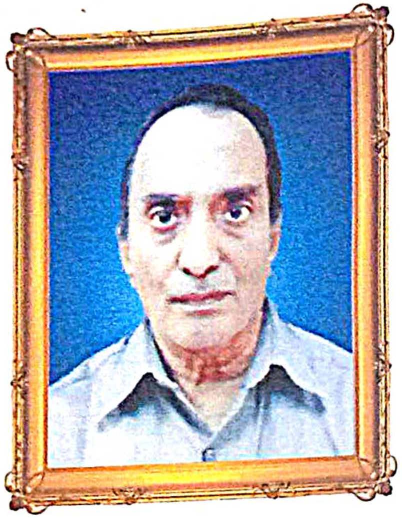

कै.प्राचार्य ई.जी.निकम
मृत्यू १९-२-२०१९
प्राचार्यपद कालावधी जुलै १९८९ ते जून १९९३

कै.प्राचार्य के.एस.मोहिते
मृत्यू दि. ४-१-२०१९
प्राचार्यपद कालावधी जून १९९७ ते जून २०००

कै.प्र.प्राचार्य आर.एम.जाधव
मृत्यू २०१८
प्राचार्यपद कालावधी जुलै १९९६ ते मे १९९७

अध्यक्षीय मनोगत...

२०१८-१९चा ''त्रिवेणी'' नियतकालिकाचा अंक प्रकाशित करताना मला विशेष आनंद होत आहे. कारण सन २०१८-१९मध्ये महाविद्यालयाने तृतीय नॅक मूल्यांकन (ऑनलाईन) ला सामोरे जावून 2.66 C.G.P.A. मिळवून बी+ ग्रेड प्राप्त केली आहे. यासाठी रयत शिक्षण संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, महाविद्यालयाचा टीचींग-नॉनटीचिंग स्टाफ, विद्यार्थीनी व ग्रामस्थांचे सहकार्य लाभले.

महाविद्यालयातील विद्यार्थीनींच्या शैक्षणिक गुणवत्तेबाबत मला अभिमानाने सांगावेसे वाटते की गेल्या पाच वर्षांमध्ये महाविद्यालयाचा निकाल सातत्याने ८०% पेक्षा अधिक आहे.

शैक्षणिक गुणवत्तेबरोबर मुलींच्या भविष्याचा विचार करून महाविद्यालयामध्ये बालवाडी शिक्षक प्रशिक्षण कोर्स, एम.पी.एस.सी., स्पोकन इंग्लीश, ब्युटी अ‍ॅण्ड वेलनेस, फॅशन डिझायनिंग, टॅली, कराटे, योगा सारखे उपयोगी शॉर्ट-टर्म कोर्स घेतले जातात.

उंब्रज व उंब्रज पंचक्रोशीतील विद्यार्थीनींना सुवर्णसंधी म्हणून यु.जी.सी. मान्यताप्राप्त कम्युनिटी कॉलेज अंतर्गत ड्रेस डिझायनिंग व टेलरिंग, ब्युटी अ‍ॅण्ड वेलनेस हे दोन कोर्स २०१८-१९मध्ये नव्याने सुरू करण्यात आले आहेत. या कोर्ससाठी एकूण ९९ बहिस्त महिलांनी प्रवेश घेतला आहे.

राष्ट्रीय सेवा योजनेअंतर्गत सन २०१८-१९चे वार्षिक शिबीर मौजे शिरगाव येथे संपन्न झाले. यासाठी मौजे शिरगाव येथील ग्रामस्थ व पंचक्रोशीतील सर्व मान्यवरांचे सहकार्य लाभले. यामध्ये उत्कृष्ट स्वयंसेविका म्हणून बाबर प्रियांका चंद्रकांत तर उत्कृष्ट गटप्रमुख म्हणून स्रोत तेजल बाबुराव या विद्यार्थीनींची निवड करण्यात आली. सन २०१८-१९ या वर्षातील राष्ट्रीय सेवा योजना उत्कृष्ट युनिट म्हणून ग्रामपंचायत शिरगाव यांनी महाविद्यालयास ट्रॉफी व प्रमाणपत्र देवून गौरविले.

वरील सर्व कार्यक्रमांना विद्यापीठ अनुदान आयोग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, रयत शिक्षण संस्था, उंब्रज व उंब्रज पंचक्रोशीतील असंख्य पालकवर्ग, थोर देणगीदार, प्राध्यापक, विद्यार्थी यांचे सहकार्य लाभल्याने महाविद्यालयाला उत्तुंग यश मिळाले आहे. आणि या यशाचा आरसा म्हणून विविध विषयांनी बहरलेला ''त्रिवेणी'' नियतकालिकाचा हा अंक आपल्या हाती बहाल करताना मला विशेष आनंद होत आहे.

- प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे

संपादकीय

सन २०१८-१९ चा 'त्रिवेणी' वार्षिक नियतकालिक अंक [illegible] आणि आकर्षक स्वरूपात आपल्या हाती देताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. साहित्य, कला, क्रीडा, सांस्कृतिक, शैक्षणिक, संशोधन [illegible] महाविद्यालयाचे [illegible] गुण [illegible] आणि निर्मितीचे कुवत यांचे यथार्थ [illegible] म्हणजे 'त्रिवेणी' नियतकालिक.

'त्रिवेणी' वार्षिक नियतकालिकाचा हेतू हाच की मराठी, हिंदी, इंग्रजी आणि सामाजिक शास्त्रे या चार विभागांच्या माध्यमाने महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींच्या लेखन-वाचन अभिव्यक्तीला प्रेरणा देणे. [illegible] 'त्रिवेणी' हा अंक प्रकाशित होत आहे. [illegible] कवि-लेखकांच्या [illegible] पारितोषिक देऊन गौरविले आहे.

'त्रिवेणी' च्या माध्यमातून विशेष सांगण्यास आनंद होत आहे की महाविद्यालयाने तृतीय नॅक मूल्यांकन [illegible] ३.११ गुण प्राप्त करून बी+ ही श्रेणी मिळविली आहे. 'त्रिवेणी' चे अंतरंग विविध [illegible] आहे. महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींनी शिक्षण घेत-घेत खेळामध्येही आपली विशेष [illegible] आहे. [illegible] स्पर्धेमध्ये वैष्णवी घाडगे (गोल्ड मेडल), दिव्या [illegible] (सिल्व्हर मेडल), [illegible] (ब्रांझ मेडल), शिवाजी विद्यापीठ इंटरझोन मध्ये (ब्रांझ मेडल) प्राप्त केले आहे. [illegible] या विद्यार्थिनींची अखिल भारतीय आंतर-विद्यापीठ स्पर्धेसाठी [illegible] निवड झाली.

'त्रिवेणी' वार्षिक नियतकालिक प्रकाशनास प्रेरणा देणारे महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे यांचे [illegible] आभार, तसेच सर्व विभागांचे विभागीय संपादक, इतर प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी, विद्यार्थिनी यांचेही अनमोल सहकार्य मिळाल्याने यांचे पण आभार, सातारा येथील प्रिंट ओन ऑफसेट व [illegible] यांचे व्यवस्थापक व त्यांचे सर्व सहकारी यांचे सर्वांचे मनस्वी आभार.

प्रा. डॉ. वंदना मोहिते
प्रमुख संपादक

मराठी विभाग

''जेव्हा तारे विझू लागत,
उंच भोंगे वाजू लागत,
पोंग्याच्या दिशेने वळत,
रोज दिंड्या जात चालत

झपाझप उचलीत पाय,
मागे वळून वघीत जाय.
ममतेने जाई सांगत,
नका वसू कुणाशी भांडत.''

- कवीवर्य नारायण सुर्वे

विभागीय संपादक

डॉ. सुनील चंदनशिवे

अंतरंग

गद्य विभाग

१) बहुरूपी पु.ल.देशपांडे	कु.अर्चना सुभाष चव्हाण	बी.ए.भाग–१	१
२) फरफट	कु.पूजा चंदुगडे	बी.ए.भाग–३	३
३) महाराष्ट्राचीच मराठी	कु.विद्या गोळे	बी.ए.भाग–२	५
४) रयत शिक्षण संस्था काल आज आणि उद्या	कु.स्नेहल संभाजी चव्हाण	बी.ए.भाग–२	७
५) काळ्या आईची महती गाणारी कविता– 'रानकूस'	कु.प्रियांका चंद्रकांत बाबर	बी.ए.भाग–२	१०
६) कमवत्या रोजगारात स्त्रियांची पीछेहाट– कारण आणि उपाय	कु.अमृता शामराव घाटगे	बी.ए.भाग–१	१२

पद्य विभाग

१) आठवणी	कु.निता संकपाळ	बी.ए.भाग–३	२
२) शुभशकुन कावळा	कु.सिमरन मणेर	बी.ए.भाग–३	२
३) निळं आकाश	कु.विद्या गोळे	बी.ए.भाग–२	४
४) दु:खी भावना	कु.स्नेहल चव्हाण	बी.ए.भाग–२	४
५) चार ओळी प्रेमाच्या....	कु.सिमरन मणेर	बी.ए.भाग–३	६
६) बैलपोळा	कु.अमृता माने	बी.ए.भाग–३	९
७) आपलं कुणीतरी असण्यापेक्षा	कु.पूजा जांगीड	बी.ए.भाग–२	११
८) आई	कु.पुजा विठ्ठल चंदुगडे	बी.ए.भाग–३	११
९) जीवन	कु.ज्योती पाटील	बी.ए.भाग–३	१५
१०) आठवण	कु.अंकिता साळुंखे	बी.ए.भाग–३	१५
११) माय	संकलित : कु.कोमल रमेश घाडगे	बी.ए.भाग–३	१६

व्यक्तिचित्रण

बहुरूपी पु.ल.देशपांडे

कु.अर्चना सुभाष चव्हाण, बी.ए.भाग-१

पु.ल.देशपांडे यांचे संपूर्ण नाव पुरुषोत्तम लक्ष्मण देशपांडे होय. त्यांचा जन्म ८ नोव्हें. १९१९ रोजी मुंबई येथे झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव लक्ष्मण त्रिंबक देशपांडे व आईचे नाव लक्ष्मीवाई लक्ष्मण देशपांडे होय. सुनीता देशपांडे या त्यांच्या पत्नी होत. पुरुषोत्तम देशपांडे यांना मराठी लेखक, नाटककार, अभिनेता, कथाकार, पटकथाकार, दिग्दर्शक, संगीत दिग्दर्शक अशा अनेक नावांनी संपूर्ण महाराष्ट्र ओळखतो. त्यांच्या अद्याक्षरांवरून महाराष्ट्रात ते प्रेमाने पु.ल. म्हणून ओळखले जातात. पु.ल. म्हणजे हास्यांचा बादशहा, पु.ल. म्हणजे प्रेरणा आणि पु.ल. म्हणजे मराठी रसिकांच्या मनावर अधिराज्य गाजवणारे व्यक्तिमत्व होय.

बालपण व शिक्षण :

पु.लं.चे वडील अडवाणी कागद कंपनीत दिडशे रुपये पगारावर फिरते विक्रेते होते. पु.लं.चा आपल्या आजोबांवरही खूप जीव होता. आजोबांनी लिहून दिलेले आणि पु.लं.नी पाठ केलेले १०-१५ ओळींचे भाषण पु.लं.नी वयाच्या ५ व्या वर्षी त्यांच्या शाळेत हावभावासहित खणखणीत आवाजात म्हणून दाखवले व ते १२ व्या वर्षापासून स्वत: भाषणे लिहायला लागले. पु.ल.देशपांडे यांना वाचन करायला व रेडिओवरील संगीतही ऐकायला आवडत असे. ते घरीच बाजाची पेटी वाजवायला शिकले. टिळक मंदिरात एकदा बालगंधर्व आले असताना पु.लं.नी त्यांना पेटी वाजवून दाखवली. बालगंधर्वांनी शाब्बासकी दिली व भावी कला जीवनासाठी शुभेच्छा दिल्या. पुढे कॉलेजमध्ये असताना त्यांनी राजा बढे यांच्या 'माझिया माहेरा जा' या कवितेला चाल लावली. आज ते गाणे मराठीतील भावसंगीतातील अनमोल ठेवा समजला जातो. ग.दि.माडगुळकरांनी लिहिलेल्या आणि भीमसेन जोशींनी गायलेल्या 'इंद्रायणी काठी' या गाण्याला पु.लं. नी चाल लावली होती, हेही गाणे अजरामर झाले.

पार्ले टिळक महाविद्यालयातून माध्यमिक शिक्षण पूर्ण करून पु.ल.देशपांडे मुंबईतील इस्माईल युसुफ कॉलेजातून इंटर व सहकारी लॉ कॉलेजमधून एल.एल.बी. झाले व कलेक्टर कचेरी व प्राप्तीकर विभागात काही काळ नोकरी करून पुण्याला आले. पुण्याला आल्यावर त्यांनी फर्ग्युसन कॉलेजमधून बी.ए. केले.

लेखक-अभिनेता-नाटककार :

१९३७ पासून नभोवाणीवर पु.ल.देशपांडे छोट्या मोठ्या नाटिकांत भाग घेऊ लागले. त्यावर्षी त्यांनी अनंत काणेकरांच्या ''पैजार'' या श्रुतिकेत काम केले. १९४४ साली पु.लं.नी लिहिलेले पहिले व्यक्तिचित्र म्हणजे 'भट्या नागपूरकर'. हे 'अभिरूची' या नियतकालिकातून प्रसिध्द झाले. त्यांनी सत्यकथामध्ये 'जिन आणि गंगाकुमारी' ही लघुकथा लिहिली. २०१४ मध्ये प्रकाशित झालेले 'बटाट्याची चाळ' हे त्यांचे विनोदी कथा पुस्तक प्रसिध्द आहे. फर्ग्युसन महाविद्यालयामध्ये असताना पु.ल.देशपांडे यांनी 'चिंतामण कोल्हटकरांच्या' ''ललितकुंज'' व ''नाट्यनिकेतन'' या नाट्यसंस्थांच्या नाटकातून भूमिका करायला सुरुवात केली. १९४८ साली पु.ल.देशपांडे यांनी 'तुका म्हणे आता' हे नाटक आणि 'बिचारे सौभद्र' हे प्रहसन लिहिले.

> *पुरुशोत्तम देशपांडे यांना मराठी लेखक, नाटककार, अभिनेता, कथाकार, पटकथाकार, दिग्दर्शक, संगीत दिग्दर्शक अशा अनेक नावांनी संपूर्ण महाराष्ट्र ओळखतो. त्यांच्या अद्याक्षरांवरून महाराष्ट्रात ते प्रेमाने पु.ल. म्हणून ओळखले जातात. पु.ल. म्हणजे हास्यांचा बादशहा, पु.ल. म्हणजे प्रेरणा आणि पु.ल. म्हणजे मराठी रसिकांच्या मनावर अधिराज्य गाजवणारे व्यक्तिमत्व होय.*

चित्रपटसृष्टीत पदार्पण :

१९४७-१९५४ या काळात त्यांनी चित्रपटांमध्ये आणि चित्रपटांसाठी कथा लिहिल्या. वंदे मातरम्, दूधभात, गुळाचा गणपती या चित्रपटात त्यांनी अष्टपैलू कामगिरी केली. या चित्रपटात कथा, पटकथा, काव्य, संगीत, भूमिका आणि दिग्दर्शन सर्वच पु.ल. देशपांडेच होते.

१९४७ सालच्या मो.ग.रांगणेकरांच्या 'कुबेर' चित्रपटाला पु.ल.देशपांडे यांनी संगीत दिले. चित्रपटातील गाणी देखील गायली. वंदे मातरम् मध्ये देशपांडे व त्यांच्या पत्नी सुनीताबाई देशपांडे यांच्या प्रमुख भूमिका होत्या. त्यामध्ये पु.ल.देशपांडे नायक होते. पु.ल.देशपांडे यांचा ''देवबाप्पा'' प्रसिध्द झाला व त्यातील 'नाच रे मोरा' या गाण्याने अनेक दशके मराठी मनावर अधिराज्य गाजवले आहे.

नभोवाणी व दूरचित्रवाणी :

१९३७ पासून पु.लं.चा नभोवाणीशी संबंध आलाच होता. १९५५ मध्ये पु.ल.देशपांडे 'आकाशवाणी'त नोकरीला लागले. आकाशवाणीसाठी त्यांनी अनेक श्रुतिका लिहिल्या आणि भाषणे दिली. ५६-५७ मध्ये ते आकाशवाणीवर प्रमुख नाट्यनिर्माता झाले. वदलीवर दिल्लीला गेले असताना त्यांनी व सुनीताबाईंनी 'गडकरी दर्शन' नावाचा कार्यक्रम सादर केला. या कार्यक्रमातून 'बटाट्याची चाळ'चा जन्म झाला. बटाट्याच्या चाळीला अभूतपूर्व लोकप्रियता लाभली. १९५८मध्ये पु.लं.ना आकाशवाणी युनोस्कोच्या शिष्यवृत्तीवर मिडिया ऑफ मास कम्युनिकेशन या अभ्यासक्रमासाठी लंडनला बी.बी.सी.कडे पाठवले. १९५९मध्ये पु.ल.देशपांडे भारतातील पहिले दूरचित्रवाणी कार्यक्रम निर्माते झाले.

दूरदर्शनच्या पहिल्यावहिल्या प्रसारणासाठी पंडित नेहरूंची दूरदर्शनसाठी मुलाखत घेणारे पु.ल. हे भारतीय दूरदर्शनचे पहिले मुलाखतकार होते. पु.ल.भाषाप्रेमी होते. त्यांना बंगाली, कन्नड भाषा येत होत्या. पु.लं.च्या जीवनावर महेश मांजरेकरांनी 'भाई-व्यक्ती व वल्ली' या नावाचा मराठी चित्रपट काढला आहे.

पु.लं.च्या अमूल्य कामगिरीची दाद महाराष्ट्र सरकारने घेतली. पु.लं.ना अनेक पुरस्कारांनी गौरविण्यात आले. त्यातील काही म्हणजे पद्मश्री सन्मान, महाराष्ट्र भूषण, साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षपद भूषवले. महाराष्ट्र राज्य वाङ्मय पुरस्कार, पद्मभूषण इत्यादी आहेत.

ज्याप्रमाणे पु.लं.नी सामान्य माणसाच्या चेहऱ्यावर हास्यरेषा उमटवली त्याप्रमाणेच १२ जून २००० मध्ये पुणे येथे शेवटचा श्वास घेवून लोकांच्या, चाहत्यांच्या डोळ्यात पाणी आणले.

✦ ✦ ✦ ✦

आठवणी

हात ही सांगतात वरेच काही
ओठही बोलतात वरेच काही
दूर गेली तेव्हाची माणसं
सावल्या ही गेल्या...

वेदना माझी माय होते
तेव्हा दिवस सांगतात वरेच काही
पुस्तकाची पाने चाळताना
शब्द ही सांगतात वरेच काही

प्राजक्त फुलला गळून गेला
जाई-जुई सांगतात वरेच काही

कु.निता संकपाळ
बी.ए.भाग-३

शुभशकुन कावळा

शुभशकून कावळा गेटवर
मुकाट चुपचाप
सूतकात असल्यासारखा
माझी झाली घालमेल
का ओरडेना हा
तो ओरडेल कुणीतरी येईल
निसरती संध्याकाळ निघून गेली
निदान थोडीतरी पकडता येईल
रात्र आहेच पुढे
पण शुभशकून कावळा
मुकाट शांत शांत

कु.सिमरन मणेर
बी.ए.भाग-३

फरफट

✦

कु.पूजा चंदुगडे, बी.ए.भाग-३

कथा

नेहमीप्रमाणे मी जेवण बनवत होते आणि तव्यावर भाकरी टुमणीगत फुगावी, तशी मला अचानक एक कथा सुचली आणि त्या कथेची बीजे मनात खोलवर रुजली.

आम्ही चार भावंडं, आई आणि बाबा असं आमचं कुटुंब होतं. मला सगळे आक्का म्हणायचे. त्यामुळे घरात माझा रुबाब जास्तच असायचा. माझ्यापेक्षा एक मोठा भाऊ होता, त्याला आम्ही तात्या म्हणायचो आणि एक भाऊ व सगळ्यात छोटी म्हणजे धाकटी वहिण असं आमचं कुटुंब होतं. आम्ही सर्व भावंडं सतत मामाच्या गावी म्हणजेच आजोळी असायचो. त्यामुळे खूपच मस्ती असायची. पण आमचा मामा पण लय कडक, त्याला आम्ही सगळे घावरायचो. तरीपण मामाकडं जायाला खूप आवडायचं. आम्हाला तीन मामा होते. त्यांची बारा पोरं आणि आम्ही चार भावंडं अशी आम्ही सोळा जण पोरं होतो. त्यामुळं घरात कल्लोळच उडायचा. पण मामा आला, की सगळी चिडीचूप वसायचो, असा मामाचा दरारा होता.

मला अजून ही आठवतंय मामाच्या पोरांनी कायं तरी चूक केली. तर त्याला चापाटण्यानं मारलं होतं. त्यामुळं आम्ही सगळी खूप घावरायचो. ते दिवसच खूप छान होते. आम्ही शाळेला सुट्टी लागली की मामाकडं जायासाठी आईजवळ हट्ट धरायचो आणि शाळा सुरू झाली की, आईकडं परत यायचो. मी काय जास्त शाळा शिकलेच नाही, पण वाकी भावंडांना शिकवलं. असे दिवस चालले होते आणि एक दिवस अचानक आमची आई आम्हा भावंडांना पोरकं करून निघून गेली. देवानं आमच्या डोक्यावरचं मायेचं छत्र हिरावून नेलं. आम्ही भावंडं धायमोकलून रडत होतो. त्यात मी आणि तात्या दोघांनाच कळत होतं. धाकटी वहिण आणि भाऊ खूपच लहान होते. आई सोडून गेली आणि खऱ्या अर्थानं आमच्या आयुष्याची कसरत सुरू झाली. कसरत कसली ती आमच्या आयुष्याची फरफटच होती. म्हणत्यात ना,

'स्वामी तिन्ही जगाचा
आई विना भिकारी'

तिन्ही लोकांचा तो स्वामी, पालनकर्ता असूनही तो आईच्या मायेला भिकारी, पोरका झालेला आहे. काही दिवसांनी आमच्या वडिलांनी दुसरं लग्न केलं, आम्हाला सावत्र आई आली. थोडा मनाला दिलासा मिळाला. कारण सांभाळ करणारं कोणच नव्हतं. पण आमच्या सगळ्या आशा धुळीला मिळाल्या. तिचं आणि आमचं कधीच पटलं नाही. शेवटी ती सावत्र आई होती. खरंच मला प्रश्न पडतो, सगळ्याच सावत्र आई अशा का असतात ? का त्या आपल्या मुलांसारखं त्यांना आईचं प्रेम देऊ शकत नाहीत ? ज्या दिवशी सावत्र हा शब्द कायमचा नाहिसा होईल तो दिवस माझ्यासाठी अनमोल ठरेल. जेव्हा मायेची, आपुलकिची, जिव्हाळ्याची गरज होती तेव्हा आम्ही भावंडं पोरकी झालो होतो. चार दिवस ह्या पाहुण्याच्यात तर चार दिवस त्या पाहुण्याच्यात तर, कधी मामाच्या गावी असे आमचे दिवस चालले होते. सतत डोळे भरून यायचे, आईची आठवण सतत यायची. आणि स्वत:च्याच नशिबाला दोष देत मी बसायची.

> *खरंच मला प्रश्न पडतो, सगळ्याच सावत्र आई अशा का असतात ? का त्या आपल्या मुलांसारखं त्यांना आईचं प्रेम देऊ शकत नाहीत ? ज्या दिवशी सावत्र हा शब्द कायमचा नाहिसा होईल तो दिवस माझ्यासाठी अनमोल ठरेल. जेव्हा मायेची, आपुलकीची, जिव्हाळ्याची गरज होती तेव्हा आम्ही भावंडं पोरकी झालो होतो.*

आईची सतत आठवण यायची, असंच आमचं नशीब होतं तर देवाने का बरं जन्म द्यावा ? अंत:करणातून माझी साद आईला जायची. दिवस जात होते, आम्ही भावंडं लहानाची मोठी होत होतो. जसजसं वय वाढेल तस तसं परिस्थितीची जाणीव व्हायची, खूप चटके सोसले पण त्याचबरोबर मन ही खंबीर होत गेलं. आईची आठवण आली की कशीतरी स्वत:च मनाची समजून घालायची. आईच्यानंतर मामा आम्हाला खूपच जपायचा. मामाच्या घरी काम करीत आम्ही भावंडं शिकलो. आम्हा भावंडात तात्या मोठा होता त्यामुळे त्याच्यावर जबाबदारी असायची. सकाळी लवकर उठून रानात जाऊन गुरांसाठी गवत घेऊन यायचे, तरच त्याला सकाळी चहा भेटायचा. घरी आल्यावर दफ्तर घ्यायचं आणि शाळेकडं पळत सुटायचं. खूप खस्ता खाल्ल्या पण आम्ही कधीच हार मानली नाही. त्याचंच फळ देवाने आम्हाला दिलं, आम्ही सर्व भावंडं आता स्थिरावलो आहोत. माझं ही लग्न झालं, मी माझ्या संसारात सुखी झाले. तात्या सैन्य दलात भरती झाला. आमचं सगळं आयुष्यच बदललं. काही दिवसांनी धाकटी बहिण संसारात रमली आणि सगळ्यात लहान भाऊ महाराष्ट्र पोलीस सेवेत रूजू झाला.

देवानं लहानपणी पोरकं केलं, आईचं छत्र हिरावून घेतलं, खूप हाल झाले. पण संकटाला सामोरे जात आम्ही उभे राहिलो. त्यामुळेच आज स्वाभिमानाने जगत आहोत. पण खरंच आज ही मनापासून वाटतं आमच्या नशिबी जे आलं ते इतर कुणाच्याच वाट्याला येऊ नये. आई कायमची सोडून गेली पण खऱ्या अर्थाने तिचे संस्कार आम्हाला कायमस्वरूपी देऊन गेली. स्वाभिमानाने जगण्याची वृत्ती कायमपणे आमच्यात रुजवून गेली.

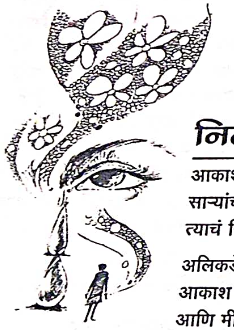

निळं आकाश

आकाश म्हटलं की,
साऱ्यांच्याच नजरेसमोर येतं
त्याचं निळं अथांगपण,

अलिकडे तू ही स्वत:ला
आकाश समजू लागलास
आणि मी शोधू लागले

तुझ्या निळ्या डोळ्यात
आकाशाचं अथांगपण
रागावू नको पण एक सांगू
स्वत:ला आकाश समजून घ्यायला
छान वाटतं रे,
पण त्याच्यासारखं वागता आलं पाहिजे....

कु.विद्या गोळे
बी.ए.भाग-२

दु:खी भावना

दु:ख निवडायचं
तर तू मला स्वातंत्र्य
द्यायला हवा होतंस

मी नक्कीच काळ्याभोर मातिची
दु:खी भावना निवडली असती

निदान काही काळापुरतं तरी
तुझ्या मुळांना मला घट्ट पकडून
ठेवता आलं असतं

कु.स्नेहल चव्हाण
बी.ए.भाग-२

ललितलेख

महाराष्ट्राचीच मराठी

कु.विद्या गोळे, बी.ए.भाग-२

''माझ्या मराठीची बोलू कौतुके ।
परि अमृताते ही पैजा जिंके ।
ऐसी अक्षरे रसिके, मेळवीन ।।''
संत ज्ञानेश्वर

असा मराठी भाषेचा गौरव बाराव्या शतकात संत ज्ञानदेवांनी केला आहे. आणि मराठी भाषेची महती सांगणाऱ्या ओळी प्रत्येक मराठी माणसाच्या मनात अमर झाल्या. मराठी ही केवळ एक भाषा नसून ती एक वैभवसंपन्न, प्राचीन अशी संस्कृती आहे व हिच संस्कृती या भाषेच्या माध्यमातून आकाराला, नावारूपाला येत असते. मराठी भाषेला प्राचीन अशी परंपरा आहे. मराठी भाषेचा उगम नक्की कधी झाला हे सांगण्याचा प्रयत्न अनेक भाषाभ्यासकांनी केला. त्यातूनच मराठीचा उगम काळ हा आठवे शतक आहे हे दिसून येते. यानंतर ती ग्रंथनिष्ठित स्वरूपात हळूहळू बाळसे धरू लागली होती.

मराठी भाषेची प्रथम सुरुवात आपणाला 'राजमतीप्रबोधन' या उधोनसुरीच्या ग्रंथात पाहावयास मिळते. तसेच अनेक ताम्रपट, शिलालेख यामधून देखील मराठी भाषा लिखीत स्वरूपात जतन करण्याचा प्रयत्न तत्कालीन काळातील लोकांनी केला. एखाद्या भाषेचा विकास होत असताना तत्कालीन काळातील संस्कृतीतही परिवर्तन होत असते. माणसाच्या सांस्कृतिक विकासाच्या अवस्था यात आपणाला दिसून येतात.

भाषा आणि संस्कृती या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. भाषेच्या माध्यमातून साहित्य आणि साहित्यात पडणारे संस्कृतीचे प्रतिबिंब म्हणजेच भाषा व संस्कृती यांचा होत जाणारा विकास होय. उदा. ११ व्या शतकात असणारी यादवकालीन संस्कृती पहावयाची असल्यास आपणाला त्याकाळातील ग्रंथनिर्मितीचा अभ्यास करावा लागतो. संस्कृतीत बदल करण्यासाठी पुन्हा भाषेचेच साह्य घ्यावे लागते. आतापर्यंत महाराष्ट्राचा विकास कसा झाला, त्यात कोणत्या प्रकारची राजकीय, सामाजिक, शैक्षणिक परिवर्तने झाली हे अभ्यासायचे असल्यास मराठी भाषेचाच आधार आपणाला घ्यावा लागतो.

१९ व्या शतकात मराठी भाषेच्या स्वरूपात बदल करणारी एक महत्त्वपूर्ण घटना घडली. भारतावर इंग्रजांचा एकछत्री अंमल सुरू झाला. याचा परिणाम मराठी भाषेवर फार मोठ्या प्रमाणावर झाला आणि मराठी भाषेत एक फार मोठे परिवर्तन या काळात झाले. या काळात पद्यमय भक्तीप्रधान असणारी मराठी भाषा गद्यमय रूप घेवून सामान्यांच्या जीवनाचे लौकिक जीवन शब्दबध्द करण्यास सुरुवात केली. इंग्रजी वाङ्मयाच्या धर्तीवर मराठी वाङ्मयात अनेक बदल होवून तिच्या कक्षा रूंदावल्या गेल्या. मराठी भाषेत अन्य धर्मियांनी या काळात ग्रंथनिर्मितीकरून मराठी भाषेची वैभवशाली परंपरा, मराठी भाषेची गोडी अनुभवली. फादर स्टीफन्स यांनी मराठी भाषेचा गौरव केला आहे.

> *मराठी भाषेची प्रथम सुरुवात आपणाला 'राजमतीप्रबोधन' या उधोनसुरीच्या ग्रंथात पाहावयास मिळते. तसेच अनेक ताम्रपट, शिलालेख यामधून देखील मराठी भाषा लिखीत स्वरूपात जतन करण्याचा प्रयत्न तत्कालीन काळातील लोकांनी केला. एखाद्या भाषेचा विकास होत असताना तत्कालीन काळातील संस्कृतीतही परिवर्तन होत असते.*

१ मे १९६० रोजी 'महाराष्ट्र' राज्याची निर्मिती झाली आणि महाराष्ट्राची मराठी ही स्वतंत्र राज्यभाषा म्हणून मान्य झाली. आजपर्यंत मराठीचा होत गेलेला विकास आणि इ.स.१९६० ला झालेली स्वतंत्र राज्याची निर्मिती म्हणजेच महाराष्ट्राचा व मराठीचा झालेला गौरवच आहे. इंग्रजी राजवटीमुळे व प्रभावामुळे आपण इंग्रजी भाषा आत्मसात केली ती संपर्काचे माध्यम म्हणून. पण जस-जसा काळ पुढे गेला तस-तसे आपण त्याचबरोबरच ती संस्कृतीही आत्मसात केली आणि म्हणूनच भारतीय संस्कृतीत झपाट्याने परिवर्तन झालेले आपणाला दिसते. आध्यात्मिक जीवनाला भौतिक, ऐहिक संदर्भ प्राप्त झाले. यातून माणूस अधिकाधिक स्वार्थी होत गेला. पैसा, सत्ता यासाठी नैतिकतेची वसतम सुरु झाली. गुन्हेगार, भ्रष्टाचार, स्त्रियांच्या समस्या, वाढती बेकारी यासारख्या अनेक समस्या यामुळे निर्माण झाल्या. केवळ भाषेत झालेले परिवर्तन हे या परिवर्तनामागील एक मुलभूत कारण आहे.

आजच्या महाराष्ट्रात तर आपणाला मराठी ही राज्यभाषा आहे, हे लोकांना सांगावे लागत आहे. इंग्रजी शाळा, महाविद्यालये यामुळे माणसाच्या जीवनशैलीत बदल झाला आहे. आपण हा बदल केवळ आंधळेपणाने स्वीकारला आहे, असे खेदपूर्वक म्हणावे लागते. कारण यामुळे आपण केवळ भाषा विसरलो नाही, तर आपली संस्कृती, मूल्ये ही विसरत आहोत. या संस्कृतीतून आकाराला आलेली परंपरा, रीतिरिवाज बदलत आहेत. यातूनच आपण आपल्या संस्कृतीच्या ऱ्हासाला कारणीभूत होत आहोत. आज आपणाला जिकडे-तिकडे इंग्रजीचे प्राबल्य दिसते. आज दुर्दैवाची गोष्ट अशी की, आज महाराष्ट्रात मराठी भाषेचा प्रसार व प्रचार करण्यासाठी वेगवेगळे प्रयत्न करावे लागत आहेत. ही अत्यंत उदासिनतेची बाब आहे. ज्या मराठीने मराठी माणसाची अस्मिता जपली, जी उत्तरोत्तर प्रगतीच्या शिखरावर गेली, जिच्यातून आदर्श जीवनशैली निर्माण झाली तिच भाषा आज धुळखात आहे आणि ही मराठी भाषेची फार मोठी अवनती आहे.

महाराष्ट्र हे महान व्यक्तिमत्वाचे राष्ट्र आहे. अनेक अतुलनीय व्यक्ती या मातीत जन्मल्या आणि त्यांनी आपल्या कार्याने महाराष्ट्राचा झेंडा अटकेपार रोवला. केवळ मराठी अस्मिता जपण्यासाठी आपल्या प्राणाची बाजी लावली. यात छत्रपती शिवाजी महाराज यांसारखे अनेक संत महात्मे आहेत. महाराष्ट्राला जर भविष्यात एक सुजलाम् सुफलाम् परिपूर्ण राज्य बनवायचे असेल तर, मराठी भाषेशिवाय ते शक्य होणार नाही. आणि म्हणूनच महाराष्ट्रात मराठीच हवी. केवळ हवी असे नाही तर ती सन्मानपूर्वक महाराष्ट्राने आपला वारसा म्हणून मिरवायला हवी. कारण भाषा म्हणजे संस्कृती, साहित्य होय. आणि साहित्यात माणूस हाच केंद्रस्थानी असतो. आणि मराठी माणसाला जर अभिमानाने जगायचे असेल, आपली संस्कृती जपायची असेल, तिचा विकास करायचा असेल तर मराठी आणि केवळ मराठीच भाषा हवी. तरच यातून उद्याचा सुजलाम् सुफलाम् महाराष्ट्र निर्माण होईल. आणि असा महाराष्ट्र घडविण्यासाठी आपण प्रत्येकाने "मी मराठी, महाराष्ट्राची मराठी" असे अभिमानाने म्हटलेच पाहिजे.

✦ ✦ ✦ ✦

चार ओळी प्रेमाच्या....

प्रेम म्हणजे...
भिरभिरणारी नजर, थरथरणारे ओठ
नजरानजर झाल्यावर
माती उकरणारे बोट
अन् नाजूक गालावर जेव्हा
गुलाबाची लाली असते
याहून वेगळे सांग दोस्ता
प्रेम म्हणजे काय असते ?

कु.सिमरन मणेर
बी.ए.भाग-३

रयत शिक्षण संस्था काल आज आणि उद्या

✦

कु.स्नेहल संभाजी चव्हाण, बी.ए.भाग-२

परिचयात्मक

ज्यांच्या लौकिकाचा परिमल लोकस्मृतीच्या गाभाऱ्यात चिरकाल दरवळत राहतो असे काही महात्मे या भूतलावर अधून-मधून अवतीर्ण होतात. अशी जगावेगळी माणसेच या जगातच जन्माला येतात हे या जगाचं भाग्यच म्हटलं पाहिजे. महाराने देव पाहिला तर तो बाटतो, स्त्री जर शिकली तर ती दुर्वर्तनी होते, अशाप्रकारच्या भयाण अंधःकारात चाचपडणाऱ्या या महाराष्ट्राला ज्ञानरुपी प्रकाश किरणांनी दिपून टाकण्यासाठी कुंभोज येथील पायगोंडा पाटील आणि गंगूबाई पाटील या कर्तव्यनिष्ठ दांपत्याच्या पोटी आण्णांचा जन्म झाला.

'सतू धर्माचा ग, भाऊ माझा'

असा वारणा खोऱ्यातील प्रत्येक माता भगिनींचा हुंकार असणारा सत्याप्पा भोसले यांच्या सानिध्यातून अन्यायाविरुध्द पेटून उठण्याचं बाळकडू आण्णांच्या अंगी बाणवलं जातं. अस्पृश्यता, जातीभेदांनी काळवंडलेली मने या नरक यातनांनी शिक्षणापासून कोसो दूर असणारे मागासवर्गीय यांची पिढ्यान्पिढ्यांची होणारी कुचंबणा ही सारी कुचंबणा दूर करण्याची सुरुवात म्हणून आण्णांनी रहाटच मोडून टाकतात. भूकेने व्याकूळ अस्पृश्याला घरी जेवायला नेणे, शिक्षणरूपी ज्ञानगंगा ज्या समाजात कधीच पोहोचली नाही तिथे ज्ञानदेव घोलपसारख्या अस्पृश्य विद्यार्थ्याला शिक्षण प्रवाहात आणून आपलं पुरोगामित्व सिध्द करणं, इतरांच्या शिक्षणाची काळजी घेणाऱ्या भाऊरावांच्या म्हणजेच त्यांच्या वडिलांच्या होणाऱ्या बदल्यांनी तशी त्यांच्या शिक्षणाची हेळसांडच केली. पण म्हणतात ना, 'देव जाणिले कोणी' या उक्तीप्रमाणे कोणत्याही विद्यापीठाची डिग्री गाठीशी नसताना स्वतःचं एक अद्वितीय विद्यापीठ बनण्याचा त्यांचा प्रवास या भारत भूमीस रोमांचित करतो. या प्रवासात अस्पृश्यांचं मिस क्लार्क होस्टेल, जैन बोर्डींग, राजाराम कॉलेज अशा ठिकाणी अनेक अटी-तटींचे प्रसंग त्यांच्या जीवनात घडत होते.

कोल्हापूर संस्थानच्या राजर्षी शाहू महाराजांच्या सामाजिक कार्याचा आण्णांना परिसरस्पर्श झाला. भरभक्कम शरीरयष्टी लाभलेल्या भाऊरावांचे प्रेम कुस्ती आणि लालमातीकडे धावू पाहायचं. बोलायची ओघवती कला, सहज सुंदर शब्दफेक, राजबिंडा स्वभाव या त्रीसूर्रीच्या जोरावर किर्लोस्कर, कूपर, ओगले यासारख्या उद्योजकांची भरभराट करुन देणारे भाऊराव उभा महाराष्ट्र पालथा घालत होते. अज्ञानाचं या दुःखाचं समूळ उच्चाटन करायचं असेल तर, याचा एकमेव उपाय आण्णांना दिसू लागला. तो उपाय होता शिक्षण. ४ ऑक्टोबर १९१९ हा दिवस शिक्षण क्षेत्रातील इतिहासाच्या पानावर सुवर्ण अक्षरांनी कोरला जाईल याची कोणालाही कल्पना नसताना भाऊरावांनी शिक्षण प्रसाराचं पाहिलेलं स्वप्न सत्यात उतरवायचा निश्चय केला. या दिवशी आण्णांनी काले येथे सुरु केलेले वसतीगृह केवळ शिक्षण देणारं विद्यापीठ नसून सामाजिक क्रांतीची एक ज्वालाच बनली. ते ठिकाण होतं सत्यशोधक समाजाची भरलेली सभा. या सभेत आण्णांनी रयत शिक्षण संस्थेला प्रारंभ केला. घोषणा केली शिक्षण यज्ञाची. काल्यातील शिक्षणगंगा कालातीत व्हायची असेल, आपल्या विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक क्षेत्रात अजिंक्य व्हावं या निर्मळ भावनेनं छत्रपतींच्या गादीचा आशीर्वाद आणि अजिंक्यत्वाची साक्ष देणारा अजिंक्यतारा आण्णांनी जवळ

> *आण्णांनी घेतला वसा वहिनींच्या ध्यासाचा, लेकरांची माय बनले आण्णा. यातूनच रयत विस्तारु लागली. रयतचा वटवृक्ष दिमाखू लागला. यातून रयतेची प्रगती होऊ लागली. रयत शिक्षण संस्थेचा विस्तार पाहून डोळे दिपून जातात. यामागं पाटीवर अज्ञानाचं ओझं आणि कपाळावर अस्पृश्यतेचा शिक्का मारुन जन्मलेल्या उपेक्षितांसाठी आण्णा वहिनी चंदनासारखे झिजले.*

केला. रयत शिक्षण संस्था सातारमय झाली. छत्रपतींच्या गादीच्या कृपाछत्रानं धनिणीची बाग खंडानं मिळाली. खंडानं मिळालेल्या जागेवरचा शिक्षणयज्ञ उद्या अशिया खंडात सर्वात मोठा होणार होता.

कोल्हापूरला वसतीगृहाची जननी करणारे राजर्षी शाहू महाराज त्यांच्याच हा पट्टशिष्य. गुरूंच्या पुढे एक पाऊल जात अठरापगड जातीतल्या मुलांना शिकण्यासाठी एकाच छताखाली आणतो. शंभर वर्षापूर्वीचा हा अविश्वसनीय पराक्रम पाहून राष्ट्रपिता महात्मा गांधी आण्णांच्या पाठीवर थाप ठोकत असताना म्हणतात, ''जो मै साबरमती में नही कर पाया, वह काम आपने यह कर दिखाया ।'' यातूनच आण्णांच्या कार्याची उंची हिमालयाचे टोक गाठते. एकाच ध्येयाने प्रेरित असणारे महामानव आपसूकपणे एकत्रित येतात. आण्णांच्या शैक्षणिक सामाजिक कार्याच्या अग्निहोत्रात भरभक्कम पाठिंबा देणारे महर्षी शिंदे, महर्षी कर्वे, संत गाडगेबाबा, भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्याच विचारधारेचा वसा व वारसा पुढे नेतात. असं म्हणतात, ''तुम्ही जर एका वर्षाचा विचार करत असाल ना तर धान्य पेरावं लागत, तुम्ही जर दहा वर्षाचा विचार करत असाल तर झाडे लावावी लागतात आणि तुम्ही जर शंभर वर्षाचा विचार करत असाल तर माणसं पेरावी लागतात, त्यांना उभारी द्यावी लागते.'' गुणग्राहकता अंगी बाळगणाऱ्या भाऊरावांनी विद्यार्थ्यांची अभेद्य फळीच उभी केली.

आण्णांनी सुरू केलेला शिक्षणाचा सारीपाट सहज साध्य नव्हताच जणू. ग्रँड तहकूबी पासून जातीय दंगली, आंधळी धार्मिकता, मतभेद आणि मतभेदांची अनेक वादळे रयत शिक्षण संस्थेला वारंवार धडका देत होती. या वादळात रयत शिक्षण संस्थेची एकही विट हालत नव्हती. त्याचं गुपीत होतं, आण्णांनी कसाशीने जपलेली चतु:सुत्री - स्वावलंबन, स्वाभिमान, स्वाध्याय आणि स्वातंत्र्य. या चतु:सूत्रीचा पाठपुरावा करण्यात आण्णांना भक्कम आधार होता तो त्यांच्या सहचारणीचा. महारा मागांच्या मुलांना वाढवते म्हणून माहेर तुटले होते. अशात पोटच्या मुलांपेक्षा जास्त लळा या माऊलीने वसतीगृहातील मुलांना लावला होता. स्त्रिया ज्या अलंकाराला जीवापाड जपतात तोच सौभाग्य अलंकार 'मंगळसूत्र' ही रयतमाऊली हसत हसत गहाण ठेवते. आण्णांच्या कार्यात सावलीसारखी उभी राहणारी ही रयतमाऊली या प्रवासाला मध्येच सोडून जाईल याची कुणाला कल्पनाही नव्हती. नियतीने एक क्रूर डाव खेळला. रयत माऊली तिच्या लेकरांना पोरकं करून गेली. या रयत माऊलीचा असीम त्याग, आभाळाएवढं मोठं मन शब्दात व्यक्त करायला शब्दच अपुरे पडतात. अशावेळी म्हणावसं वाटतं...

माय मरताना माय, डोळे पुसी लेकरांचे
माझ्या माघारीही करा, लाड माझ्या वासरांचे
नका कोलमोडू देऊ, सजलेला हा मांडव
जरी करावा लागला, माळरानात तांडव
उद्या पाडव्याचा सण, खाऊ झाला गोडधोड
जपा माझ्या लेकरांना, तळहाती फोड

आण्णांनी घेतला वसा वहिनींच्या ध्यासाचा, लेकरांची माय बनले आण्णा. यातूनच रयत विस्तारू लागली. रयतचा वटवृक्ष दिमाखू लागला. यातून रयतेची प्रगती होऊ लागली. रयत शिक्षण संस्थेचा विस्तार पाहून डोळे दिपून जातात. यामागं पाठीवर अज्ञानाचं ओझं आणि कपाळावर अस्पृश्यतेचा शिक्का मारून जन्मलेल्या उपेक्षितांसाठी आण्णा वहिनी चंदनासारखे झिजले. महाराष्ट्रात शिक्षणाचा वहर निर्माण होत असताना ९ मे १९५९ रोजी हा 'आधुनिक किर्तनकार' कधीही परत न येण्याच्या प्रवासाला कायमचा निघून गेला. झोपडीच्या गलबतासाठी मानवतेचे पोवाडे गाणारा कर्मयोगी 'कर्मवीर' निघून गेला.

कर्मवीर आण्णांनी संस्थेला घालून दिलेला श्रमप्रतिष्ठेचा, विचारांचा आणि मूल्यांचा पक्का पाया याच जोरावर रयत शिक्षण संस्थेचा गेली ९९ वर्षे हा डोलारा सांभाळण्यात अग्रणी बनले ते म्हणजे महाराष्ट्र राज्याचे माजी मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण, माजी मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील, देशाचे माजी कृषीमंत्री पवारसाहेब, रामभाऊ नलावडे, आप्पासाहेब पाटील, मुल्लासाहेब, रयत शिक्षण संस्थेचे चेअरमन डॉ.अनिल पाटील साहेब. या महाराष्ट्राच्या थोर सुपूत्रांनी रयत शिक्षण संस्थेला प्रगतीपथावर नेऊन ठेवले. बदल हा सृष्टीचा नियम आहे. या नियमास बांधील राहात संस्थेने नाविन्याची, जगभरातल्या बदलत्या शिक्षणाची, शिक्षण प्रवाहाची कास धरलीये.

आज मीतीस रयत शिक्षण संस्थेत ४ लाख ५४ हजार ५४७ विद्यार्थी शिक्षण घेतात. २ लाख ३६ हजार ६८७ मागासवर्गीय आहेत. महिला शिक्षणाचा पुरस्कार करणारी रयत शिक्षण संस्था या संस्थेमध्ये २ लाख १३ हजार ८२५ मुली शिक्षण घेतात. महाराष्ट्रातील १७० जातींचा १४ हजार ११८ सेवकवर्ग रयतमध्ये कार्यरत आहे. त्यापैकी ३ हजार ७३३ महिला आहेत. यातून रयत शिक्षण संस्था महिलांचा पुरस्कार करताना दिसून येते. यावरोबरच मोखाडा असानी जांभूळणी, जिंती, पाठण, खरोशी तूळस या ठिकाणच्या आश्रम आणि अतिदुर्गम भागातील विद्यार्थ्यांचं पालनपोषण आणि सर्वोत्कृष्ट शिक्षण देण्याचं काम आजही मोठ्या निष्ठेने रयत सेवक करतात. जिथे साधी बस राहू द्या दुचाकीही पोहोचत नाही. दोन-दोन ते तीन-तीन तास बोटीतून प्रवास करत तीन-चार किलोमीटर जंगल दऱ्याखोऱ्यातून पायी चालत जाऊन शाळा गाठणारे विद्यार्थी रयतमध्ये येतात. आणि अण्णांची रयत शिक्षण संस्था आज जैन इरिगेशन त्याचबरोबर फली (FALI)सारख्या ९० ॲग्रो एजन्सीसोबत शेती सुधारणा घडवून आणते. रयत शिक्षण संस्थेच्या अशा एकूण ७३९ शाखांनी महाराष्ट्राचे १५ जिल्हे आणि कर्नाटकातील १ जिल्हा कवेत घेतलाय. शतक महोत्सवाकडे वाटचाल करताना रयत शिक्षण TATA, LUPIN, TISC, राजीव गांधी सायन्स सेंटर, SNS PVG यासारख्या मल्टीनॅशनल कंपन्या शिक्षणाचे अनेक प्रयोग रयत सोबत राबवतात. या उपक्रमातून कृषी भविष्याचा वेध घेणारे विद्यार्थी या भारतभूमीला मिळतील. कर्मवीर क्रीडा प्रबोधिनी, कर्जत मिल्ट्री भरतीपूर्व प्रशिक्षण केंद्र, गुरूकुल प्रकल्प, नापासांची शाळा, RTS, इंग्रजी माध्यमांची शाळा, ऑलिंपीयाड, मोबाईल सायन्स व्हॅन, सायन्स लॅव, टेक्नीकल आणि स्किल डेव्हलपमेंट, संगणक शिक्षण, English Communication अशा अनेक उपक्रमांद्वारे भविष्यातील बदलांना सहजगत्या सामोरे जाणारे विद्यार्थी रयत घडवते. रयत शिक्षण संस्था शतक महोत्सवाने समृद्धीचे शिखर गाठणार आहे.

अशा या रयत शिक्षण संस्थेवद्दल मला म्हणावेसे वाटते,

''महाविद्यालय एक मंदिर है
अध्यापक उसकी मुरत है
खुदाकसम रयत शिक्षण संस्था
बडी ही खुबसूरत है ।।''

✦ ✦ ✦ ✦

बैलपोळा

बैलपोळा म्हणूनी आजला
झुली पांघरल्या....
झूलीच्या तर खाली
जखमा दडलेल्या

खांदा मळणी करून बैला
घातली आंघोळ
लाल, हिरवा, पिवळा रंग
लावला अंगभर

गळयामध्ये वाजती
घुंगूरमाळा
शोभूनी दिसे गळ्यामध्ये
केशरी गोंडा

शिंगे रंगवून बेगडी लावली
बाशिंगच्या मण्यामध्ये
आरशाची जाळी
काळा दोरा बी बांधला पायाला

दृष्ट लागू नये म्हणून
लिंबू शिंगाला
बैलपोळा म्हणून आजला
झूली पांघरल्या...

वेसण नाही आज बैला
मुक्त हो झाले
गोड पोळी खाताना
डोळे भरले

पोळ्यादिवशी बैलाला
एकदिवस आराम
उद्यापासून आसूड
अंगा पडणार

वेसणाची दोरी नाकात येणार
रक्त वाहताना बैल
गाडी ओढणार

नांगराचं ओझं
पुन्हा खांद्याला
आसूडाचा फटका
वर्षभर अंगाला

कु.अमृता माने
बी.ए.भाग-३

काळ्या आईची महती गाणारी कविता- 'रानकूस'

कु.प्रियांका चंद्रकांत वावर, बी.ए.भाग-२

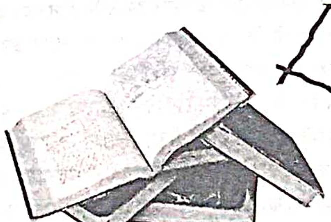

समीक्षा

ग्रामीण जीवनानुभवाचे प्रकटीकरण करणारी कविता साधारणतः १९२० पासून मराठी वाड्मयात लिहीली जाऊ लागली होती. परंतु तिला खऱ्या अर्थाने बहर आला तो स्वातंत्र्योत्तर काळात. नव्याने लिहू लागलेल्या नव्या पिढीला एक नवे भान आले आणि ती पिढी स्वत:कडे निरखून पाहू लागली. ग्रामीण जीवन अनुभवाचे संवेदनशील मनाने परिशीलन करून आपल्या व्यथा कथा-कवितेत मांडू लागले. पूर्वीच्या निसर्ग कवितेपेक्षा वेगळी अशी ग्रामीण जीवनाशी संबंध असलेली कविता आकारास येऊ लागली. त्यामध्ये प्रामुख्याने ना.धों.महानोर, आनंद यादव, विठ्ठल वाघ, इंद्रजित भालेराव, नारायण सुमंत, बालाजी इंगळे, सुरेश शिंदे, केशव देशमुख व 'रानकूस' हा काव्यसंग्रह महाराष्ट्र साहित्य संस्कृती मंडळाने प्रकाशित केला आहे, ते सचीन जगताप यांचा आवर्जून उल्लेख करावा लागेल.

'रानकूस' हा कवितासंग्रह म्हणजे मराठी मातीची कूस उजविणारा कवितासंग्रह आहे. यात एकूण ५६ छोट्या-मोठ्या कविता असून या कवितातून माती, तिची जपणूक करणारा शेतकरी यांचे जिव्हाळ्याचे नाते स्पष्ट केले आहे. मानवाला पोटाची भूक भागविताना मनाची भूक भागवावी लागते. ती मनाची भूक प्रस्तुत काव्यसंग्रहात भागते असे वाटते. या तरुण कवीने आपल्या गावावर, मळ्यावर, मातीवर किती प्रेम केले आहे, ते त्यांच्या 'रानकूस' मधील पाना-पानात दिसून येते. 'खळं' या कवितेत कवी म्हणतो,

''देत नराते अंतर
माती कधी माणसाला
अंग भरून फुलते
रावणारा तिला हवा''

जो मातीत रावतो त्याला काही कमी पडत नाही. नव्हे सोनं पिकवणाऱ्या वळी राजाला सोन्याची किंमत वाटत नाही. कारण तो मातीतून सोनंच पिकवतो. नकली सोन्यापेक्षा काळ्या आईच्या कुशीतून आलेलं सोनंच त्याला लाख मोलाचं असतं. रात्रंदिवस खस्ता काढणाऱ्या बा व माय यांना रानमळ्यात राबताना बघून कवीचं मन तीळ-तीळ तुटतं. कवी म्हणतो, आई, तू रात्रंदिवस शेतात राबतेस, परंतु माझा बाप खोपटाचा झाप बांधण्यात आयुष्य घालवतो. कधी संपणार हे सगळं ? कधीतरी 'धीर' मधील आईची शिकवण कवीला धीर देऊन जाते. तर कधी तो शेतकऱ्याच्या जीवनावर होणाऱ्या अन्यायाला वाचा फोडून न्याय मागतो. म्हणतो, आजपर्यंत एका विशिष्ट 'वामन' प्रवृत्तीने शेतकऱ्यावर अन्याय केला. तो अन्याय मी नष्ट करीन अशी जहाल भाषा तो 'गाठी', 'फास' या कवितेतून व्यक्त करतो. तो माझा शेतकरी कसा जागतो, हे सांगताना म्हणतो,

''माळावर तरवाडं तग धरून जगतं तसा जगतो कुणबी काटं खडं पचवत'' या कुणब्याला सावकार नागवतो. शासन अनेक योजना राबवते. पण त्या शेतकऱ्यापर्यंत पोहोचत नाहीत. शेतकऱ्याने आपले 'सपान' कधी पूर्ण होणार. दुष्काळ तर त्याच्या पाचवीलाच पुजलेला. पाऊस पडला. शेतात पीक टोळधाड यावी तशी कर्ज वसुलीसाठी धाड या शेतकऱ्यांवर पडते. इथला शेतकरी नागवला जातो. त्याचे भेदक चित्रण कवीने या संग्रहात केले आहे. गाव, शिवार, रानमळा, विहीर, शेती, बांध यांचे चित्रण करताना कवीची संवेदनशीलता दिसते. एकूणच या काव्यसंग्रहात शेतकरी जीवनाचे, त्याच्या तळ्यामळ्याचे चित्रण तर येतेच, पण गावगाड्याशी एकरूप झालेल्या सर्व घटकांचे चित्रण येते. खेडेगावातील ग्रामसंस्कृतीत रंगून जाणाऱ्या या माणसांची, या मातीची नाळ कवीने अगदी घट्ट पकडली आहे हे या छोटेखानी काव्यसंग्रहाचे वैशिष्ट्य मानावे लागेल. इंद्रजित भालेराव यांच्या पावलावर पाऊल ठेवून माणदेशातल्या शेतकऱ्याच्या दु:खाचे वर्णन कवीने साध्या-सोप्या भाषेत मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे. या काव्यसंग्रहात फक्त एकच प्रेम कविता असून ती ही आयुष्याच्या अर्ध्या वाटेवर नायकाला सोडून देवाघरी गेल्यावर त्याच्या मनाची अवस्था कशी झाली आहे, त्याचे चित्रण करणारी आहे. या शेतकरी नायकाला प्रेमापेक्षा तिची गरजच प्रकर्षाने जाणवते.

'रानकूस' हा कवितासंग्रह म्हणजे मराठी मातीची कूस उजविणारा कवितासंग्रह आहे. यात एकूण ५६ छोट्या-मोठ्या कविता असून या कवितातून माती, तिची जपणूक करणारा शेतकरी यांचे जिव्हाळ्याचे नाते स्पष्ट केले आहे. मानवाला पोटाची भूक भागविताना मनाची भूक भागवावी लागते. ती मनाची भूक प्रस्तुत काव्यसंग्रहात भागते असे वाटते.

या काव्यसंग्रहात ग्रामीण जीवनातील शब्दयोजना, विशेषत: माणदेशी बोली, तिचा ठसकेबाजपणा आणि त्यातील गोडवा उठून दिसतो. कूस उजवणे, सोबत या कवितेतील 'कुसळं' म्हणजे मानवी जीवनातील काटे-कुटे, खोपीचा झाप, घरभेद्या इ. शब्दातून त्यांनी माणदेश परिसर साक्षात उभा केला आहे. या परिसरातील ग्रामीण जीवनाशी निगडीत असणाऱ्या वाक्यप्रचार व म्हणींचा वापर केला आहे. साधी-सोपी परंतु काळजाला भिडणारी भाषा या काव्यसंग्रहात दिसून येते. हा त्यांचा पहिला-वहिला कवितासंग्रह निश्चितच स्वागतार्ह आहे.

'रानकूस' - सचिन जगताप

✦ ✦ ✦ ✦

आपलं कुणीतरी असण्यापेक्षा

आपलं कुणीतरी असण्यापेक्षा
आपण कुणाचं तरी असावं
त्यातच मोठा आनंद आहे.

चार दिवस झिजण्यापेक्षा
एका दिवसाच्या जीवनात
जास्त मजा आहे.

वादळापासून वाचण्यापेक्षा
वादळात मोडून पडण्यात
खरं समर्पण आहे.

आपलं कुणीतरी असण्यापेक्षा
आपण कुणाचं तरी असावं
त्यातच मोठा आनंद आहे.

कु.पूजा जांगीड
बी.ए.भाग-२

आई

जगण्याच्या धडपडीत,
घर सुटतं पण...
आठवणी कधी सुटत नाहीत
आयुष्यातलं 'आई' नावाचं पान
काहीही झालं तरी कधीच मिटत नाही...
तळहाताचा पाळणा करून सांभाळते ती आपल्याला
आपल्या आयुष्यात आनंदाचा
नेहमीच खुलवते ती मळा
आपण जरी विसरलो
तरी माया तिची कधी घटत नाही.
आयुष्यातलं 'आई' नावाचं पान
काहीही झालं तरी कधीच मिटत नाही...
तिच्या अखेरच्या श्वासापर्यंत
तिला आपलाच लळा असतो,
आपलं भलं व्हावं
ह्यातच तिच्या जगण्याचा सोहळा असतो.
तिच्या पंखाखाली मन निवांत असते.
चिंता कधी वाटत नाही.
आयुष्यातलं 'आई' नावाचं पान
काहीही झालं तरी कधीच मिटत नाही...
कधीच मिटत नाही...

कु.पुजा विठ्ठल चंदुगडे
बी.ए.भाग-३

कमवत्या रोजगारात स्त्रियांची पीछेहाट-कारण आणि उपाय

✦

कु.अमृता शामराव घाटगे, बी.ए.भाग-१

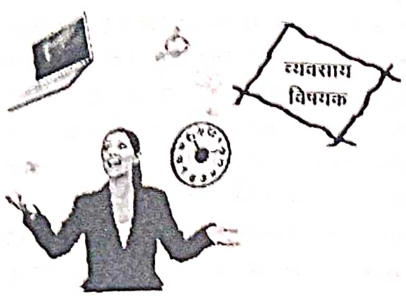

राजकारण, समाजकारण, नाट्य, कला, चित्रपट, खेळ, वैमानिक, शिक्षक, नाविक, पोलिस अशा अनेक क्षेत्रामध्ये महिला आघाडीवर असलेल्या दिसून येतात. भारत देशाचे नाव उंचावण्याचे काम आजही महिला करतात पण....

खरोखरीच आजच्या आधुनिक काळात विविध व्यवसाय विकसीत झालेले आपणाला दिसून येतात. या व्यवसायांची टक्केवारी कितपत आहे हे देखील समजणे भाग आहे. कारण आजच्या काळात स्त्रियांनाही पुरुषाच्याबरोबरीने काम करण्याचा अधिकार आहे व स्त्रियांनाही भरपूर फायदे होणारे व मोठ्या रकमेचे रोजगार मिळणे ही तितकेच आवश्यक आहे. स्त्रिया ह्या पुरुषांच्याबरोबरीने शिक्षण घेताना दिसून येतात. पुरषांच्याबरोबरीने पदव्या धारण करतात. परंतु मोठमोठ्या उद्योग व्यवसायांमध्ये किंवा कमावत्या रोजगारामध्ये स्त्रियांची पिछेहाटच आहे.

भूतकाळातील आढावा घेता असे दिसून येते की, पूर्वी म्हणजे इंग्रजपूर्व कालखंडात स्त्रियांवर अनेक प्रकारचे अन्याय होत असत. केशवपन, देवदासी, सती, बालविवाह, विधुरविवाह, बहुपत्नीत्व असे स्त्रियांना अन्यायकारक रुढींनी जखडून ठेवलेले होते. त्याकाळी स्त्रियांनाच शिक्षणाचा काय प्रतिनिधीत्व करण्याचादेखील अधिकार नव्हता. स्त्रिया ह्या 'चूल व मूल' या सूत्रापुरत्या मर्यादित होत्या. परंतु त्यानंतर १८१८ साली पूर्ण भारतावर इंग्रजांचे आगमन झाले नाही तर त्यांनी स्त्रियांवरचे अन्याय दूर करण्याचा प्रयत्न केला. जरी या इंग्रज अधिकाऱ्यांनी हिंदूस्थानावर दिडशे वर्ष राज्य केले असले तरी त्यांच्यामुळे का होईना आजपर्यंत स्त्रियांच्या स्थितीत थोडासा का होईना बदल झाला आहे. याचे एक उत्तम उदाहरण म्हणजे भारतीय समाजसुधारक राजा राममोहन रॉय यांच्या विनंतीवरून लॉर्ड विल्यम बेंटिक या इंग्रज अधिकाऱ्याने सतीची चाल वंद करण्यास हातभार लावला. याशिवाय इंग्रजांच्या सोबतीने सुशिक्षीत भारतीयांनी भारतात शिक्षण प्रसाराची सुरुवात केली. हे शिक्षण फक्त सुशिक्षीत तरुणांना व उच्च जातीनाच दिले जात होते. सर्व समाजातील स्त्रिया व अस्पृश्य, गरीब यांना शिक्षण दिले जात नव्हते. परंतु आंबेडकर, फुले, राजर्षी शाहूमहाराज यांसारख्या समाजसुधारकांना जर कनिष्ठ जातीतील बांधव व स्त्रिया यांना शिक्षण दिले नाही तर, समाजाची उन्नती होणार नाही असे वाटले व एका नव्या पर्वाची सुरुवात झाली. अनेक शाळा, महाविद्यालये उभारली. खास स्त्रियांसाठी अनेक ठिकाणी कन्याशाळा, कन्या महाविद्यालय, कन्या आश्रमशाळा उभारल्या. स्त्रियांना शिक्षण मिळू लागले. महिला मोठमोठ्या पदांवर जाऊन बसल्या. सुनिता विल्यम, किरण वेदी, ऐश्वर्या रॉय, सुश्मिता सेन इ. अशी मोजकीच आदर्श स्त्रियांची उदाहरणे देता येतात. हे प्रमाण पुरुषांच्या तुलनेने फारच कमी आहे. निवडणूकीत स्त्रियांना ३३% जरी आरक्षण दिले असले तरी फारच कमी स्त्रिया निवडणूक लढतात. जरी स्त्रिया निवडून आल्या तरी सत्ता नवऱ्याच्याच हातात असते. स्त्रियांचा कमावत्या रोजगारातील सहभागातील आढावा घेतला असता

> *समाजव्यवस्थेमध्ये असणारी, मूल्ये व नियमने ही स्त्रियांना स्वत: निर्णय घेण्याचा, अधिकार गाजवण्याचा व हक्क बजावण्यास संमती देत नाही. समाजात असणाऱ्या रुढी, परंपरा, कायदे, कानून, स्त्रियांवर बंधने घालतात. हे फक्त आजच नाही तर अगदी सुरुवातीपासून स्त्रियांना समाजात दुय्यम स्थान मिळाले आहे. याचे मूळ धर्मात आहे.*

असे दिसून येते की, कमवत्या रोजगारामध्ये पुरुषांची संख्या ८२% तर स्त्रियांची फक्त २८% इतकी म्हणजे एक चतुर्थांशदेखील नाही. अत्यंत कमी आहे.

आजच्या काळात जरी रोजगारासाठी अनेक संधी निर्माण झाल्या असल्या तरी स्त्रियांमध्ये हे प्रमाण खूपच कमी आहे. मॉन्स्टर सॅलरी इंडक्स (MSI) ने काढलेल्या सरासरीवरून असे सिध्द होते की, स्त्रिया ह्या पुरुषांपेक्षा खूप कमी कमवतात. म्हणजे २०% कमी इतके. पुरुषांनी २३१ रुपये इतके सरासरी वेतन मिळवले तर या तुलनेत स्त्रिया फक्त १८४.८ रुपये वेतन कमावतात. डॉ.अभिजात मुखर्जीच्या मते एकूण लिंग मोजणी २०% इतकी कमी आहे. वर्ष दर वर्षाच्या आधारावर लिंगवेतन अंतर २०१६ मध्ये २४.८% वरून ५%नी कमी झाले आहे. या अहवालानुसार ०.२ वर्षाच्या अनुभवातील पुरुषांनी स्त्रियांपेक्षा ७.८% उच्च सरासरी वेतन मिळवले आहे. आणि ६ ते १० वर्षाच्या अनुभवासह १५.३% अधिक कमाई केली आहे ११ वर्षे व त्यापेक्षा जास्त अनुभवातील पुरुषांनी २५% जास्त कमावले.

अशाप्रकारे स्त्रिया या कमावत्या रोजगाराच्या खूप मागे पडतात. भारतात टाटा, बिर्ला, अंबानी असे अनेक मोठ्या स्तरांतील पुरुषच आहेत. स्त्रिया का नाहीत ? याचा प्रत्यय येईलच. स्त्रियांच्या कमवत्या रोजगारात पीछेहाट असल्याची कारणे आपल्याला भारतीय समाजव्यवस्थेतच दिसून येतील.

पितृसत्ताक व्यवस्था :

भारतीय समाज व्यवस्था पितृसत्ताक स्वरूपाची आहे. त्यामुळे भारतीय समाजात पुरुषी अहंकार हा जागा असतो. पित्यानंतर सत्ता ही मुलाच्या हातात असते. संपत्तीवर मुलाचा अधिकार असतो. मुलगी 'परक्याचे धन' असल्याने घरातील 'साधनसंपत्ती, मालमत्ता' यावर तिचे वर्चस्व नसते. त्यामुळे मुलीच्या शिक्षणाची पालकांना गरज भासत नाही. मुलीने उद्योग व्यवसाय करावा व कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालवावा याला प्रोत्साहन नसते. कोणतेही नोकरी अथवा उद्योग करावयाचा असेल तर व्यावसायिक प्रशिक्षण घ्यावे लागते. याचा खर्च खूप असतो. परिणामी मुलींची कमावत्या रोजगारात पीछेहाट होते. साधारणत: मुलींची लवकर लग्ने होत असल्याने मुली संसारात मग्न होतात. मग घरातील व्यक्तिंची सेवा करण्यातच तिचे अख्खे आयुष्य झिजते. 'रांधा, वाढा, उष्टी काढा' एवढेच तिचे आयुष्य असे तिला घरातूनच बजावले जाते. घरकाम सोडून, इतर व्यवसाय करावा असे जरी वाटले तरी या कामांतून वेळ मिळत नाही. तरीही उदरनिर्वाहासाठी ती झटते. काहीतरी खटपटी करून रोजगार करते. तथापी तिला रोजगार खूपसा मिळत नाही. तिच्या जोरावर कुटुंबाचा उदरनिर्वाह भागत नाही. तिला तिच्या घरातील पुरुषावर अवलंबून राहावे लागते. तिला घरात मानाचा दर्जा मिळत नाही. म्हणून तिच्या मनातली काहीतरी करून दाखवण्याची उर्मी लोप पावते. शिवाय लग्न झाल्यानंतर सासरची व माहेरची कर्तव्ये पार पाडावी लागतात. नोकरीला जाणाऱ्या स्त्रियांवर काही सनातनी लोक तिच्यावर वाईट आरोप लावतात.

स्त्रिया या शिक्षणाबाबतीत फारशा सतर्क नसल्याने, स्त्रियांच्यामध्ये शिक्षणाबाबतीत जाणीव-जागृती नसल्याने त्यांचे शिक्षणात गळतीचे प्रमाण आहे. याशिवाय समाजव्यवस्थेमध्ये असणारी, मूल्ये व नियमने ही स्त्रियांना स्वत: निर्णय घेण्याचा, अधिकार गाजवण्याचा व हक्क बजावण्यास संमती देत नाही. समाजात असणाऱ्या रुढी, परंपरा, कायदे, कानून, स्त्रियांवर बंधने घालतात. हे फक्त आजच नाही तर अगदी सुरुवातीपासून स्त्रियांना समाजात दुय्यम स्थान मिळाले आहे. याचे मूळ धर्मात आहे. प्रत्येक धर्म हा स्त्रियांना दुय्यम मानतो. प्रत्येक धर्म हा स्त्री फक्त शोभेची वस्तू आहे, तिने समाजाचा कारभार चालवावा इतकी ती सुदृढ नाही. तिने फक्त कुटुंबाची सेवा सुश्रूषा करणे, मुलांचे संगोपन करणे, घराची काळजी घेणे ह्या गोष्टी करणे योग्य आहे असे अनेक धर्मात सांगितले जाते. याशिवाय हिंदू धर्मात असणारी व्रत-वैकल्ये स्त्रियांना दुय्यम दर्जा देतात. स्त्रियांच्या वर होणारे अन्याय व नंतर स्त्रीने केलेले व्रत केल्यामुळे तिला मिळालेले फळ असे काही व्रतवैकल्यामध्ये दाखवले जाते. पण या कहाण्यांमधून ह्या स्त्रियांना स्वत:च्या कर्तृत्वावर हे यश मिळालेले दिसून येत नाही. कुठे भक्तीच्या जोरावर, कुठे नशिबाने, कुठे कोणी दया दाखवल्याने, तिला व्रताचा मार्ग दिसला आहे. त्यात तिचे कर्तृत्व फक्त व्रतावर श्रध्दा ठेवून ते पूर्ण करण्याचे आहे. या दृष्टीने या स्त्रिया कथानायिका नाहीत. न-नायिका आहेत कारण त्यांना साधने म्हणून वापरून कोणीतरी श्रेष्ठ अनामिक शक्तीने त्यांच्याकडून काही कार्य करवून घेतले आहे. कर्ता-करविता परमेश्वर आहे. अशा रीतीने स्त्रियांना धर्म, व्रत-वैकल्ये लुळी पांगळी बनवतात. स्त्रिया ह्या धर्माधारित कल्पनांवर विश्वास ठेवतात. कुटूंबाची धुरा वाहण्याचे काम त्या देवावर विश्वास ठेवून करतात. एकूणच स्त्रियांच्या मनात पुरुष हा देव आहे असे मानून पुरुषाचे वर्चस्व स्वीकारतात. पुरुष त्याचा गैरफायदा घेऊन स्त्रियांवर अन्याय करतात. त्यांना शिक्षणासाठी अथवा रोजगारासाठी समाजात वावरण्यावर बंधने घालतात. परिणाम फार कमी स्त्रिया कमावत्या रोजगारामध्ये सहभागी होतात.

उद्योगव्यवसाय रोजगारांमध्ये स्त्रिया मागे राहण्याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे हुंडा. मुलीच्या लग्नावेळी तिच्या नातेवाईकांनी वरपक्षाला अत्याधिक हुंडा द्यावा लागतो. या हुंड्यापायी अनेक कुटुंबे कर्जबाजारी झाले आहेत. मुलगी ही शिकलेली असो अथवा अशिक्षीत असो तिच्या मात्यापित्यांना तिच्या लग्नावेळी थोडा का होईना हुंडा द्यावा लागतो. अधिक शिकलेली मुलगी असेल तर तिला शिकलेला मुलगा करावा व तसे केल्यास तो अधिक हुंडा मागणार अशा गैरसमजूतीने पालक मुलीला शिक्षण देत नाहीत.

एखादी बाई घरातली कामे आटोपून जर एखाद्या ठिकाणी कामाला जात असेल तेव्हा तिच्या सासरचे व आसपासचे लोक तिच्या मनाला दुःख होईल अशा प्रकारे बोलतात. तेव्हा तिचा आत्मविश्वास हा हळूहळू नाहीसा होतो. तिला रोजगारात प्रगती करावी, काहीतरी करून दाखवावे, ग्राहकांना सोयीस्कर सेवा पुरवाव्यात, धंद्यात व रोजगारात बढती करावी अशी अपेक्षा ढासळते. लहानपणापासूनच मुलीला मुलापेक्षा वेगळे स्थान दिले आहे. मुलगी ही प्रत्येक ठिकाणी भातुकली खेळताना दिसते. तर मुलगा हा फुटबॉल, बॅटबॉल असे शारीरिक श्रम असलेले खेळ खेळताना आपल्याला दिसून येतो. लहानपणापासून होत असलेल्या मुलामुलींच्या भेदामुळे मुलींच्या मनावर लग्न करणे, मुलांचे पालनपोषण करणे घरकाम करणे यातच आपल्या जीवनाचे सार्थक आहे असे बिंबवले जाते. त्यामुळे योग्य शिक्षण घ्यावे, रोजगार किंवा व्यवसाय करावा अशी त्यांची इच्छा नसते. काही वेळा स्त्रिया ह्या कमी शिकलेल्या असतात. घरातील दारिद्र्य, पतीचे निधन, मुलाबाळांचे संगोपन या कारणांमुळे त्या जिथे मिळेल तिथे रोजगार करतात, मजुरी करतात. त्यांच्या कामाच्या मोबदल्यात त्यांना कमी मजुरी मिळते. फक्त घर चालवणे मुलाबाळांचे संगोपन करणे यासाठी त्या कमी मोबदल्यात का होईना नोकरी करतात.

अशा अनेक कारणांमुळे स्त्रिया कमवत्या रोजगारात फार मागे आहेत. त्यांचे कमाई पुरुषांपेक्षा फार कमी आहे. जर एखाद्या राष्ट्राचा विकास व्हायचा असेल तर त्यांतील राज्यांचा विकास व्हायला लागेल, जर राज्यांचा विकास व्हायला असेल तर समाजाचा विकास व्हायला पाहिजे. समाजाचा विकास एकट्या पुरुषाने करावयाचा नसून त्याचा अधिकार पुरुषांच्याबरोबरीने स्त्रीलाही आहे. देशात औद्योगिकीकरण होत आहे. औद्योगिकीकरणासंबंधीत कामगार, खाणीतील कामगार, अभियांत्रिकी कामगारांमध्ये स्त्रियांचे प्रमाण अत्यल्प आहे. हेच जर प्रमाण वाढले तर नक्कीच देश गतीमान होईल. देशाचा विकास झपाट्याने होईल. आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक इ. क्षेत्रांत बदल घडून येईल.

यासाठी फक्त शासनाने योग्य त्या उपाययोजना करावयास हव्यात. फक्त शासनानेच नाही तर प्रत्येक व्यक्ती-व्यक्तीत जाणीव जागृती व्हायला हवी. प्रारंभीपासून देश हा पितृसत्ताक आहे. परंतु यामध्ये बदल घडायला हवा. प्रत्येक पुरुषाने पुरुषी अहंकार न बाळगता स्त्रीलाहीबरोबरीने वागण्याचा अधिकार आहे असे समजावे. प्रत्येक कुटुंबात बालसंगोपन, स्वयंपाक, घरसजावट अशी कामे तुच्छ न समजता पुरुषांनीही ती आत्मसात करावीत आणि स्त्रियांना रोजगार करण्यास प्रोत्साहन द्यावे.

युरोप, अमेरिका, इंग्लंड इत्यादी देशांच्या प्रगतीचे रहस्य उलघडले असता असे दिसून येते की, पुरुषांच्याबरोबरीने स्त्रियादेखील मेकॅनिकल इंजिनिअर, फेब्रिकेटर झालेल्या दिसून येतात. औद्योगिक कारखान्यात, अणुभट्टीत, खाणकाम अशा शारीरिक श्रम असणाऱ्या क्षेत्रात कार्यरत दिसून येतात. त्यांना त्यांच्या मनाप्रमाणे वागण्याचे अधिकार असतात. पतीच्या वर्चस्वाला अजिबात जुमानत नाहीत. स्वतःच्या प्रगतीचे मार्ग स्वतःच निवडतात. पुरुषही स्त्रियांची कामे करताना दिसून येतात. मुलाबाळांना सांभाळण्याची जितकी जबाबदारी स्त्रीवर असते तितकीच पुरुषांवरही असते.

याच दृष्टीकोनातून आपल्या समाजातील व्यक्ती उदारमतवादी बनतील तर निश्चितच देशाच्या विकासाला गती मिळेल. कुटुंबाच्या सुरळीत राहण्यासाठी कुटुंबाची आर्थिक गरज भागवण्यासाठी पुरुषाबरोबरच स्त्रीनेही मदत करावी. स्त्रियांची विचारांची दिशा अधिक व्यापक बनवण्यासाठी पालकांनी प्रोत्साहित करावे. वेगवेगळे उद्योगधंदे, रोजगार व्यवसाय करण्यासाठी तिला मार्ग मोकळा करून द्यावा. तिच्या येण्या जाण्यावरून, परक्याव्यक्तीशी संभाषण करण्यावरून संशय घेता कामा नये. तरच तिची पाऊले रोजगाराचा अंतिम टप्पा गाठतील.

शासनानेही महिला बचतगट, स्त्रीसबलीकरण इत्यादी योजनांतर्गत स्त्रियांना रोजगारांत आकर्षित करण्याच्या दृष्टीने पाऊले उचलावीत. अशा एकूणच वातावरणात स्त्रियांचे कमवत्या रोजगारातील पीछेहाट होणार नाही, देशाचा विकास होईल.

✦ ✦ ✦ ✦

जीवन

जीवन...
हे तर विषाहूनही कडू
असे रसायन आहे,
असं म्हणणारा नक्कीच मूर्ख आहे.

जीवन...
हे तर अमृताहूनही गोड आहे,
चाखाल याची गोडी
तर कळेल लज्जत न्यारी.

जीवन...
ही तर सुंदर साडी आहे,
दुःखाच्या असेनात का
अनेक निऱ्या
पण, सुखाची किनार याला
आणि दोन्हीही सुशोभित करतात
आपल्या आयुष्याला.

जीवन...
हा तर एक अनुभव आहे,
जेवढा अनुभव येईल
तेवढा अनुभवला
आणि जीवनांहूनही
जगणं आहे श्रेष्ठ
एवढे लक्षात ठेवा
पण, यालाही आहे अंत
बस ! इतकेच ध्यानात ठेवा.

कु.ज्योती पाटील
बी.ए.भाग-३

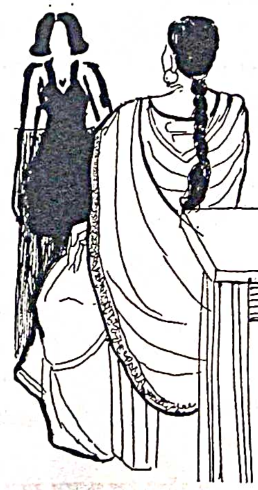

आठवण

रिमझीमत्या पावसासारखा
आठवणीच्या सरीत तुझ्या !
वाटतं चिंब भिजावं,
अन् त्यात स्वतःला न्हाऊन घ्यावं !!
आठवणीचा पूर दाटतो,
येतो त्याला उजाळा !
मनालाही स्पर्शून जातो,
गोड तुझा हा गारवा !!
तुझी आठवण आधार आहे,
जगण्यातला !
सुरुवात आणि शेवट आहे,
तुझ्यावीण स्वतःला !!!
सहवास लाभता,
झालो असतो धन्य !
आठवणींचा ठेवाच आता
मानतो मी ऋण !!
जीवनाचे आढे-वेढे घेता,
स्थिरावतो तुझ्या आठवणीवर !
चांदण नक्षत्र नि फुलं वाटतं,
उधळावं तुझ्या त्या स्मृती कारण !!
तिच माझी प्रेरणा ! अन्
तिच माझी स्फूर्ती !!

कु.अंकिता साळुंखे
बी.ए.भाग-३

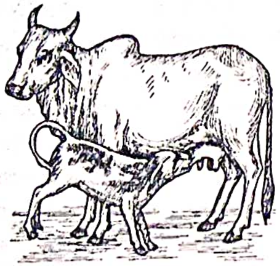

माय

हंबरून वासराले चाटती जवा गाय
तवा मले तिच्यामंदी दिसती माझी माय
दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...

आया बाया सांगत व्हत्या होतो जवा तान्हा
दुष्काळात मायचा माझ्या आटला होता पान्हा
पीठामंदी पीठा मंदी
पाणी टाकून मले पाजत जाय
तवा मला पीठा मंदी दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...

कान्याकाट्या वेचायला माय जायी रानी
पायात नसे वहान तिच्या फिरे अनवाणी
काट्याकुट्या
काट्याकुट्यालाही तिचं मानत नसे पाय
तवा मले काट्यामंदी दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...

बाप माझा रोज लावी मायच्या मागं टुमनं
बास झाला शिक्षन आता घेऊदी हाती काम
शिकून शानं शिकून शानं
कुठं मोठा मास्तर होणार हाय
तवा मले मास्तरमंदी दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...

दारू पिऊन माये मारी जवा माझा बाप
दारू पिऊन माये मारी जवा माझा बाप
थर-थर कापे आन् लागे तिले धाप
कसायाच्या कसायाच्या
दावनीला बांधली जसी गाय
तवा मले गायीमंदी दिसती माझी माय
दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...

बोलता बोलता एकदा तिच्या डोळ्यात आलं पाणी
सांग म्हणजे राजा तुजी कवा येईल राणी
भरल्या डोळ्यानं
भरल्या डोळ्यानं कधी पाहीन दुधावरची साय
तवा मले सायीमंदी दिसती माझी माय
दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...

म्हणून म्हणतो आनंदानं भरावी तुझी वटी
म्हणून म्हणतो आनंदानं भरावी तुझी वटी
पुन्हा एकदा जन्म होवा माये तुझ्या पोटी
तुझ्या चरणी तुझ्या चरणी ठेवून माथा धरावं तुजं पाय
ठेवून माथा धरावं तुज पाय
वा मले पायामंदी दिसती माझी माय
दिसती माझी माय
हंबरून वासराले...
दिसती माझी माय
दिसती माझी माय
दिसती माझी माय

संकलित : कु.कोमल रमेश घाडगे
बी.ए.भाग-३

आमचे संशोधनप्रिय प्राध्यापक

प्रा.डॉ.मच्छिंद्र सकटे
आंतरराष्ट्रीय परिषद
मिरज, सहसंयोजक

प्रा.मारूफ मुजावर
हिंदी अभ्यास मंडळावर निवड
के.बी.पी. कॉलेज, पंढरपूर

प्रा.डॉ.सुनिल चंदनशिवे
'साहित्य मिमांसा'
संदर्भ ग्रंथ प्रकाशित

प्रा.डॉ.अभय पाटील
शिवाजी विद्यापीठ,कोल्हापूर
इतिहास अभ्यास
मंडळावर निवड

प्रा.मनोहर माळगे
ए.एस.सी.कॉलेज, रामानंदनगर,
नॅक नवीन प्रणालीवर साधन व्यक्ती

प्रा.लालासाहेब पवार
आंतरराष्ट्रीय रिसर्च
जर्नलमध्ये शोधनिबंध
प्रकाशित इचलकरंजी

प्रा.आशा मडावी
आंतरराष्ट्रीय रिसर्च
जर्नलमध्ये शोधनिबंध
प्रकाशित इचलकरंजी

प्रा.कल्पना पाटील
आंतरराष्ट्रीय रिसर्च
जर्नलमध्ये शोधनिबंध
प्रकाशित इचलकरंजी

प्रा.डॉ.वंदना मोहिते
आंतरराष्ट्रीय सेमिनारमध्ये
शोधनिबंध वाचन, पुणे

प्रा.शोभा कोरडे
आंतरराष्ट्रीय रिसर्च
जर्नलमध्ये शोधनिबंध
प्रकाशित इचलकरंजी

प्रा.मनिषा घाडगे
आंतरराष्ट्रीय सेमिनारमध्ये
शोधनिबंध वाचन, मिरज

महाविद्यालयाचे थोर देणगीदार

पै.प्रल्हाद रामचंद्र जाधव
रू. २१,०००/-

श्री.वसंतराव जगन्नाथ भोपते
रू. ११,०००/-

श्री.जयवंतराव वसंतराव जाधव
रू. ५,०००/-

श्री.संतोष जगन्नाथ पाटणे
रू. ५,०००/-

राजन ट्रेडींग कंपनी
रू. ५,०००/-

श्री.सुरेश शंकरराव मुजुमले
रू. ५,००१/-

श्री.अजय शहाजी जाधव
रू. ५,०००/-

डॉ.रमेश व डॉ.वर्षा रामुगडे
रू. ५,०००/-

श्री.रेवणसिद्ध खेमू राठोड
रू. ५,०००/-

हॉटेल न्यू गणेश ढाबा
रू. ५,०००/-

डॉ.कमल रंगराव नांगरे
रू. ५,००१/-

श्री.अंबिका ज्वेलर्स
रू. ५,००१/-

क्रीडा विभाग व विविध उपक्रम

कु.गायत्री होगाडे
उदयपुर, राजस्थान आंतरविद्यापीठ बॉक्सिंग स्पर्धा सहभाग

कु.प्रनोती जाधव
अंतर विभागीय महिला कुस्ती स्पर्धेत सहभाग

कु.गायत्री होगाडे
बॉक्सिंग सातारा झोन सुवर्णपदक विजेती सत्कार

क्रीडा विभागातील खेळा[illegible]त मा.द.श्री.जाधव व
मा.प्राचार्य डॉ.कैलास [illegible]ळे व प्राध्यापक वर्ग

प्रा.दिनेश पाटील, शारीरिक शिक्षण संचालक,
सेवा निवृत्तिनिमित्त सत्कार समारंभ

श्री.अशोक खराडे, मुख्य लिपीक
सेवानिवृत्तीनिमित्त सत्कार समारंभ

कॉमर्स विभाग, संलग्नीकरण समिती,
शिवाजी विद्यापीठ यांची भेट

रयत शिक्षण संस्था, शताब्दी महोत्सव
ज्योतीचे स्वागत करताना प्राध्यापक

॥ शॉर्ट टर्म कोर्सेस, कम्युनिटी कॉलेज ॥

प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे यांच्या हस्ते
कम्युनिटी कॉलेज कोर्स उद्घाटन

आसाम ग्रुप डिस्प्ले

ब्युटी अँण्ड वेल्नेस परफेक्ट मॅचिंग स्पर्धा

गुजरात ग्रुप डिस्प्ले

विविध केशरचना प्रात्यक्षिक

ब्युटी अँण्ड वेलनेस कोर्स विद्यार्थिनी
सावित्रीबाई फुले जयंती सादरीकरण

शॉर्ट टर्म कोर्स प्रात्यक्षिक

हाऊस किपींग कोर्स

॥ राष्ट्रीय सेवा योजना : २०१८-१९ ॥

महाविद्यालय परिसरामध्ये वृक्षारोपन करताना मा.प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थिनी

उंब्रज येथे स्वच्छ भारत अभियान राबविताना

जंतनाशक औषधांचे वितरण व मार्गदर्शन प्राथमिक आरोग्य केंद्र उंब्रज येथील कर्मचारी

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुण्या प्रा.डॉ.जयश्री आफळे मॅडम मनोगत व्यक्त करताना

मौजे शिरगांव येथे शिबीरामध्ये आयोजित आरोग्य शिबीर

मौजे शिरगांव येथे श्रमसंस्कार शिबीर प्रसंगी स्वच्छता मोहिम

मौजे शिरगांव ग्रामपंचायतीच्यावतीने महाविद्यालयास आदर्श एन.एस.एस.युनिट पुरस्कार देताना

मौजे शिरगांव ग्रामपंचायतीच्यावतीने आदर्श कार्यक्रम अधिकारी पुरस्कार देताना

हिंदी विभाग

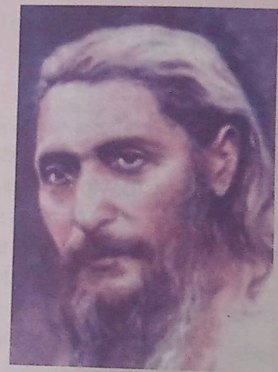

पेट-पीठ दोनों मिलकर हैं एक,
चल रहा लकुटिया टेक,
मुट्ठी-भर दाने को-भूख मिटाने को
मुँह फटी-पुरानी झोली का फैलता....
दो टुक कलेजे के करता
पछताता पथ पर आता ।

– सूर्यकांत त्रिपाठी 'निराला'

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. वंदना मोहिते

रयत शिक्षण संस्थेचे
सौ.मंगलाताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय,उंब्रज

।। राष्ट्रीय सेवा योजना : २०१८-१९ ।।

महाविद्यालय परिसरामध्ये वृक्षारोपन करताना
मा.प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थिनी

उंब्रज येथे स्वच्छ भारत अभियान राबविताना

जंतनाशक औषधांचे वितरण व मार्गदर्शन
प्राथमिक आरोग्य केंद्र उंब्रज येथील कर्मचारी

विशेष श्रमसंस्कार शिवीर उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुण्या
प्रा.डॉ.जयश्री आफळे मे… मनोगत व्यक्त करताना

मौजे शिरगांव येथे शिवीरामध्ये आयोजित आरोग्य शिवीर

मौजे शिरगांव येथे श्रमसंस्कार शिवीर प्रसंगी स्वच्छता मोहिम

मौजे शिरगांव ग्रामपंचायतीच्यावतीने महाविद्यालयास
आदर्श एन.एस.एस.युनिट पुरस्कार देताना

मौजे शिरगांव ग्रामपंचायतीच्यावतीने आदर्श कार्यक्रम
अधिकारी पुरस्कार देताना

हिंदी विभाग

पेट-पीठ दोनों मिलकर हैं एक,
चल रहा लकुटिया टेक,
मुट्ठी-भर दाने को-भूख मिटाने को
मुँह फटी-पुरानी झोली का फैलता....
दो टुक कलेजे के करता
पछताता पथ पर आता ।

– सूर्यकांत त्रिपाठी 'निराला'

विभागीय संपादक

प्रा. डॉ. वंदना मोहिते

अंतरंग

गद्य विभाग

१) संत कबीर (निर्गुण निराकारी ईश्वर उपासक)	कु.श्रद्धा आप्पासो नलवडे	बी.ए.भाग-३	१७
२) भारत माता (एक वास्तव)	कु.वैशाली सुधीर साबळे	बी.ए.भाग-३	१९
३) कृष्णा सोबती (महिला साहित्यकार)	कु.धनश्री मारुती चंदुगडे	बी.ए.भाग-३	२१
४) झाँसी की रानी लक्ष्मीबाई	कु.तनुजा मानसिंग गोरे	बी.ए.भाग-३	२३
५) राजमाता जिजाऊ	कु.निकिता दशरथ खराडे	बी.ए.भाग-३	२५
६) बेटी युग	कु.श्रुतिका बाबासाहेब राऊत	बी.ए.भाग-१	२७
७) आतंकवाद	कु.धनश्री मारुती चंदुगडे	बी.ए.भाग-३	२९

पद्य विभाग

१) जिंदगी	संकलित – कु.मोनिका विलास शेळके	बी.ए.भाग-३	१८
२) कडवा सच	कु.तनुजा मानसिंग गोरे	बी.ए.भाग-३	१८
३) मंजिल	संकलित – कु.धनश्री मारुती चंदुगडे	बी.ए.भाग-३	१८
४) पिता	संकलित – श्रध्दा आप्पासो नलवडे	बी.ए.भाग-३	२०
५) गाँव....	संकलित – कु.सोनाली दिलीप काळे	बी.ए.भाग-३	२०
६) भारत की नारी	संकलित – कु.निकिता दशरथ खराडे	बी.ए.भाग-३	२२
७) माँ की ममता-पापा का प्यार	संकलित – कु.तनुजा मानसिंग गोरे	बी.ए.भाग-३	२२
८) कोहरा	संकलित – कु.सायली हणमंत पवार	बी.ए.भाग-३	३१

संत कबीर
(निर्गुण निराकारी ईश्वर उपासक)

✦

कु.श्रद्धा आप्पासो नलवडे, बी.ए.भाग-३

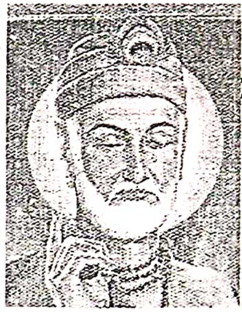

व्यक्तिचित्रण

कबीर या भगत कबीर १५वीं सदी के भारतीय रहस्यवादी कवि और संत थे। वे हिन्दी साहित्य के भक्तिकालीन युग में ज्ञानाश्रयी - निर्गुण शाखा की काव्यधारा के प्रवर्तक थे। इनकी रचनाओं ने हिन्दी प्रदेश के भक्ति आंदोलन को गहरे स्तर तक प्रभावित किया। उनके लेखन सिक्खों के आदि ग्रंथ में भी मिला जा सकता है। वे हिन्दू धर्म व इस्लाम के आलोचक थे। उन्होंने सामाजिक अंधविश्वास की निंदा की और सामाजिक बुराइयों की सख्त आलोचना की थी। उनके जीवनकाल के दौरान हिन्दू और मुसलमान दोनों ने उन्हें अपने विचार के लिए धमकी दी थी। कबीर (लगभग १४वी-१५वी शताब्दी) जन्म स्थान के बारे में विद्वानों में मतभेद है परन्तु अधिकतर विद्वान इनका जन्म काशी में ही मानते हैं, जिसकी पुष्टि स्वयं कबीर का यह कथन भी करता है।

''काशी में परगट भये, रामानंद चेताये''

कबीर के गुरु के संबंध में प्रचालित कथन है कि कबीर को उपयुक्त गुरु की तलाश थी। वह वैष्णव संत आचार्य रामानंद को अपना अपना गुरु बनाना चाहते थे लेकिन उन्होंने कबीर को शिष्य बनाने से मना कर दिया लेकिन कबीर ने अपने मन में ठान लिया कि स्वामी रामानंद को ही हर किमत पर अपना गुरू बनाऊंगा, इसके लिए कबीर के मन में एक विचार आया कि स्वामी रामानंद जी सुबह चार बजे गंगा स्नान करने जाते हैं उसके पहले ही उनके जाने के मार्ग में सीढ़ियों लेट जाऊँगा और उन्होंने ऐसा ही किया। एक दिन, एक पहर रात रहते ही कबीर पंचगंगा घाट की सीढ़ियों पर गिर पड़े। रामानंद जी गंगास्नान करने के लिये सीढ़ियों उतर रहे थे कि तभी उनका पैर कबीर के शरीर पर पड़ा गया। उनके मुख से तत्काल 'राम-राम' शब्द निकल पड़ा। उसी राम को कबीर ने दीक्षा-मन्त्र मान लिया और रामानंद जी को अपना गुरू स्वीकार कर लिया।

कबीर के ही शब्दों में :

कबीर की दृढ़ मान्यता थी कि कर्मों के अनुसार ही गति मिलती है स्थान विशेष के कारण नहीं। अपनी इस मान्यता को सिद्ध करने के लिए अंत समय में वह मगहर चले गए; क्योंकि लोगों मान्यता थी कि काशी में मरने पर स्वर्ग और मगहर में मरने पर नरक मिलता है। मगहर में उन्होंने अंतिम साँस ली। आज भी वहाँ स्थित मजार व समाधी स्थित है।

कृतियाँ :

शिष्यों ने उनकी वाणियों का संग्रह ''बीजक'' नाम के ग्रंथ मे किया जिसके तीन मुख्य भाग हैं : साखी, सबद (पद), रमैनी.

१) साखी : संस्कृत साक्षी, शब्द का विकृत रुप है और धर्मोपदेश के अर्थ में प्रयुक्त हुआ है। अधिकांश साखियाँ दोहों में लिखी गयी हैं पर उसमें सोरठे का भी प्रयोग मिलता है। कबीर की शिक्षाओं और सिद्धांतो का निरूपण अधिकतर साखी में हुआ है।

एक दिन, एक पहर रात रहते ही कबीर पंचगंगा घाट की सीढ़ियों पर गिर पड़े। रामानंद जी गंगास्नान करने के लिये सीढ़ियों उतर रहे थे कि तभी उनका पैर कबीर के शरीर पर पड़ा गया। उनके मुख से तत्काल 'राम-राम' शब्द निकल पड़ा। उसी राम को कबीर ने दीक्षा-मन्त्र मान लिया और रामानंद जी को अपना गुरु स्वीकार कर लिया।

२) सवद : गेय पद है जिसमें पूरी तरह संगीतात्मकता विद्यमान है। इनमें उपदेशात्मकता के स्थान पर भावावेश की प्रधानता है : क्योंकि इनमें कवीर के प्रेम और अंतरंग साधना की अभिव्यक्ति हुई है।

३) रमैनी : चौपाई छंद में लिखी गयी है इनमें कवीर के रहस्यवादी और दार्शनिक विचारों को प्रकट किया गया है।

कवीर के राम :

कवीर के राम तो अगम है और संसार के कण-कण में विराजते हैं। कवीर के राम इस्लाम के एकेश्वरवादी, एकरात्तावादी खुदा भी नहीं है। इस्लाम में खुदा या अल्लाह को समरत जगत एवं जीवों से भिन्न एवं परम समर्थ माना जाता है। पर कवीर के राम परम समर्थ माना जाता है। पर कवीर के राम परम समर्थ भले हों, लेकिन समस्त जीवों और जगत से भिन्न तो कदापि नहीं हैं। वल्कि इसके विपरीत वे तो सवमें व्याप्त रहनेवाले रमता राम है। वह कहते हैं।

व्यापक व्रह्म सवनिमैं एकै, को पंडित को जोगी।
रावणराव कवनसूं कवन वेद को रोगी।

कवीर राम की किरी खारा रूपाकृति की कल्पना नहीं करते, क्योंकि रुपाकृति की कल्पना करते ही राम किरी खास ढाँचे (फ्रेम) में वंध जाते, जो कवीर को किसी भी हालत में मंजूर नहीं है। कवीर राम की अवधारणा को एक भिन्न और व्यापक स्वरूप देना चाहते थे। इसके कुछ विशेष कारण थे, जिनकी चर्चा हम इस लेख में आगे करेंगे। किन्तु इसके वावजूद कवीर राम के साथ एक व्यक्तिगत पारिवारिक किरम का संवंध जरूर स्थापित करते है। राम के साथ उनका प्रेम उनकी अलौकिक और महिमाशाली सत्ता को एक क्षण भी भुलाए वगैर सहज प्रेमपरक मानवीय संवंधो के धरातल पर प्रतिष्ठित है।

कवीर नाम में विश्वास रखते है, रुप में नहीं। हालाँकि भक्तिसंवेदना के सिद्धांतो में यह वात सामान्य रुप से प्रतिष्ठित है कि 'नाम रूप से वढ़कर है', लेकिन कवीर ने इस सामान्य सिद्धांत का क्रांतिधर्मी उपयोग किया। कवीर ने राम-नाम के साथ लोकमानरा में शताव्दियाँ से रचे-वसे संश्लिष्ट भावों को उदात्त एवं व्यापक स्वरूप देकर उसे पुराण-प्रतिपादित व्राह्मणवादी विचारधारा के खाँचे में वाँधे जाने से रोकने की कोशिश की।

✦ ✦ ✦ ✦

जिंदगी

मिली थी जिंदगी
किसी के काम आने के लिए....
पर वक्त वित रहा है
कागज के टुकड़े कमाने के लिए....
क्या करोगे इतना पैसा कमा कर....
ना कफन में है ना कब्र मे अलमारी....
और ये मौत के फरिश्ते तो
रिश्वत भी नही लेते....

संकलित -
कु.मोनिका विलास शेळके
वी.ए.भाग-३

कडवा सच

गरीव से करीव का रिश्ता भी
छुपाते है लोग....
और अमीरों से दूर का रिश्ता भी
वढा-वढा कर वताते है लोग....
चाहे कितना भी कमा लो
लेकिन कभी घमंड न करना
क्योंकि शतरंज का खेल खत्म होते ही
राजा और मोहरे एक ही डिब्बे मे
रख दिए जाते है....।

कु.तनुजा मानसिंग गोरे
वी.ए.भाग-३

मंजिल

रुक गए अगर तुम तो रह जाओगे पीछे,
दूर नही अव मंजिल, वस कुछ ही मोड और है।
ओझल ना हो मंजिल एक पल भी नजरों से,
हरपल करती, दिल की धडकन यही शोर है।

चाहे गरजे वादल या विजली ही चमके,
आँधियाँ हो धनी या वारिश घनघोर वरसे,
हर मुश्किल पार कर जाना उसकी ओर है।
दूर नही अव मंजिल, वस कुछ ही मोड और है।

चलते-चलते पैर थक जाये चाहे,
या पथरीली रास्तो में वाधा कोई डाले,
घने अंधियारो के वाद ही, आती इक भोर है।
रुक गए अगर तुम तो रह जाओगे पीछे,
दूर नही अव मंजिल, वस कुछ ही मोड और है।

संकलित - कु.धनश्री मारुती चंदुगडे
वी.ए.भाग-३

भारत माता
(एक वास्तव)

✦

कु.वैशाली सुधीर सावळे, वी.ए.भाग-३

अकसर जव मैं एक जलसे से दूसरे जलसे में गया होता, और इस तरह चक्कर काटता रहता, तो इन जलसों में मैं अपने सुनने वालों से अपने इस हिंदुस्तान या भारत की चर्चा करता। भारत एक संस्कृत शव्द है और इस जाति के परंपरागत संस्थापक के नाम से निकला हुआ है। मैं शहरों से ऐसा वहुत काम करता, क्योंकि वहाँ के सुननेवाले कुछ ज्यादा सयाने थे। और उन्हें दूसरे ही किस्म की गिजा की जरूरत थी। लेकिन किसानों से, जिनका नज़रिया महदूद था, मैं इस वड़े देश की चर्चा करता, जिसकी आजादी के लिए हम लोग कोशिश कर रहे थे और वताता कि किस तरह देश का एक हिस्सा दूसरे से जूदा होते हुए भी हिंदुस्तान एक था। मैं उन मसलों का जिक्र करता, जो उत्तर से लेकर दक्खिन तक और पूरव से लेकर पच्छिम तक, किसानों के लिए एकसा थे, और स्वराज्य का भी जिक्र करता, जो थोडे लोगों के लिए नही, वल्कि सभी के फायदे के लिए हो सकता था। मैं उत्तर-पश्चिम में खैवर के दर्रे से लेकर दूर दक्खिन में कन्याकुमारी तक की अपनी यात्रा का हाल वताता और यह कहता कि सभी जगह किसान मुझसे एक-से सवाल करते, क्योंकि उनकी तकलीफें एक-सी थीं-यानी गरीवी, कर्ज, पूंजीपतियों के शिकंजे, जमींदार, महाजन, कडे लगान और सूद, पुलिस के जुल्म, और ये सभी वाते गुथी हुई थी, उस ढढ्ढे के साथ, जिसे एक विदेशी सरकार ने हम पर लाद रखा था और इनसे छुटकारा भी सभी को हासिल करना था। मैंने इस वात की कोशिश की कि लोग सारे हिंदुस्तान के वारे में सोचें और कुछ हद तक इस वड़ी दुनिया के वारे में भी, जिसके हम एक जज हैं। मैं अपनी वातचीत में चीन-स्पेन, अवीसिनिया, मध्य-युरोप, मिस्त्र और पच्छिमी एशिया में होने वाली कश-मकशों का जिक्र भी ले आता। मैं उन्हें सेवियत यूनियन में होनेवाली कश-मकशों का जिक्र भी ले जाता। मैं उन्हें सेवियत यूनियन में होने वाली अचरजभरी तवदीलियों का हाल भी वताता और कहता कि अमरीका ने कैसी तरक्की की है। यह थी कि हमारे यह काम आसान न था, लेकिन जैसा मैंने समझ रखा था, वैसा मुश्किल भी न था। इसकी वजह यह भी कि हमारे पुराने महाकाव्यों ने और पुराणों की कथा-कहानियों ने जिन्हें वे खूव जानते थे, उन्हें इस देश की कल्पना करा दी थी, और हमेशा कुछ लोग ऐसे मिल जाते थे, जिन्होंने हमारे वड़े-वड़े तीर्थो की यात्रा कर रखी थी, जो हिंदुस्तान के चारों कोनों पर हैं। या हमें पुराने सिपाही मिल जाते, जिन्होंने पिछली वड़ी जंग में या और घावों के सिलसिले में विदेशी में नौकरियां की थी। सन तीस के वाद जो आर्थिक मंदी पैदा हुई थी, उसकी वजह से दूसरे मुल्कों के वारे में मेरे हवाले उनकी समझ में आ जाते थे।

कभी ऐसा भी होता कि जव मैं किसी जलसे में पहुँचता, तो मेरा स्वागत ''भारत माता की जय !'' इस नारे से जोर के साथ किया जाता। मैं लोगों से अचानक पूछ वैठता कि इस नारे से उनका क्या मतलव है ? यह भारत माता कौन है, जिसको वे जय चाहते हैं मेरें सवाल से उन्हें कुतूहल और ताज्जुव होता है। और और कुछ जवाव न वने पड़ने पर वे एक-दूसरे की तरफ या मेरी तरफ देखने लग जाते।

> *कभी ऐसा भी होता कि जव मैं किसी जलसे में पहुँचता, तो मेरा स्वागत ''भारत माता की जय !'' इस नारे से जोर के साथ किया जाता। मैं लोगों से अचानक पूछ वैठता कि इस नारे से उनका क्या मतलव है ? यह भारत माता कौन है, जिसको वे जय चाहते हैं मेरें सवाल से उन्हें कुतूहल और ताज्जुव होता है।*

मैं सवाल करता ही रहता । आखिर एक हट्टे-कट्टे जाट ने, जो अनगिनत पीढ़ियों से किसानी करता आया था, जवाब दिया कि भारत माता से उनका मतलब धरती से है । कौनसी धरती ? खास उनके गाँव की धरती, या जिले की या सूबे की, या सारे हिंदुस्तान की धरती से उनका मतलब है ? इस तरह सवाल-जवाब चलते रहते, यहाँ तक कि वे ऊबकर मुझ से कहने लगते कि मैं ही बताऊं । मैं इसकी कोशिश करता और बताता कि हिंदुस्तान वह सब कुछ है, जिसे उन्होंने समझ रखा है, लेकिन वह इससे भी बहुत ज्यादा है । हिंदुस्तान के नदी और पहाड़, जंगल और खेत, जो हमें अन्न देते हैं, ये सभी हमें अजीज है । लेकिन आखिरकार जिनकी गिनती है, वे हैं हिंदुस्तान के लोग, उनके और मेरे-जैसे लोग, जो इस सारे देश में फैले हुए है । भारत माता दरअसल यही करोड़ो लोग हैं, और ''भारत माता की जय'' से मतलब हुआ इन लोगों की जय का । मैं उनसे कहता कि तुम इस भारत माता के अंश हो, एक तरह से तुम भी भारत माता हो, और जैसे-जैसे ये विचार उनके मन में बैठते, उनकी आँखो में चमक आ जाती, इस तरह, मानो उन्होंने कोई बड़ी खोज कर ली हो ।

पिता

उंगली को पकड़कर सिखलाता
जब पहला कदम भी नहीं आता ।
नन्हें प्यारे बच्चे के लिए,
पापा ही सहारा बन जाता ।

पापा हर फर्ज निभाते
जीवन भर कर्ज चुकाते ।
बच्चे की एक खुशी के लिए
अपने सुख भूल ही जाते ।

प्यारे पापा के प्यार भरे,
सीने से जो लग जाते है ।
सच कहती हूँ विश्वास करो,
जीवन में सदा सुख पाते है ।

संकलित - श्रध्दा आप्पासो नलवडे
बी.ए.भाग-३

गाँव....

पगडंडी पर छाँवो जैसा कुछ भी नही दिखा,
गाँवो में अब गाँवों जैसा कुछ भी नही दिखा ।

कथनी सबकी कड़वी-कड़वी, करनी टेढ़ी-टेढ़ी,
बरकत और दुआओं जैसा कुछ भी नहीं दिखा ।

बिछुआ, पैरी, लाल महावर, रुनझुन करती पायल,
गोरे-गोरे पाँवों जैसा कुछ भी नहीं दिखा ।

राधा, मुनिया, धनिया, सीता जींस पहनती है,
उनमें शोख अदाओं जैसा कुछ भी नहीं दिखा ।

बरगद, इमली, महुआ, पीपल, शीशम लुप्त हुए,
शीतल मंद हवाओं जैसा कुछ भी नहीं दिखा ।

पंचायत में राजनीति की गहरी पेठ हुई,
तब से ग्राम-सभाओं जैसा कुछ भी नहीं दिखा ।

संकलित - कु.सोनाली दिलीप काळे
बी.ए.भाग-३

कृष्णा सोबती
(महिला साहित्यकार)

कु.धनश्री मारुती चंदुगडे, बी.ए.भाग-३

परिचयात्मक

कृष्णा सोबती का जन्म १८ फरवरी १९२५, गुजरात मे हुआ (गुजरात - सम्बध्द भाग अब पाकिस्तान में) कृष्णा सोबती हिंदी की एक कल्पितार्थ एवं निबंध लेखिका है । कृष्णा सोबती विभाजन के बाद वे दिल्ली में आकर बस गई और तब से वही रहकर साहित्य सेवा कर रही है ।

कृष्णा सोबती ने अनेक साहित्य का निर्माण किया । उनके साहित्य में एक अलग हि बात छिपी हुई है । उन्होंने हर प्रकार के विचारों और मुद्दों पर लेखन किया है । कृष्णा सोबती को १९८० में साहित्य अकादमी पुरस्कार तथा १९९६ में साहित्य अकादमी अध्येतावृत्ति से सन्मानित किया गया । अपनी संयमित अभिव्यक्ति और सुथरी रचनात्मकता के लिए जानी जाती है । उन्होने हिंदी की कथा भाषा को विलक्षण ताजगी दी है । उनके भाषा संस्कार के धनत्व, जीवन्त प्रांजलता और संप्रेषण ने हमारे समय के कई पेचीदा सत्य उजागर किए है ।

साहित्य अकादमी की महत्तर सदस्यता समेत कई राष्ट्रीय पुरस्कारों और अलंकरणो से शोभित कृष्णा सोबती ने पाठक को निज के प्रति सचेत और समाज के प्रति चैतन्य किया है । कृष्णा सोबती जी को हिंदी अकादमी, दिल्ली की ओर से वर्ष २०००-२००१ के शलाका सन्मान से सम्मानित किया गया ।

कृष्णा सोबती जी का कार्यक्षेत्री वहुत वड़ा है । 'बादलों के घेरे', 'डार से बिछुडी', 'तीन पहाड' एवं 'मित्रो मरजानी' कहानी संग्रहों में कृष्णा सोबती ने नारी को अश्लीलता की कुंठित राष्ट्र को अभिभूत कर सकने में सक्षम अपसंस्कृति के बल-संवल के साथ ऐसा उभारा है कि साधारण पाठक हतप्रभ तक हो सकता है । 'सिक्का बदल गया', 'बदली बरस गई' जैसी कहानियाँ भी तेजी-तुर्शी में पीछे नहीं । उनकी हिम्मत की दाद देनेवालों में अंग्रेजी की अश्लीलता के स्पर्श से उत्तेजित सामान्यजन पत्रकारिता एवं मांसलता से प्रतप्त त्वरित लेखन के आचार्य खुशवंत सिंह तक ने सहारा है । पंजावी कथाकार मूलस्थानों कि परिस्थितीयों के कारण संस्कारतः मुस्लिम-अभिभूत रहे है ।

भारतीय कथा साहित्य में जिन स्त्री कथाकरों को स्त्री मन कि गांठ खोल देने वाला कहा जा सकता है, उनमें असमिया की इंदिरा गोस्वामी और कृष्णा सोवती का नाम वड़े आदर से लिया जाता है । इंदिरा गोस्वामी से लगभग १८ वरस पहले गुलाम भारत में जन्मी कृष्णा सोबती के पास पंजाव, शिमला और दिल्ली की हजारों महिलाओं के साझा और व्यक्तिगत अनुभव हैं । यह अनुभव उन्हें इस महाद्वीप में विशिष्ट बनाते है । स्त्रियों कि मुक्ति की छटपहाटों और घर कि चहारदीवारी से बाहर चले जाने कि फितनागर हसतें उनके कथा साहित्य में अनायास ही नहीं चली आती हैं वल्कि उसे उन्होंने एक पारदर्शी भाषा के द्वारा महिलाओं की कल्पना के सांचे में ढाल दिया है ।

१९२० के दशक से हि महात्मा गांधी एक व्यक्ति और विचार के रुप में भारतीय कथा साहित्य के परिदृश्य पर छाने लगे थे । गांधी

> *कृष्णा सोबती को १९८० में साहित्य अकादमी पुरस्कार तथा १९९६ में साहित्य अकादमी अध्येतावृत्ति से सन्मानित किया गया । अपनी संयमित अभिव्यक्ति और सुथरी रचनात्मकता के लिए जानी जाती है । उन्होने हिंदी की कथा भाषा को विलक्षण ताजगी दी है । उनके भाषा संस्कार के धनत्व, जीवन्त प्रांजलता और संप्रेषण ने हमारे समय के कई पेचीदा सत्य उजागर किए है ।*

बाबा के साहित्य और हिंदी भाषा के साहित्य को लेकर जो अनुभव थे उनसे कृष्णा सोबती जुडी हुई थी । कृष्णा सोबती ने हाल हि में एक अद्भुत उपन्यास 'गुजरात पाकिस्तान से गुजरात हिंदुस्तान' लिखा है जिसमें उनके लंबे जीवन और उस जीवन की महात्मा गांधी से मुठभेड़ का वर्णन भी है ।

भारत की नारी

निर्भया हैं तू,नहीं कोई वेचारी,
शक्ति स्वरुप माँ काली ।

हर कायर पर तू है भारी,
ऐसी हैं भारत की नारी ।

पैरो की धूल ना रामझो,
प्यार से भरी हैं नारी ।

यमराज को झुकाने का वल हैं जिसमे,
वो सत्यवती हैं नारी ।

फिरंगियों को कर दे तार-तार,
हैं वो लक्ष्मी बाई ।

जिराने बुरी नजर रो देखा,
उराने मुँह की खाई ।

संकलित - कु.निकिता दशरथ खराडे
बी.ए.भाग-३

ऐसी महान और हिंदी साहित्यीक लेखिका देहांत २५ जनवरी २०१९ में हुआ । उनकी उम्र ९३ थी । २०१७ में उनको भारतीय साहित्य का सर्वोच्च सम्मान 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' प्राप्त हुआ था ।

माँ की ममता-पापा का प्यार

घर मेरा एक वरगद है....
मेरे पापा जिसकी जड़ है....।।

घनी छाया है मेरी माँ....
यही है मेरे आसमान....।।

पापा का है प्यार अनोखा....
जैसे शीतल हवा का झोका....।।

माँ की ममता सवसे प्यारी....
सबसे सुंदर सबसे नयारी....।।

हाथ पकड़ चलना सिखलाते
पापा हमको खूव घुमाते....।।

माँ मलहम वनकर लग जाती....
जव भी हमको चोट सताती....।।

माँ पापा बिन दुनिया सुनी
जैसे तपती आग की धुनी....।।

माँ ममता की धारा है....
पिता जीने का सहारा है....।।

संकलित - कु.तनुजा मानसिंग गोरे
बी.ए.भाग-३

झाँसी की रानी लक्ष्मीबाई

कु.तनुजा मानसिंग गोरे, बी.ए.भाग-३

लक्ष्मीबाई उर्फ झाँसी की रानी मराठा शासित राज्य झाँसी की रानी भी । जो उत्तर-मध्य भारत में स्थित है । रानी लक्ष्मीबाई १८५७ के प्रथम भारतीय स्वतंत्रता संग्राम वीरांगना थी जिन्होंने अल्पायु में ही ब्रिटिश साम्राज्य से संग्राम किया था ।

नाम	:	रानी लक्ष्मीवाई (मणिकर्णिका तांवे)
उपनाम	:	मनुबाई
जन्म	:	१९ नवम्बर १८२८
जन्मस्थान	:	वाराणसी, उत्तरप्रदेश, भारत
पिता का नाम	:	मोरोपंत तांवे
माता	:	भागीरथी वाई
विवाह तिथि	:	१९ मई १८४२
पति	:	झांसी नरेश महाराज गंगाधरराव नेवालकर
संतान	:	दामोदर राव, आनंदराव (दत्तक पुत्र)
घराना	:	मराठा साम्राज्य
उल्लेखनीय कार्य	:	१८५७ का स्वतंत्रता संग्राम
धार्मिक मान्यता	:	हिन्दु
जाति	:	मराठा ब्राम्हण
राज्य	:	झाँसी
शौक	:	घुडसवारी करना, तीरंदाजी
मृत्यू	:	१८ जून १८५८
मृत्यू स्थल	:	कोटा की सराय, ग्वालियर मध्यप्रदेश, भारत

झांसी की रानी का जीवन परिचय :

वीरांगना रानी लक्ष्मीवाई जिन्होंने अपने साहसी कामों से ना सिर्फ इतिहास रच दिया वल्कि तमाम महिलाओं के मन में एक साहसी ऊर्जा का संचार किया है । रानी लक्ष्मीवाई जिन्होने अपने साहस के वल पर कई राजाओं की हार की धूल चटाई ।

परिचयात्मक

महारानी लक्ष्मीबाई ने अपने स्वतंत्रता के लिए कई लड़ाई लडकर इतिहास के पत्रों पर अपनी विजयगाथा लिखी है । रानी लक्ष्मीबाई ने अपने राज्य झांसी की स्वतंत्रता के लिए ब्रिटिश राज्य के खिलाफ लडने का साहस किया और वे बाद में वीरगति को प्राप्त हुई । लक्ष्मीबाई के वीरता के किस्से आज भी याद किए जाते है ।

रानी लक्ष्मीवाई ने अपने बलिदानों और साहसी कामों से न सिर्फ भारत देश को बल्कि दूरी दुनिया की महिलाओं का सिर गर्व से ऊँचा किया है । झाँसी की रानी लक्ष्मीबाई का जीवन अमर देशभक्ति और बलिदान की एक अनुपम गाथा है ।

रानी लक्ष्मीबाई का प्रारंभिक जीवन :

रानी लक्ष्मीबाई का जन्म १९ नवंबर, १८२८ को उत्तरप्रदेश के वाराणसी के भदैनी नगर में हुआ था । उनके बचपन का नाम मणिकर्णिका था जिन्हें सब प्यार से मनु कहकर पुकारते थे । उनके पिता का नाम मोरोपन्त तांबे था । उनके पिता बिठुर मे न्यायालय में पेशवा थे और उनके पिता आधुनिक सोच के व्यक्ति थे जो कि लड़कियों की स्वतंत्रता और उनकी पढ़ाई लिखाई मे भरोसा रखते थे ।

महारानी लक्ष्मीबाई ने अपने स्वतंत्रता के लिए कई लड़ाई लडकर इतिहास के पत्रों पर अपनी विजयगाथा लिखी है । रानी लक्ष्मीबाई ने अपने राज्य झांसी की स्वतंत्रता के लिए ब्रिटिश राज्य के खिलाफ लडने का साहस किया और वे बाद में वीरगति को प्राप्त हुई । लक्ष्मीबाई के वीरता के किस्से आज भी याद किए जाते है ।

जिसकी वजह से लक्ष्मीवाई अपने पिता से काफी प्रभावित थी। उनके पिता ने रानी के बचपन से ही प्रतिभा को पहचान लिया था इसलिए उन्हे बचपन मे ही उस दौर मे भी अन्य लड़कियों के मुकावले ज्यादा आजादी भी दी गई थी। उनकी माँ का नाम भागीरथीबाई था जो की एक घरेलू महिला थी। जब वे ४ साल की थी तभी उनकी माता की मौत हो गई जिसके वाद उनके पिता ने लक्ष्मीबाई का पालन पोषण किया।

आपको वता दे की उनके पिता जब मराठा वाजीराव की सेवा कर रहे थे, तभी रानी के जन्म के समय ज्योतिष ने मनु (लक्ष्मीबाई) के लिए भविष्यवाणी की थी और कहा था की वे बड़ी होकर एक राजरानी होगी और हुआ भी ऐसे ही की वे बड़ी होकर एक साहसी वीर झाँसी की रानी वनी और लोगों के सामने अपनी वीरता की मिसाल पेश की।

महारानी लक्ष्मीबाई ने अपनी पढ़ाई-लिखाई के साथ-साथ आत्मरक्षा, घुडसवारी, निशानेवाजी और घेरावंदी की ट्रेनिंग ली थी। जिससे वे शस्त्रविद्याओं मे निपुण हो गई।

झांसी की रानी का वचपन :

मनुवाई वचपन से ही वेहद सुंदर थी। उनकी छवि मनमोहक थी। जो भी उनको देखता था, उनसे बात करे विना नही रह पाता था। उनके पिता भी मनुवाई की सुंदरता की वजह से उन्हे छवीली कहकर वुलाते थे। वही लक्ष्मीबाई की माँ की मौत के वाद उनके पिता उन्हे वाजीराव के पास विठूर ले गए थे, जहाँ रानी लक्ष्मीबाई का वचपन वीता। आपको वता दे की वाजीराव के पुत्रों के साथ मनु खेल-कूद, मनोरंजन करती थी और वे भाई-वहन की तरह रहते थे। वे तीनो साथ मे खेलते थे और साथ में पढ़ाई-लिखाई भी करते थे। इसके साथ ही मनुवाई घुडसवारी, निशानेवाजी, आत्मरक्षा, घेराबंदी की ट्रेनिंग भी लेती थी। इसके वाद शस्त्रविद्याओं मे निपुण होती चली गयी। साथ एक अच्छी घुडसवार भी वन गयी। आपको वता दे की वचपन से ही अस्त्रशस्त्र चलाना और घुडसवारी करना लक्ष्मीवाई के दो प्रिय खेल थे।

रानी लक्ष्मीवाई की शिक्षा :

मनुवाई वचपन मे पेशवा वाजीराव के पास रहती थी। वहाँ वाजीराव के पुत्रों को पढ़ाने के लिए एक शिक्षक आते थे। मनु भी उन पुत्रों के साथ उसी शिक्षक से पढ़ती थी।

रानी लक्ष्मीवाई की विशेषताएँ :

- लक्ष्मीवाई रोजाना योगाभ्यास करती थी। रानी लक्ष्मीवाई की दिनचर्या मे योगाभ्यास शामिल था।
- रानी लक्ष्मीवाई को अपनी प्रजा से वेहद लगाव और स्नेह था। वे अपनी प्रजा का वेहद ध्यान रखती थी।
- रानी लक्ष्मीवाई गुनहगारों को उचित सजा देने की हिम्मत रखती थी।
- सैन्य कार्यो के लिए रानी लक्ष्मीबाई हमेशा उत्साहित रहती थी। इसके साथ ही वे इन कार्यो मे निपुण भी थी।
- रानी लक्ष्मीवाई को घोडों की भी अच्छी परख थी। उनकी घुडसवारी की प्रशंसा बड़े बड़े राजा भी करते थे।

शेर-ए-शायरी

संकलित :
कु.मोनिका विलास शेळके
बी.ए.भाग-३

हम अल्फाज़ों को
ढूंढते रह गए
और वो आँखो से
गजल कह गए

दाम ऊँचे हो सकते हैं,
ख्वाहिशों के....
मगर खुशियां,
हरगिज महंगी नही होती

राजमाता जिजाऊ

कु.निकिता दशरथ खराडे, बी.ए.भाग-३

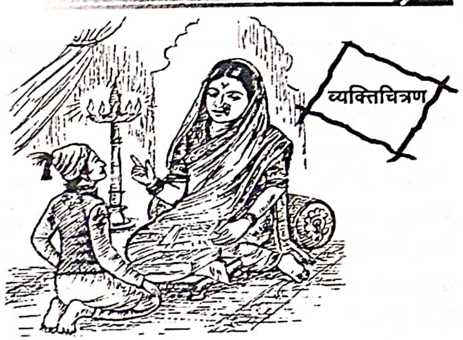

जीजावाई छत्रपती शिवाजी महाराज जी की माताजी थी। जीजावाई (१५९४-१६७४) महान मराठा शासक थी। शिवाजी महाराज ने मुगल साम्राज्य के खिलाफ मजवुती सलडे और हिंदवी स्वराज्य की स्थापना की। जीजावाई का जन्म १५९४ में महाराष्ट्र के एक गांव सिंधखेड में हुआ था। उनके पिता शाही दरवारी और प्रमुख मराठा सरदार थे, जिनका नाम लखुजी जाधवराव था, जवकि उनकी माता का नाम म्हालसा वाई था। उनके पिता अहमदनगर में निजामशाही की सेवा करते थे और उन्हें अपने ऊँचे रुतवे और पद पर गर्व था।

जीजावाई की शादी बहुत कम उम्र में हो गई थी। उन कालखंड के रीति-रिवाज के मुताविक उनका विवाह शाहजी भोसले से हुआ। शाहजी भी निजामशाह के दरवार में राजनयिक पद संभालते थे। वे एक वेहतरीन योध्दा भी थे। शाहजी भोसले के पिताजी का नाम मालोजी शिलेदार था, जो वाद में तरक्की पाते हुए 'सरदार मालोजीराव भोसले' बन गए। वैसे तो दंपती का वैवाहिक जीवन वेहद सुखद था। लेकिन उनके परिजनों की आपसी हकराहट ने तनाव को जन्म दिया। शहाजी राजे और उनके ससुर जाधव के आपसी रिश्ते विगड गए।

हालात इतने विगड चुके थे कि जीजावाई पूरी तरह टूट गई थी। उन्हें अपने पति और पिता में से एक का पक्ष लेना था। उन्होंने पति का साथ दिया।

उनके पिता ने निजामशाही के खिलाफ दिल्ली के मुगलों से दोस्ती कर ली थी। वे शाहजी से बदला लेना चाहते थे। जीजाबाई अपने पति के साथ शिवनेरी की किले में ही रहीं। उनकी इच्छा थी की मराठों का अपना साम्राज्य स्थापित हो। दोनों की आठ संताने हुई। दो लड़के और छह बेटियाँ। शिवाजी उनके दो बेटों में से एक थे। वह हमेशा भगवान से प्रार्थना करती थी की उन्हें एक ऐसा बेटा मिले जो मराठा साम्राज्य की नींव रख सके। उनकी प्रार्थनाओं का जवाब शिवाजी के तौर पर मिला, जिन्होंने मराठा साम्राज्य की स्थापना की।

जीजाबाई को एक प्रभावी और प्रतिवध्द महिला के तौर पर जाना जाता है, जिसके लिए आत्मसम्मान और उनके मूल्य सर्वोपरि है। अपनी दूरदर्शिता के लिए प्रसिध्द जीजाबाई खुद एक योध्दा और प्रशासक थी। उन्होंने बढते शिवाजी में अपने गुणों का संचार किया। शिवाजी में कर्तव्य भावना, साहस और मुश्किल परिस्थितियों का सामना साहस के साथ करने के लिए मूल्यों का संचार किया। उनकी देखरेख और मार्गदर्शन में शिवाजी ने मानवीय रिश्तों की अहमियत समझी। महिलाओं का मान-सम्मान, धार्मिक सहिष्णुता और न्याय के साथ ही अपने राष्ट्र के प्रति प्रेम और महाराष्ट्र की आजादी की इच्छा बलवती हुई। शिवाजी भी अपनी सभी सफलताओं का श्रेय अपनी माँ को देते थे, जो उनके लिए प्रेरणा स्रोत थी। उन्होंने अपनी पूरी जिंदगी अपने बेटे को मराठा साम्राज्य का महानतम शासक बनाने पर लगा दी।

> *जीजावाई को एक प्रभावी और प्रतिवध्द महिला के तौर पर जाना जाता है, जिसके लिए आत्मसम्मान और उनके मूल्य सर्वोपरि है। अपनी दूरदर्शिता के लिए प्रसिध्द जीजाबाई खुद एक योध्दा और प्रशासक थी। उन्होंने बढते शिवाजी में अपने गुणों का संचार किया। शिवाजी में कर्तव्य भावना, साहस और मुश्किल परिस्थितियों का सामना साहस के साथ करने के लिए मूल्यों का संचार किया।*

जीजाबाई रानी बनने के बाद पूना चली गई। वहाँ अपने पति की जागीर की देखरेख करने लगी। शिवाजी उनके साथ ही थे। १६६६ में हालांकि, शिवाजी आगरा के लिए रवाना हुए। जीजाबाई ने राज्य का कामकाज देखने की जिम्मेदारी ली थी। उसके बाद जीजाबाई की जिंदगी में कई घटनाएँ हुई। कुछ अच्छी, कुछ बुरी और कुछ दर्दनाक उन्होंने सबकुछ चुपचाप सहा। अपने पति के निधन ने उन्हें शोकमग्न कर दिया था। उनके बडे बेटे संभाजी की अफ्जल खान ने हत्या कर दी थी, जिसका बदला शिवाजी ने जीजाबाई के आशीर्वाद से लिया।

हालांकि शिवाजी की कई यादगार जीत रही जिनमें तोरणा गढ किले पर जीत मुगलों की नजरबंदी से निकलकर भाग निकलना, तानाजी, बाजीप्रभू और सूर्याजी जैसे योध्दाओं के साथ मिलकर शिवाजी महाराज जीनें कई मोर्चो पर जीत हासिल करते गए। यह सभी जीजाबाई से प्रेरित थी। वह शिवाजी और उनके साथियों की सफलता देखकर गर्वित होती थी। जीजाबाई का सपना उनके बेटे का राज्याभिषेक समारोह संपन्न हुआ। १६७४ में शिवाजी का राज्याभिषेक हुआ और वह मराठा साम्राज्य की नींव रखने वाले महाप्रतापी राजा बन गए।

जीजाबाई के बारे में तथ्य और जानकारियां :

- मूल नाम : जीजाबाई भोसले
- इस नाम से भी जाना जाता है : राजमाता जीजाबाई
- जन्म : १२ जनवरी, १५९८ (सिंधखेड राजा, बुलढाणा जिला)
- मृत्यू : १७ जून, १६७४ (उम्र ७६)
- पति : शहाजी भोसले
- बेटा : शिवाजी भोसले
- बच्चे : दो बेटे और छह बेटियाँ
- पिता : लखोजीराव जाधव
- उपलब्धि : शिवाजी भोसले को उन्होंने हिंदवी साम्राज्य स्थापि करने मे सहयोग दिया। खासकर उस जमिन पर जो कभ निजामशाही सल्तनत का हिस्सा थी।
- मंदिरों का पुनरोध्दार : कसबा गणपति मंदिर का जीर्णोध्दार राजमाता जीजाबाई ने किया था।
- शिवाजी की प्रेरणा : शिवाजी महाराज का वचपन जीजाबाई ने रामायण, महाभारत और बालराजा की कहानियाँ सुनाकर प्रेरित किया।
- बडे बेटे का निधन : संभाजी, जीजाऊ के बड़े बेटे की अफ्जल खान ने एक सैन्य अभियान पर हत्या कर दी थी।
- सती जाने की कोशिश : जब शहाजी का निधन हुआ तो जीजाबाई ने सती होने की नाकाम कोशिश की थी।
- फिल्म : राजमाता जीजाऊ, २०११ यह फिल्म जीजाबाई जीवन पर निर्मित है।
- मृत्यू : उनका निधन १७ जून, १६७४ को हुआ। शिवाजी के राज्याभिषेक के महज १२ दिन बाद। उनकी समाधि राजगढ़ किले के पचाड़ गांव में बनाई गई है।

✦ ✦ ✦ ✦

शायरी

एक बेटी ने उसके पापा की हथेली पर
एक काला तील देखा
और उसने कहा,
"पापा, ये दौलत का तील है ना ?"
पापा ने अपने दोनों हाथ बेटी के
चेहरे पर रखे, और कहा,
"हाँ बेटी, देखो मेरे दोनों हाथों में
कितनी दौलत है...."

हर रिश्तों में....मिलावट देखी
कच्चे रंगों की....सजावट देखी
सालों-साल से देखा है माँ को
न उसके चेहरे पर थकावट देखी
न ममता में कोई मिलावट देखी

संकलित - कु.श्रध्दा आप्पासो नलवडे
बी.ए.भाग-३

बेटी युग

✦

कु.श्रृतिका वावासाहेव राऊत, बी.ए.भाग-१

लड़कियाँ घर की आधारशिला हैं। एक लड़की के विना जीवन की कल्पना करना असंभव है। लड़की को समान में कई पात्र निभाने पड़ते है, उदाहरण के लिए, वे एक बेटी का जीवन जीते है। वे वहुत आज्ञाकारी और निपुण पत्नी सावित होती है, जवकि वे एक उत्कृष्ट वहन या माँ वन जाती हैं। यह गलत नहीं होगा कि लड़की के जीवन में कई चरण हैं, लेकिन कई लोगों के लिए उनका अस्तित्व नर-हावी समाज में प्रचलित एक वड़ा अभिशाप प्रतीत होता है। उन्हें कुछ गंदी और संकीर्ण दिमागी लोगों द्वारा वीमार उपचार दिया जाता है।

लोग भूल गए हैं कि वे एक उत्तराधिकारी हैं, परिवार के लिए एक वेटा जो अगली पीढ़ी के लिए अपने परिवार की अगुवाई करता है। दूसरें शब्दों में एक संपूर्ण जीवन एक ही लड़को पर निर्भर है। देशभर में लड़कियों को वचाने के संवंध में सवसे महत्त्वपूर्ण सामाजिक जागरुकता मुद्दा है। कई प्रभावी उपाय हैं, जिनमें एक लड़की को काफी हद तक वचाया जा सकता है। समाज में गरीवी का एक वड़ा स्तर है जो भारतीय समाज में निरक्षरता और लिंग असमानता का मुख्य कारण है। गरीवी और लिंग भेदभाव को कम करने और भारतीय समाज में लड़कियों और महिलाओं की स्थिती में सुधार लाने के लिए शिक्षा इस प्रकार एक आवश्यक तत्व है। आंकड़ो के मुताविक, ओडिशा में महिला साक्षरता लगातार गिरावट आयी है, जहाँ लड़कियों के पास शिक्षा और अन्य गतिविधियों के बराबर पहुँच नहीं है।

शिक्षा रोजगार से गहराई से जुड़ा हुआ है। गरीव शिक्षा का मतलव निम्न स्तर का रोजगार है जो समाज में गरीवी और लिंग असमानता का कारण वनता है। शिक्षा उन्हें आर्थिक रुप से स्वतंत्र वनाकर महिलाओं की स्थिती में सुधार करने का सवसे प्रभावी तरीका है। सरकार समाज में महिलाओं के लिए समान अधिकार और अवसर सुनिश्चित करने के लिए लड़कियों की रक्षा के लिए कदम उठा रही है।

वेटी वचाओ, वेटी पढ़ओ :

इस नए युग में लड़के और लड़कियाँ दोनों पढ़ेंगे, पढ़-लिखकर आगे वढ़ेंगे और तरक्की के मजवूत इरादों के साथ स्वयं अपना इतिहास लिखेंगे। जव देश के सभी लड़के और लड़कियाँ पढ़ेंगे, तो देश आगे वढ़ेगा। युवक-युवतियाँ प्रगति की दौड़ में दौड़ेंगे। यदि केवल वेटों को शिक्षित किया गया तो वह आधी शिक्षा कहलाएगी। पूरी शिक्षा तभी कहलाएगी, जव दोनों को अच्छी तरह शिक्षित किया जाएगा। यह हमारा विचार है, इस पर सभी को सोचना चाहिए, विचार करना चाहिए। हमने विचार किया है, मन में ठान लिया है कि सारे संसार को शिक्षित करना है।

अव समाज में कोई भी अनपढ़ नहीं रहेगा। सभी वालकों के हाथों में पुस्तकें होंगीं। ज्ञान रुपी गंगा की पवित्र धारा प्रत्येक व्यक्ति के आँगन तक पहुँचेगी। अर्थात हर घर का हर वच्चा पढ़ेगा। सभ जानते हैं कि कलम में कितनी शक्ति होती हैं। पुस्तकें ज्ञान का भंड हैं। वेटी युग सम्मान का पर्व होगा। यह पुण्य पर्व है। यह ज्ञान

सतयुग गया, त्रेतायुग गया, द्वापर युग गया और कलयुग भी वीत गया, वेटीयुग का नया दौर शुरु हो गया है और सवका मन हर्षाया है। वेटी युग में खुशी है पर मेहनत के साथ वह आगे वढ़ती रहती है। वेटी शुध्द कर्म और निष्ठा का संगम है। वह सवके मन की दिव्य हंसी है। वेटी युग के नए दौर में, नई सोच है, नई चेतना है और इससे सवका जीवन वदला है।

प्रतिष्ठा का पर्व है । जब सभी पढ़-लिख जाएँगे, तो एक-दूसरे का सम्मान करेंगे, तभी जन-जन का उत्थान होगा । प्राचीन काल में भारत सोने की चिड़िया कहलाता था । अब फिर बेटी युग की हवाओं में यह गुँजेगा की भारत सोने की चिड़िया है ।

सतयुग गया, त्रेतायुग गया, द्वापर युग गया और कलयुग भी बीत गया, बेटीयुग का नया दौर शुरु हो गया है और सबका मन हर्षाया है । बेटी युग में खुशी है पर मेहनत के साथ वह आगे बढ़ती रहती है । बेटी शुध्द कर्म और निष्ठा का संगम है । वह सबके मन की दिव्य हंसी है । बेटी युग के नए दौर में, नई सोच है, नई चेतना है और इससे सबका जीवन बदला है । इस बेटी युग में परदा-बुरका, तलाक और गर्भ-परीक्षण को कोई थारा नहीं हैं । बेटा हो या बेटी जो भी जन्मेंगा, उनका पूरा रक्षण और भला होगा । बेटी की किलकारी सुनने के लिए सबका मन ललचाया है । इस युग में बेटी भार नहीं होकर वो आधी आबादी है । यानि दुनिया की आधी जनसंख्या लगभग महिलाओं की है इसलिए वो धरती पर जीवन के अस्तित्व के लिए आधी जिम्मेदार होती है ।

बेटी युग में बेटियों का आर्थिक और सामाजिक स्तर उच्च हो गया है । बेटा कुल का दीपक है तो बेटी दो कुल की थाती है । बेटी, ईश्वर का शक्तिस्वरुप और दिव्यरुप है । बेटी एक अनमोल हिरा है । बेटियाँ हमारे समाज की अभिन्न अंग है ।

नानी वाली कथा-कहानी,
अब भी जग में लगे सुहानी ।
बेटी युग के नए दौर की,
आओ लिख लें नई कहानी ।

शायरी

संकलन :
कु.निकिता दशरथ खराडे
बी.ए.भाग-३

कुछ ना पा सके तो क्या गम है ?
माँ-बाप को पाया है ये क्या कम है
जी थोडी-सी जगह मिली इनके
कदमों में....
वो क्या किसी जन्नत से कम है !!

माँ तो जन्नत का फूल है,
प्यार करना उसका उसूल है,
दुनिया की मोहब्बत फिजूल है,
माँ की हर दुआ कबूल है,
माँ को नाराज करना इंसान तेरी भूल है,
माँ के कदमों की मिट्टी जन्नत की धूल है ।

महफिल भी रोयेगी,
हर दिल भी रोयेगा,
डुबी जो मेरी कस्ती
तो साहिल भी रोयेगा,
हम इतना प्यार बिखेर देंगे
इस दुनिया मे के,
मेरी मौत पे मेरा
कातिल भी रोयेगा....!

वैचारिक

आतंकवाद

कु.धनश्री मारुती चंदुगडे, बी.ए.भाग-३

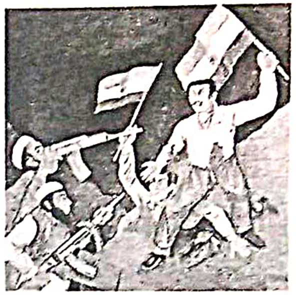

साधारणतः आतंकवाद का अभिप्राय आतंक उत्पन्न करना है । आतंक उत्पन्न करने के पीछे किसी समूह को कोई निश्चित लक्ष्य प्राप्त करना होता है । यह लक्ष्य राजनीतिक, धार्मिक, आर्थिक एवं व्यक्तिगत भी हो सकता है । आतंकवाद में ऐसे हिंसक तरीकों को अपनाया जाता है जिन्हें आज के सभ्य मानवतावादी समाज में स्वीकार नही किया जाता है । आतंक का सरल अभिप्राय भय उत्पन्न करना है । भय उत्पन्न करके अपने उद्देश की पूर्ति करना ही आतंकवाद है । अतः आतंकवाद कोई विचारधारा या सिद्धांत नही है, अपितु एक तरीका, एक प्रक्रिया या फिर एक उपकरण है, जिसका प्रयोग कर कोई भी राज्य, राजनीतिक संगठन, स्वतंत्रतावादी समूह, अलगाववादी संगठन, जातिय या धार्मिक उत्पादी अपने उद्देश को प्राप्त करना चाहतें हैं ।

जब कोई भी ऐसा संगठन जो अपने लक्ष्य की पूर्ति में विश्व जनमत की सहमति आवश्यक समझता है और उसे प्रभावित करने के लिए आतंकवाद का प्रयोग करता है अथवा किसी दूसरे देश में सरकार का तख्ता पलटने का आतंकवाद के द्वारा प्रयास करता है या फिर किसी संगठन को किसी राष्ट्र विशेष या राष्ट्रों की सरकारों के समर्थन मिला होता है तो उसे अंतर्राष्ट्रीय आतंकवाद कहते है । इसके साथ ही किसी संगठन अथवा व्यक्ति द्वारा व्यापक आंतर्राष्ट्रीय स्तर पर अनेक देशों मे किसी एक समानता या उद्देश को ध्यान में रखकर जब आतंकवादी कार्यवाहियों को कार्यान्वित किया जाता है, तो उसे भी आतंकवाद कहा जाता है । जब से वैश्वीकरण शब्द का प्रयोग अर्थशास्त्रियों ने किया है तबसे आतंकवाद के साथ भी यह शब्द जुड गया है । आतंकवादी संगठन जब परस्पर संबंध प्रस्थापित कर, एक-दूसरे को अपने समान मानकर, परस्पर सहायता करते है और उनके लक्ष्य प्राप्ति में सहायक हो जाते है । विश्व के आतंकवादी आपस में मेलजोल करके एक-दूसरे को प्रशिक्षण और हथियारों की पूर्ति में सहायता करते है । २१वीं शताब्दी की शुरुवात आतंकवाद से हुई है ।

आतंकवाद के कारण :-

१) राष्ट्रीयता की पहचान :-
उपनिवेशों की समाप्ति की प्रक्रिया में अनेक छोटे-बड़े राष्ट्र स्वतंत्रता प्राप्त करते चले गए । इन राष्ट्रों में कुछ विशेष जातीयता एवं धार्मिक समूह अपनी पहचान के लिए पृथक राष्ट्रों की माँग करने लगे, जिसके लिए इन समूहों ने संगठित एवं सुनियोजित आंदोलन प्रारंभ किए, जिसमें आतंकवादी गतिविधियों का प्रयोग किया है । इन संघर्षरत राष्ट्रीयताओं का संबंध धार्मिक, सामाजिक या वैचारिक आधार पर अन्य राष्ट्रीयताओं से होता है जिससे इन्हें हथियार, धन आदि की सहायता प्राप्त होने लगती है जो सुनियोजित, संगठित एवं प्रायोजित आतंकवाद को जन्म देती है ।

२) राष्ट्रों के राजनीतिक, सामाजिक एवं आर्थिक हित :-
आतंकवाद को बढ़ावा देने में कुछ राष्ट्र एवं देश अपने राजनीतिक,

कृष्णा सोवती को १९८० में साहित्य अकादमी पुरस्कार तथा १९९६ में साहित्य अकादमी अध्येतावृत्ति से सन्मानित किया गया । अपनी संयमित अभिव्यक्ति और सुथरी रचनात्मकता के लिए जानी जाती है । उन्होने हिंदी की कथा भाषा को विलक्षण ताजगी दी है । उनके भाषा संस्कार के घनत्व, जीवन्त प्रांजलता और संप्रेषण ने हमारे समय के कई पेचीदा सत्य उजागर किए है ।

सामाजिक, आर्थिक हितों की वृद्धि के लिए रुचि लेते हैं तथा सुनियोजित तरीके से संघर्षरत गुटों को आतंकवादी गतिविधियाँ करने के लिए प्रेरित एवं सहायता करते है ।

३) सरकारों की उपेक्षाकृत नीति :-

अनेक राष्ट्रों में अलगाववाद और आतंकवाद का कारण यहाँ की राष्ट्रीय सरकारों द्वारा किसी जातीयता विशेष या क्षेत्र विशेष की उपेक्षा करना भी है । उनकी समस्याओं को समाधान न करना, वहाँ समुचित विकास कार्य के प्रति उत्साहित न होना और उनकी राष्ट्रीय राजनीति में सहभागिता को महत्त्व प्रदान न करना उन लोगों में हीन भावना को जन्म देता है ।

४) सामाजिक दुर्बलता :-

आतंकवाद का सहारा प्राय: वह जातीयता समूह या अलगाववादी संगठन लेते हैं, जो प्रत्यक्ष युद्ध करने में सामुहिक रूप से सक्षम नहीं होते । इसका कारण यह है कि कोई भभ आंदोलनकारी या पृथकतावादी संगठन धीरे-धीरे विकसित होता है जिसके साथ में दमन भी चलता है । विश्व जनमत का ध्यान अपनी ओर खींचने के लिए यह संगठन आतंकवादी गतिविधियों को कार्य रूप में परिणत करते रहते है, जिससे जनता में भय व्याप्त होता है और सरकार पर दवाव बनाने में सफलता मिलती है ।

५) सूचना प्रौद्योगिकी :-

पिछले दो दशकों में सूचना प्रौद्योगिकी में क्रांति हो गई है, जिससे संचार के त्वरित, प्रभावी एवं विश्वव्यापी साधन उपलब्ध हो गए हैं । आतंकवादी संगठनों ने भी इस तकनीक का तुरंत एवं प्रभावी प्रयोग करना प्रारंभ किया है । सूचना तकनीकी एवं वैज्ञानिक अनुसंधानों ने आतंकवाद को जन्म तो नही दिया, लेकिन इसे सुगम बनाकर नई दिशाएँ प्रदान की है ।

६) धार्मिक उन्माद :-

धार्मिक जेहाद शब्दों का प्रयोग भी आतंकवाद के लिए किया जा रहा है । धार्मिक जेहाद का अर्थ धार्मिक युद्ध है किसी विशेष धर्म का विरोध करते है; इसे लोग अपना संगठन बना लेते है । इनमें अधिकांश संगठन जो धर्म से तो मुस्लिम हैं, लेकिन उनके लक्ष्य राजनीतिक हैं, जैसे फिलिस्तीन, कश्मीर, चेचन्या आदि में सक्रिय आतंकवादी संगठन । यह संगठन परस्पर इस्लाम के नाम पर जुडना चाहते हैं । इस्लाम के नाम पर विश्व के मुस्लिम राष्ट्रों से धन एवं सहानुभूति और विश्व के सभी मुसलमानों से भावनात्मक सहानुभूति चाहते हैं । स्पष्ट है कि ये आतंकवादी धर्म को अपने लाभ एवं हितों के लिए प्रयोग कर रहे है ।

पिछली सदी में शैतानियत का बड़ा प्रतीक अगर कोई था तो वह निर्विवाद रुप से एडॉल्फ हिटलर था । सर्वोत्कृष्ट नस्ल की उसकी मान्यता-जिसकी परिणति नृशंस यहूदी विरोध में हुई थी के साथ सहस्त्र वर्ष के साम्राज्य के दावे भी घुले-मिले हुए थे । उसके प्रचार प्रमुख गोएबल्स ने जर्मनवासियों का आव्हान किया था, ''युद्ध का आनंद लो, शांति तो भयावह होगी ।'' ओसामा बिन लादेन इस सदी में शैतानियत की विरासत का पहला उत्तराधिकारी है । उसने अपने कुछेक साथीयों को इस्लामी कल्पनालोक के सपने दिखाकर उनकी सोई भावनाओं को जगाया । यह सातवीं सदी में अरव के मध्ययुगीन हालात को साकार करने का सपना है । उसका मुक्ति पथ जेहाद था, संहार का यह सिद्धांत वैसा ही घृणास्पद है जैसा नाजियों का ''अंतिम समाधान'' था । उसने एक दाकियानूसी विश्वास में ऐसी निर्ममता घोल दी जिसमें पछतावे की गुंजाइश नहीं थी । उसका अपराध ११ सितंबर को विमानों के अपहरण और करीब ४,००० लोगों के संहार का सूत्रधार होने से कहीं अधिक बड़ा है । उसने युद्ध से जर्जर एक देश को अपहृत करके उसे आतंक से स्त्रोत में तब्दील कर दिया । उसने लगभग एक मजहब का अपहरण कर लिया और सभ्यताओं के टकराव को हवा दे दी । आखिरकार लादेन पर तकनीक की ताकत और सभ्यता के दृढ़ संकल्प से काबू पाया जा सका । लेकिन अपनी पराजय में भी उसने दुनिया के उन पैमानों को वदल दिया जिसमें हम जीते और सोचते-समझते हैं ।

नकली-मुद्रा एवं हथियारों की तस्करी, नशीली दवाओं का अवैध व्यापार आदि पर अंकुश लगाकर आतंकवाद के स्त्रोत को सुखाना होगा । 'एकला चलो' की नीति के त्याग से ही विश्व के राष्ट्र विश्वव्यापी आतंकवाद को खत्म कर दुनिया को सुकून प्रदान कर सकेंगे ऐसी हम आशा रखेंगे ।

✦ ✦ ✦ ✦

कोहरा

हर तरफ छाया है कोहरा....
आँखे है कुछ मजबूर
धुंधली सी बादल की एक चादर है
कुछ नही आता नजर दूर-दूर....
बस कुछ थोडी सी रोशनी और उसके
पर सब कुछ खोया खोया सा
मगर इस कोहरे के पार भी है
कुछ....दिख रहा जाना पहचाना सा
हाँ....तेरा चेहरा है....
प्यार बरसाता, मुस्कुराता सा, आँखो में लिए
हजारो प्यार के झरने
दिल में अरमानों की झंकार सुनाता सा
होठों पर है मीठी मुस्कानों के नक्शे गहरे

तेरे सहारे और प्यार की ताकद है....
जो इस कोहरे के पार भी तेरा प्यारा
चेहरा साफ दिखाए देता है
चल....जिन्दगी के इस त्यौहार को
जी भर के जीले मनाए खुशियाँ

तुझ संग बीते लमहों की परछायीयाँ
मेरे उदास क्षणों को रोशनी देती है
जब मैं होती हूँ और मेरी तनहाईयाँ
तब ये बीते लम्हे जुगनू बन कर टिमटिमाते है

इन प्यार के ख्यालो के सामने कुछ भी
सूनापन रह नही सकता
तेरा प्यारा चेहरा किसी
कोहरे के पीछे छूप नही सकता

संकलित - कु.सायली हणमंत पवार
बी.ए.भाग-३

शायरी

काँटो पर चलकर फूल खिलते हैं,
विश्वास पर चलकर भगवान मिलते है
एक बात सदा याद रखना दोस्त !!
सुख में सब मिलते है,
लेकिन दुख में सिर्फ भगवान मिलते है ।

✦ ✦ ✦

मुस्कुराहट....एक कमाल की पहेली है
जितना वो बताती है
उससे कहीं ज्यादा छिपाती है ।
आँसू की आहट, कमाल की सहेली है
जितना बाहरसे दिखती है
उससे कहीं ज्यादा
अंदरसे बरसती है ।

✦ ✦ ✦

भुला के नींद अपनी सुलाया हमको,
गिरा के आँसू हँसाया हमको,
दर्द कभी न देना उन हस्तियों को,
खुदा ने माँ-बाप बनाया जिनको

✦ ✦ ✦

पिता के बिना जिन्दगी वीरान होती है
तन्हा सफर में हर राह सुनसान होती है ।
जिन्दगी में पिता का होना जरुरी है,
पिता के साथ से हर राह आसान होती है ।

कु.धनश्री मारुती चंदुगडे
बी.ए.भाग-३

विनोद

एक शराबी हमेशा शिवजी के एक मंदिर में जाता था और नियत समय पर पूजा पाठ करता था। एक दिन पुजारी ने यह देखना चाहा कि, इसे होश वगैरह भी रहता है या नहीं। उसने शिवजी की जगह गणेशजी की मूर्ति रख दी। उस दिन भी शराबी आया गणेश जी की मूर्ति देखी, पूजा पाठ वगैरह किया और जाते जाते गणेश जी से बोला - छोटू ! पापा आये तो बता देना, अंकल आये थे....

◆ ◆ ◆

पति : मुझे नींद नहीं आ रही है।
पत्नि : जाओ जाकर बर्तन साफ कर दो।
पति : नींद में बोल रहा हूँ पगली....

◆ ◆ ◆

शादी में डीजे पर 'खुबसुरत' फिल्म का गाना चल रहा था - 'अभी तो पार्टी शुरु हुइ है...' बज रहा था। तभी गाने की एक लाइन बजी, 'जिसको डांस नहीं करना वो जा के अपनी भैंस चराए....' और पति तुरंत पत्नी से बोला - 'चलो डार्लिंग खाना खाते हैं !' फिर पति को तीन दिन बाद होश आया।

कु.प्रियांका संभाजी दबडे
बी.ए.भाग-३

हंसी के फव्वारे

लड़का - आप इतनी सुंदर कैसे है ?
स्वीटी - शराब के कारण !
लड़का - आप शराब पीती है ?
स्वीटी - मैं नहीं कमीने, तूने पी रखी है।
तू नशे में है इसलिए मैं सुंदर दिख रही हूँ।

◆ ◆ ◆

मालिक - तू बड़ा गधा है रे।
नौकर - नहीं हुजूर बड़े तो आप है मैं तो छोटा हूँ सरकार

संता - सबसे बड़ा चैलेंज क्या है ?
बंता - एग्जाम में कॉपी खाली छोड़कर लिख दो। हिम्मत है तो पास करके दिखाओ।

◆ ◆ ◆

सेल्समन - बेटा, पापा घर में है क्या ?
गप्पू - नहीं वह बाजार में गये है।
सेल्समन - अब तेरा बड़ा भाई है क्या उसे बुलालो
गप्पू - वह तो क्रिकेट खेलने को गया है।
सेल्समन - मम्मी तो है ना घर में ?
गप्पू - वह किटी पार्टी मे गई है।
सेल्समन - तो तुम क्यों बैठे हो घर में तू भी जा ना।
गप्पू - तो हम भी हमारे मित्र के घर में बैठे है।

संकलित - कु.सोनम विठ्ठल सावडे
बी.ए.भाग-३

॥ स्पर्धा परीक्षा, इतिहास विभाग, अग्रणी महाविद्यालय योजना २०१८-१९ ॥

सन २०१८-१९ इतिहास विभाग 'गट चर्चा' करताना प्रा.डॉ.अभय पाटील, प्रा.मारूती तावे व विद्यार्थिनी

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षातील इतिहास विभागातील विद्यार्थिनी कु.प्राजक्ता [illegible] सेमिनार सादर करताना

स्पर्धा परीक्षा विभाग विद्यार्थिनी व प्राध्यापक

अग्रणी महाविद्यालय योजना सन २०१८-१९ व्यक्तिमत्व विकास प्रमुख मार्गदर्शक प्रा.कल्पना पाटील, अध्यक्ष डॉ.बदने साहेब व प्रा.मारूती तावे

अग्रणी महाविद्यालय योजना सन २०१८-१९ 'पर्यावरण व पर्यटन संशोधन' अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे व इतर

सन २०१८-१९ इतिहास विभाग : भित्तीपत्रिका उद्घाटन मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे समवेत प्राध्यापक व विद्यार्थिनी

कला व वाणिज्य महाविद्यालय पुसेगाव राष्ट्रीय चर्चासत्र व शिवाजी विद्यापीठ [illegible] सत्कार मूर्ती प्रा.डॉ.अभय पाटील

एम.ए. भाग २ कार्यशाळा छत्रपती शिवाजी कॉलेज सातारा प्रमुख मार्गदर्शक प्रा.डॉ.अभय पाटील

|| विविध उपक्रम ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

हिंदी दिनानिमित्त हस्ताक्षर स्पर्धेत सहभागी विद्यार्थिनी

हिंदी विभागाअंतर्गत भित्तीपत्रिका उद्घाटन प्रसंगी मा.प्राचार्य डॉ. जगदाळे, प्राध्यापक वर्ग विद्यार्थिनी

|| विविध उपक्रम ||

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

।। महाविद्यालय परिवार ।।

रयत शिक्षण संस्थेचे सचिव प्राचार्य डॉ.भाऊसाहेब कराळे व प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांच्या समवेत 'त्रिवेणी' संपादक मंडळ व प्रमुख संपादक डॉ.वंदना मोहिते

शिक्षण संस्थेचे सचिव डॉ.भाऊसाहेब कराळे व डॉ.कैलास जगदाळे यांच्या वरिष्ठ प्राध्यापक वर्ग

प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांच्या समवेत महाविद्यालयाचा शिक्षकेत्तर सेवक वर्ग

शार्ट टर्म कोर्स शिक्षक वृंद : रयत शिक्षण संस्थेचे सचिव प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांच्या शार्ट टर्म कोर्स व कम्युनिटी कॉलेजचे अध्यापक वर्ग

English Section

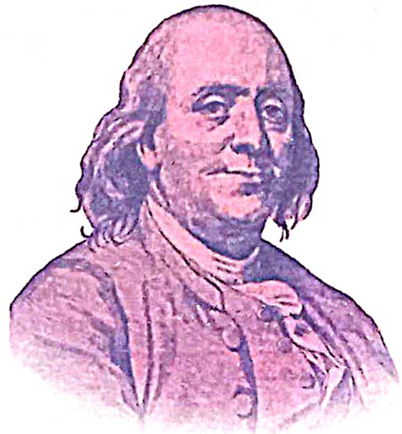

"If you would not like to be forgotten
as soon as you are dead,
either write things worth reading
or do things worth writing."

-Benjamin Franklin

Section Editor

Prof. Tulshidas Aphale

INDEX

PROSE SECTION

1) My Grandmother	Miss Tejal Khot	B.A.-III	33
2) Chhatrapati Shivaji Maharaj	Miss Jyoti Etane	B.A.-III	34
3) P. V. Sindhu - An Icon of Success	Miss Swaranjali Awaghade	B.A.-III	36
4) Intellectual Power	Miss Shrutika Raut	B.A.-I	38
5) Atrocities on Women and Its Solution	Miss Punam Salunkhe	B.A.-III	40
6) William Wordswoth as a Poet	Miss Pooja Ghadage	B.A.-III	42
7) William Golding : The Nobel Prize Winner	Miss Snehal Chavan	B.A.-II	44
8) Importance of Father AND Daughter Relationship	Miss Swapnali Bhise	B.A.-III	45
9) Women Empowerment Schemes	Miss Amruta Ghadge	B.A.-I	46
10) Women Empowerment in India	Miss Priti Gore	B.A.-III	47

POETRY SECTION

1) What is Life ?	Miss Komal Gaikwad	B.A.-III	39
2) Life is An Opportunity....	Miss Pradnay Baile	B.A.-III	41

MY GRANDMOTHER

Miss Tejal Khot, B.A.-III

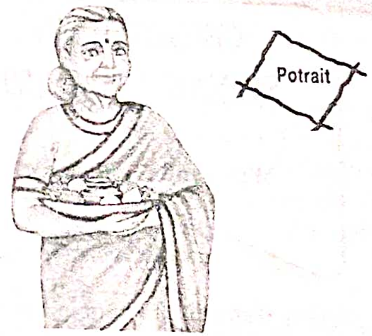

I loved my grandmother so much and miss her every day. I know what you all mean for many years. My grandmother was more of a mom than my own. My grandmother was my best friend. I was closer to her than anyone in my family.

My family is joint family. There are thirty two members in my family. My family is my life but my granny was the soul of my family. My all family members are very sweet, loving and careing but grandmother was my best friend and I always shared everything and every moment in my life with her. She was always supporting and encouraging me. She was a guide for me to tell which things are right and which are wrong. I was born into an extraordinary family because my grandmother always treated me like a princess and made me feel like a queen. I called her Aai and she called me Teja. She was great granny as well as great person. She always helped everyone.

My Aai passed away on March 28, 2014. I feel so empty. I always feared that time would come when she would leave me alone. She comes to me in my dreams and I wake up in tears. I think of all the time that we had spent together and I cry even more. My grandma was my everything. Some day I hope to tell my children about what a wonderful woman and great Aaji I had in the world. She was my favourite person in the whole world. She was the fountain of love. I think about her every day and I miss her so much that I am actually crying while I am writing this. Grand mothers are so special and I know I will never forget my granny. I love you Aaji and my heart will forever be broken for you. I am sad and feel alonw. I miss you really with all my heart.

I love you so much Aai.

> ***My family is joint family. There are thirty two members in my family. My family is my life but my granny was the soul of my family. My all family members are very sweet, loving and careing but grandmother was my best friend and I always shared everything and every moment in my life with her.***

CHHATRAPATI SHIVAJI MAHARAJ

Miss Jyoti Etane, B.A.-III

Potrait

Shivaji Maharaj was born in the hill-fort of Shivneri, near the city of Junnar in Pune district around the year 1627. Other suggested dates include 6 April, 1627 or dates near this day. Per legend, his mother named him Shivaji in honour of the Goddess Shivai, to whom she had prayed for a healthy child.

In 1659, Adilshah sent Afzal Khan, an experienced and veteran general to destroy Shivaji in an effort to put down what he saw as a regional revolt. Afzal Khan desecrated Hindu temples at Tuljapur and Pandharpur, hoping to draw Shivaji to the plains where the superior Bijapuri army could destroy him. Shivaji, however, sent a letter to Afzal Khan requesting a meeting to negotiate in the ensuing Battle of Pratapgarh fought on 10 November, 1659. Shivaji's forces decisively defeated the Bijapur Sultanate's forces. The agile Maratha infantry and cavalry inflicted rapid strikes on Bijapuri units, attacked the Bijapuri cavalry before it was prepared for the battle and pursued retreating troops toward Wai.

To counter the loss at Pratapgad and to defeat the newly emerging Maratha Power, another army, this time numbering over 10,000 was sent against Shivaji which was commanded by Bijapur's Abyssinian general Rustamjaman. With a cavatry force of 5,000 Maratha, Shivaji attacked them near Kolhapur on 28th December, 1659. In 1660, Adilshah sent his general Siddi Jouhar to attack Shivaji's southern border in alliance with the Mughals who planned to attack from the north. At that time, Shivaji was encamped at Panhala Fort near present day Kolhapur with his forces. Observing that enemy cavarly was fast closing in on them, Shivaji sought to avoid defeat and capture. Baji Prabhu Deshpande, a Maratha Sardar of Bandal Deshmukh along with 300 sildiers volunteered to fight to the death to hold back the enemy at Ghod Khind to give Shivaji and the rest of the army a chance to reach to the safety of the Vishalgad Fort.

Upon the request of Badi Begum of Bijapur, Aurangzeb sent his maternal uncle Shaista Khan, with an army numbering over 1,50,000 along with a powerful artillery division in January 1660 to attack Shivaji in conjunction with Bijapur's army led by Siddi Jauhar. Aurangzeb

> ***Shivaji had acquired extensive lands and wealth through his compaigns. But lacking a formal title was still technically a Mughal zamindar or the son of an Adilshahi Jagirdar, with no legal basis to rule his defacto domain. Shivaji demonstrated great skill in creating his military organisation, which lasted till the demise of the Maratha empire.***

was enraged and sent Mirza, Raja Jai Singh with an army numbering around 1,50,000 to defeat Shivaji. Jai Singh's forces made significant gains and captured many Maratha Forts. Forcing Shivaji to come to terms with Aurangzeb rather than lose more forts and men.

In 1966, Aurangzeb invited Shivaji to Agra along with his nine-year-old son Sambhaji. Aurangzeb's plan was to send Shivaji to Kandahar, now in Afghanistan, to consolidate the Mughal empire's northwestern frontier.

Shivaji had acquired extensive lands and wealth through his compaigns. But lacking a formal title he was still technically a Mughal zamindar or the son of an Adilshahi Jagirdar, with no legal basis to rule his defacto domain. Shivaji demonstrated great skill in creating his military organisation, which lasted till the demise of the Maratha empire. He also built a powerful navy. He was coronated on 6th June, 1674.

Shivaji's Major Forts :

1) Shivneri Fort :

Shivneri fort, 105 k.m. away from Pune, holds its own importance in the history of the Maharashtra. Shivneri is the birthplace of the king Chhatrapati Shivaji, the founder of the Maratha Empire in Maharashtra. Shivneri Fort is a historic military fortificatoin located near Junnar.

2) Torna Fort :

Torna Fort or Prachandagad is a large fort located in Pune district in the state of Maharashtra, India. It is the historically significant because it is the first fort caputred by Shivaji in 1643, forming the nucleus of the Maratha empire. The hill has an elevation of 1,403 meters (4.603 ft) above sea level, making it the highest hill-fort in the district.

3) Pratapgad Fort :

Pratapgad (also transcribed Pratapgarh or Pratapgach) (English Valour Fort) is a large fort located in Satara district, in the state of Maharashtra in India. Significant as the site of the Battle of Pratapgad. The fort is now a popular tourist destination.

4) Purandar Fort :

Purandar fort (also called Purandhar fort) figures repeatedly in the rising of Shivaji against the Bijapur kingdom and the Mughals. Purandhar fort stands 4.472 ft above the sea (1.387 m) in the Western Ghats, 20 miles southeast of Pune. In actually consists of two forts-Purandar and Vajragad (or Rudramal). The latter is the smaller of the two and is on the eastern side of the main fort.

5) Sinhagad Fort :

Sinhagad, Sinhgarh or Sinhgad (the Lion's fort), is a fortress located roughly 30 kilometres south-west of the city of Pune, India. Previously called Kondhana, the fort has been the site of many important battles. Most notably the battle of Sinhagad in 1670.

6) Panhala Fort :

Panhala Fort (also known as Panhalgad Panhalla and Panalla), is located in Panhala, 20 kilometres northwest of Kolhapur in Maharashtra, India. It is strategically located looking over a pass in the Sahyadri mountain range which was a major trade route from Bijapur in the interior of Maharashtra to the coastal areas.

P. V. SINDHU - AN ICON OF SUCCESS

Miss Swaranjali Awaghade, B.A.-III

P.V.Sindhu or Pusarla Venkata Sindhu is an ace shuttler and Silver Medalist at 2016 Rio Summer Olympics. This young badminton player from Andhra Pradesh was born to volleyball players. P.V.Raman and P.Vijaya in the year 1995. Her father was honoured with Arjuna Award for having displayed excellence in his sport. One of the youngest and talented badminton players of the contemporary times, Sindhu has featured in top 10 in the World Badminton Rankings for the most part of 2014.

P.V.Sindhu started playing badminton from the age of eight, after she drew inspiration from Pullela Gopichand's victory in All England Open Badminton Championship in 2001. That's the reason why she chose badminton over Volleyball players. Her initial apprenticeship started with Mehboob Ali at the badminton courts of Indian Railway Institute of Signal Engineering and Telecommunications in Secunderabad. Later, she joined Pullela Gopichand's badminton academy to further enhance her sporting skills.

Sindhu's first major recognition came in the form of the 5th Servo All India Ranking Championship for under 10 category. She also won the singles title at the Ambuja Cement All India Ranking.

In the under-13 category, Sindhu won doubles titles at the IOC All India Ranking, Krishna Khaitan All India Tournament, the Sub-Junior Nationals and the All India Ranking in Pune.

At the 51st National School Games in India, Sindhu won the Gold Medal in under-14 category.

P.V.Sindhu didn't take much time to launch and establish herself as a promising player in the global arena. She won a Bronze Medal at the 2009 Sub-Junior Asain Badminton Championships held in Colombo.

The star player bagged Silver in the Women's Singles at Iran Farj International Badminton Challenge in 2010 and found a place in the national team at the 2010 Uber Cup.

On 7th July, 2012, Sindhu won Asia Youth Under-19 Championship. Sindhu's performance at Malaysian open 2013 made her win the Maiden Grand Prix Gold title.

> ***P.V.Sindhu ended 2013 on a happy note by winning Macau Open Grand Prix Gold title and also won the Arjun Award, one of the highest honours for a sportperson in the country. In 2014, she won back-to-back Medals in the World Badminton Championship and became the first Indian to do that.***

The best moment in her career perhaps came in the same year when she became India's First Medalist in Women's Singles at the Badminton World Championships.

P.V.Sindhu ended 2013 on a happy note by winning Macau Open Grand Prix Gold title and also won the Arjun Award, one of the highest honours for a sportperson in the country. In 2014, she won back-to-back Medals in the World Badminton Championship and became the first Indian to do that. In November 2015, she bagged successive women's singles title at the Macau open Grand Prix Gold.

The year 2016 brought her another achievement of winning the Malaysia Masters Grand Prix Gold Women's singles title where she defeated Scotland's Kisty Gilmour in the final. In August, she reached the Semi-Final of the Women's Singles event at the 2016 Summer Olympics, after defeating World No.2 Wang Yihan.

Sindhu created history by reaching the finals after beating Japan's Nozomi Okuhara in the Women's Singles Semi-Final in the finals, while the gold was taken by Spain's Carolina Marin.

Later, she defeated Carolina Marin and won 2017 India Open Super series title.

Among the other Noteworthy honours that Sindhu has received are the Padmashri in 2015, which is the fourth highest civilian award of India. In 2016, she received the Rajiv Gandhi Khel Ratna Award.

The best endorsement of Sindhu has been Gopichand's words about her dedication and commitment to the sport : "The most striking feature in Sindhu's game is her attitude and the never say die spirit."

P.V.Sindhu has been pushing the envelope like no young badminton player had done before in the history of women's badminton, in India.

At an Interview, Sindhu was asked how much mentoring guidence her father and mother had been able to give her and how involved they were in her sports career. In her own words.

"Guidence wise, every time I go for National Level Tournaments, they accompany me there and when I practise and play, they tell me what I am doing. My dad gives me a summary of how I play and it is very helpful because as outsiders those who look at it, know more about the game. As badminton players, we obivously, know a few things, but someone from the outside can pinpoint stuff, that we may not have noticed easily. So, both as counsellors and parents, it is really helpful."

In the same Interview, a practical question was asked-It's not possible for a badminton player to win week in and week out. As a top player, how did she manage to just go to a tournament and psychologically deal with an early loss ? Did it hurt when she didn't win ?

To this she replied, "If you don't play well and lose in the first round, second round, you feel bad, especially if you're one of the top players. But you need to come out of it and practise harder and identify and learn from your mistakes. I think, to come out of it, it takes time. But ups and downs are always there and you need to cope with it."

Hats off, to you, Sindhu and wish you even greater success !

✦ ✦ ✦ ✦

INTELLECTUAL POWER

Miss Shrutika Raut, B.A.-I

Power has different meanings such as command, authority or impression on the person, the capacity of to do work, physical strength, mental or moral power. Love, justice and intelligence are decoration of the intellectual power. Intellectual power is the beauty of a person. This beauty attracts the people. For it, an inexhaustible power of desire, positiveness, mentality, skill of patronistic role and to yearn new things are important.

It is the power to rise above the mundane thinking habits which are full of conclusions and second hand/third hand/fourth hand experiences. It is power to be authentic to think originally without biases and bring something totally new hiterto unexisted. Intellectual power is very important in personality development. Only educatoinal cleverness and more percentage are scanty to say intellegent person. To become an intellegent we must read philosophical, spiritual, thinking books. After that we can speak with very much expression power on any point of subject. Intellectual power solves problem in our life. It keeps capacity to face hard problems. It gets our goal. Intellectual power becomes man able to take proper decision at grave situation. We must use intellectual power to guide others. Intellectual power passes our standard and prestige.

Intellectual power refers to the skills required to think critically, see connections between disciplines and problem solving in new

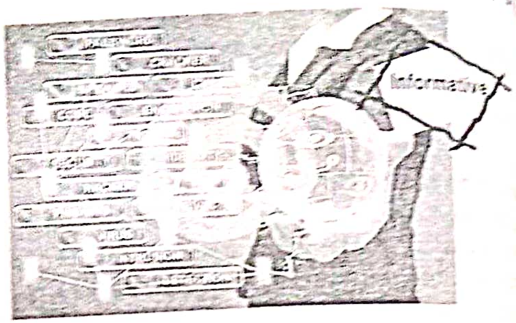

or changing situations. Memory, creative problem solving and vocabulary also contribute to the level of an individual's intellectual power. While scientists differ on one standard definition of intellectual power, most agree that intellectual power must include a high level of abstract reasoning and thinking skills, the ability to acquire knowledge and problem solving abilties. The ability to apply creative novel solutions to a given problem indicates a high level of intellectual power. When presented with a difficult and new situations, someone with a high degree of intellectual power shows a greater ability to understand the problem and comes up with adequate solutions.

The ability to recall and memorize information plays a role in intellectual power. Individuals can improve their memory to help boost certain aspects of intellectual power.

> *Intellectual power refers to the skills required to think critically, see connections between disciplines and problem solving in new or changing situations. Memory, creative problem solving and vocabulary also contribute to the level of an individual's intellectual power.*

Specifically, increasing your ability to store information can increase your fluid intelligence. The Wechsler Abbreviated scales of intelligence test, designed to assess intellectual power and preceptual organization uses vocabulary partially to determine levels of intellectual power. Since vocabulary comes from a person's ability to absorb new words and learn new concepts, a large vocabulary indicates a high level of intellectual power. Memory, comprehension, reasoning, analyzing and problem solving are examples of intellectual skills.

Body is a chariot, if eye, ear, nostrils, tongue and skin are connected to the five horses, intelligence is a Lgm. Intellectual power keeps safe these organs. It creats happiness, control on grief and an anxiety, rise to planning or spiritual ability. Intellectual power creates real happiness which is in knowledge and ignite the lamp of impulse. Intellectual power creates impulse which is very much important behind action is not only important but impulse behind action is important. Heart produces many kinds of emotions but intellectual power controls it. Intellectual power has a speed that no one can compare to other speed. Experience is behind the intellectual power and it develops. When it is developing, internal knowledge will be developing with it. We know dramatic irony and socratic irony due to intellectual power. Intellectual power teaches maturity and behaviour in our society. Mind's control on thoughts, thought's control on mind is achieved due to intellectual power. Those who possess intellectual power are able to get many things in everywhere, everyfield.

Intellectual power leads man to good life. I[t] plays important role in his life and socia[l] surrounding. We are incomplete withou[t] intellectual power.

✦ ✦ ✦ ✦

What is Life ?

Life is God's best Gift
And so we must preserve it.
Life is a great mystery
Just like our past history.
Life is given to the lucky ones
But surely there's final day to come.
Life is a mixture of joy and sorrow
But we need the guts to face our coming tomorrow.
Life is something you should make best use of
Because it can never be reused.
Life teaches us many lessons
So we must learn to take precaution.
Life is something Now and Then
And a precious thing which we shall
never get again.

Miss Komal Gaikwad
B.A.-III

Informative

ATROCITIES ON WOMEN AND ITS SOLUTION

Miss Punam Salunkhe, B.A.-III

The problem of violence and artrocities against woman in India is one the important problems relating to woman. We cannot ignore women in the Indian society and victims of humiliation, fortune and exploitation.

Today, women are being gradually recognized as important, powerful and meaningful contributors to the life of men. But some of the cruel practices thrive even today. Inspite of the legislative measure adopted in favour of women in our society after independence, the spread of education and women's gradual economic independence, countless women still continue to be victims of violence and extreme cruelty. The term atrocities against woman refers to as "a cruel and wicked against a women which causes her emotional or physical injury or both."

There are various forms of crime against women. Sometimes it being even before their birth, sometimes in the adulthood and other phase of life. In the Indian society the position of woman is always perceived to be secondary in relation to the man, from birth onwards and at every stage of life. She is dependent on him. This perception has given birth to various social customs and practices. One important mainfestation of these customs and practices has been that of sati. It is seen as a pinnacle of achievement for a women. This custom of self immemorial of the widow for husbands for prayer was age-old practice in some part of the country which received defication and the practice of sati has been abolished by law with the initiative of Rajaram Mohan Roy in the early decades of 19th century.

Violence against women, both inside and outside of their home, has been a curucil issues in the contemprary Indian society. Women in India are near about half of its population and most of them are grinding under the socio-cultural and religious structure. One gender has been controlling the space of the India's social, economic, political and religious fabriks since time immemorial.

It is common to read news about violation or rapes committed on women everyday. Our orthodox-society is so much prejudiced by age-old habits and customs that a violated woman

> *In the Indian society the position of woman is always perceived to be secondary in relation to the man, from birth onwards and at every stage of life. She is dependent on him. This perception has given birth to various social customs and practices.*

whether she is forced or helpless, has no place in the society. Another danger in India is that, Indian law does not differentiate between major or minor rape. In every ten rape cases, six are minor girls. In every seven minutes a crime is committed against woman in India. Every 26 minutes, a women is molested. Every 42 minutes a sexual harassment incident occurs. Every 43 minutes a woman is kidnapped and every 93 minutes a woman is burnt to death over dowry. One-quarter of the age of 16 out but the vast majority are never reported althogh the penalty is severe, conviction are rare.

Any meaningful and effective solution to the problem of atrocities and cruelty against the females by the male members has to consider various aspects including the causes for this immoral behaviour. With the media and the advertisement, profession heavily, dependent on the human weakness of temptation especially using pictures of exposed female body for their effectiveness and the use of intoxicating drink becoming a fashion for the highly cultured, it appears difficult to implement any intergrated and complete solution to the problem. The stringent laws can certainly work as a deterrent. But creating proper awareness also can bring about some improvement. Thus the causes and some answers have been presented here for the awareness among the concerned. As for solution, some words of wisdom are the only solace.

"WHEN....
MEN GATHER...
IT'S NOT....
ALWAYS....
TROUBLE....
TREAT WOMEN....
WITH RESPECT....
MAKE A PROMISE."...

✦ ✦ ✦ ✦

Life is An Opportunity....

Life is an opportunity, benefit from it.
Life is beauty, admire it.
Life is a dream, realize it.
Life is a challenge, meet it.
Life is a duty, complete it.
Life is a game, play it.
Life is a promise, fulfil it.
Life is a sorrow, overcome it.
Life is a song, sing it.
Life is a struggle, accept it.
Life is a tragedy, confornt it.
Life is an adventure, dare it.
Life is luck, make it.
Life is too precious, do not destroy it.
Life is life, fight for it.

Miss Pradnay Balle
B.A.-III

WILLIAM WORDSWOTH AS A POET

Miss Pooja Ghadage, B.A.-III

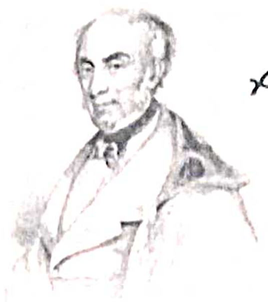

William Wordsworth was born on April 7, 1770 in Cockermouth, Cumberland, England, as the second child of an attorney. Unlike the other major English romantic poets, he enjoyed a happy childhood under the loving care of his mother and was very close ot his sister Dorothy. As a child, he wandered happily through the lovely natural scenery of Cumberland. In grammar school, Wordsworth showed a keen interest in poetry. He was fascinated by the epic poet John Milton (1608-1674)

From 1787 to 1790 Wordsworth attended St.John's College at Cambridge University. He always returned to his home and to nature during his summer vacations. Before graduating from Cambridge he took a walking tour through France, Switzerland and Italy in 1790. The Alps made an impression on him that he did not recognize until fourteen years later.

Passion in France made a powerful impact on Wordsworth, who returned there in November 1791. He wanted to improve his knowledge of the French Language. His experience in France just after the French Revolution (1789, the French overthrew the ruling monarchy) reinforced his sympathy for common people and his belief in political freedom.

Wordsworth fell passionately in love with a French girl, Annette Vallon. She gave birth to their daughter in December 1972. However, Wordsworth had spent his limited funds and was forced to return home. The separation left him with a sense of guilt that deepened his poelic inspiration and resulted in an important theme in his work of abandoned women.

Wordsworth's first poem, Descriptive sketches and An Evening Walk, were printed in 1793. He wrote several pieces over the next several years. The year 1797 marked the beginning of Wrodsworth's long friendship with 'Samuel Taylor Coleridge' (1772-1834). Together they published Lyrical Ballads in 1798. Wordsworth wanted to challenge "the gaudiness and inane (foolish) phraseology (wording) of many modern writers." Most of his poems in this collection are centered on the simple yet deeply human feelings of ordinary people phrased in

> *Wordsworth's undiminished love for nature made him view the emergent industrial society with undisguised reserve. He opposed the Reform Bill of 1832, which, in his view, merely transferred political power from the land owners to the manufacturing class, but he never stopped pleading in favour of the victims of the factory system.*

their own language. His views on this new kind of poetry were more fully described in the important "Preface" that he wrote for the second edition (1800).

Wordsworth even while writing his contributions to the Lyrical Ballads, had been feeling his way towards more ambitious schemes. He had embarked on a long poem in unrhymed verse "The Ruined Cottage" later referred to as, "The Peddlar." It was intended to form part of a vast philosophical poem with the title. "The Recluse, or Views of man, Nature and Society." This grand project never materialized as originally planned.

Abstract, impersonal speculation was not comfortable for Wordsworth. He could handle experinces in the philosophical-lyrical manner only if they were closely related to himself and could arouse his crative feelings and imagination. During the winter months he spent in Germany, he started work on his magnum opus, The Prelude or Growth of a poet's mind. It was published after his death.

However, such a large achievement was still beyond Wordsworth's scope at this time. It was back to the shorter poetic forms that he turned during the most productive season of his long literary life, the spring of 1802. The output of these fertile (creative) months mostly came from his earlier inspirations : nature and common people. During this time he wrote "To a Butterfly", "I wandered lonely as a cloud", "To the Cuckoo", "The Rainbow" and other poems.

Wordsworth's estrangement (growing apart) from Coleridge in 1810 deprived him of a powerful incentive to imaginative and intellectual alertness. Wordswoth's appointment to a goverment position in 1813 relieved him of financial care.

Wordsworth's undiminished love for nature made him view the emergent industrial society with undisguised reserve. He opposed the Reform Bill of 1832, which, in his view, merely transferred political power from the land owners to the manufacturing class, but he never stopped pleading in favour of the victims of the factory system.

In 1843, Wordsworth was appointed poet laureate (official poet of the country). He died on April 23, 1850.

✦ ✦ ✦ ✦

Thoughts to Remember

1) Materialism is the base of all good ideas.
2) Happiness is the goal of life.
3) Time makes victim of man.
4) Friend in need, is friend indeed.
5) Faithful friend is hard to find.
6) Greed weakens the soul that is why soul does not go into the heaven.
7) Life is tasteless without conflict.
8) Half knowledge is always dangerous.
9) If wishes were horses, beggars would ride.
10) A river cuts through a rock not because of its power but its persistence.

Collected by-
Miss Shrutika Raut
B.A.I

WILLIAM GOLDING : THE NOBEL PRIZE WINNER

Miss Snehal Chavan, B.A.-II

Potrait

William Golding was born on September 19, 1911, in Saint Columb Minor, Cornwall, England. His mother, Mildred, was an active suffragette who fought for women's right to vote. His father, Alex, worked as a school master.

After primary school, William went on to attend Brasenose College at Oxford University. His father hoped that he would become a scientist, but William opted to study English literature instead. In 1934, a year before he graduated, William published his first work, a book of poetry aptly entitled poems. The collection was largely overlooked by critics.

He temporarily left teaching in 1940 to join the Royal Navy. Golding participated in World War II. Golding has said, "I began to see what people were capable of doing. Anyone who moved through those years without understanding that man produces evil as a bee produces honey, must have been blind or wrong in the head." Like his teaching experience, Golding's participation in the war would prove too fruitful material for his fiction. In 1945, after World War II had ended, Golding went back to teaching and writing.

In 1954, after 21 rejections, Golding published his first and most acclaimed novel, 'Lord of the Flies.' In 1983, he was awarded the Nobel prize for Literature. The novel told the gripping story of a group of adolescent boys stranded on a deserted island after a plane wreck. Lord of the Flies explored the savage side of human nature as the boys, let loose from the constraints of society, brutally turned against one another in face of an imagined enemy. Riddle with symbolism, the book set the tone for Golding's future work, in which he continued to examine man's internal struggle between good and evil. Since its publication, the novel has been widely regarded as a classic, worthy of in depth analysis and discussion in classrooms around the world.

In 1963, the year after Golding retired from teaching, Peter Brook made a film adaptation of the critically acclaimed novel. In 1990 a new film version of the Lord of the Flies was

> *Among the most successful novels of Golding's writing career were Rits of passage (winner of the 1980 Booker Meconnelt Prize), Pincher Martin, Free Fall and The Pyramid. While Golding was mainly a novelist, his body of work also includes poetry, plays, essays and short stories.*

released, bringing the book to the attention of a new generation of readers.

On June 19, 1993, Golding died of a heart attack in Perranarworthal, Cornwall. After Golding died, his completed manuscript for The Double Tongue was published posthumously.

Among the most successful novels of Golding's writing career were Rits of Passage (winner of the 1980 Booker Meconnelt Prize), Pincher Martin, Free Fall and The Pyramid. While Golding was mainly a novelist, his body of work also includes poetry, plays, essays and short stories.

IMPORTANCE OF FATHER AND DAUGHTER RELATIONSHIP

Miss Swapnali Bhise, B.A.-III

Literary

It's no secret that the past few decades have transformed traditonal gender relationship. Both men and women are operating by a whole new set of rules. Given the depth of the change, you might expect a dramatic alteration in one of the most fundamental male-female relationship : the one between dads and daughters.

As per research into the lives of some 75 high achieving, clearly independent women, it is found that there is a powerful connection between them and first men in their lives. Many other studies have confirmed it. What is surprising is how deep (and surprisingly traditional) the bond is and how powerful it remains through their lives and how resilient it can be even when a father has caused it grievous harm.

Though gender relationship have changed dramatically in modern times, the father-daughter bond remains surprisingly traditional. There is, of course, the force of history here. It has always been the father's job to protect the daughter until she is ready to be handed off to the protection of another man.

Nevertheless, over the past few years, a noteworthy change in female life has certainly taken place.

No matter how successful their careers are, how happy their marriages are or how fulfilling their lives are, their happiness passed through a filter of their father's reactions. They tried to remove the filter and much to their surprise, they failed. We know that fathers paly a key role in the development and choices of their daughters. Even for women whose fathers have been neglectful or abusive, it matters a lot.

The traditional families do not accept all the changes in relation to women in our own neighbourhoods. But even in such families, fathers have become more generous and somewhat careful about the careers of their daughters. In fact there is a long way to go.

WOMEN EMPOWERMENT SCHEMES

Miss Amruta Ghadge, B.A.-I

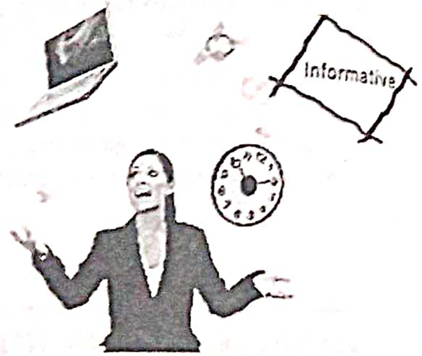

As we see, today's world is changing continuously but the condition of women is not changing due to Indian culture and folkways. Women in India are trying to come out of their backwardness as Indian government announced various schemes for women's development such as 33% seats reserved for women in Indian goverenment survices. Due to this all and the skills Indian women are having, they are doing well in all fields such as sports, government services, arts, entertainment, education, politics etc.

Women and Children Development minister has announced various schemes such as :

1) Sumatibai Sukalikar Women's Scheme
2) Mazi Kanya Bhagyashri Scheme
3) Manadhairya Scheme
4) Mhila Sashaktikaran
5) Bachatgat Yojana
6) Tejashwini Maharashtra Rural Women Development Scheme
7) Alpasankhyank Women Development Scheme
8) Mahila Prangan
9) Rajmata Jijau Scheme
10) Ahilya bai Holkar : Free Pass Scheme for Girls
11) Svayansiddha Scheme
12) Beti Bachao Beti Padhao (Save girl, Educate girl)

Schemes have proved effective in girls and women's life.

The goals of these schemes bring about the advancement, development and empowerment of women. This policy will be widely disseminated so as to encourage active participation of all stake holders for achieving the goals. Specifically the objectives of the policy include creating appropriate environment for all human rights and all fundamental freedom, equal access to participations and decision making, equal access to women to health care quality education at all levels.

Maharashtra government's all schemes help women. Rajmata Jijau Scheme provided bicycles for girls of 8th standard. Svayansiddha Women's programme provided confidence and self help. Mazi Kanya Bhagyashri Scheme gave

> *Women have been provided with the opportunity of decision making and this is making difference in other countries. Indian women do not still have the equal opportunities in decision making. Unless and until they get it, there will be no women empowerment.*

Rs.50,000/- for girl's family. Maharashtra government is giving free education upto XII Standard for girls. Ahilyabai Holkar Scheme provided free pass for girls of standard VIII and X. Maharashtra government's all schemes contribute to women empowerment.

Today women are working equally with gents. They at the same time are managing homes, taking care of their children and homes. In countries such as Europe, Japan, America, France, Italy, China and England there is a very good development of women due to good environment provided to them. Women have been provided with the opportunity of decision making and this is making difference in other countries. Indian women do not still have the equal opportunities in decision making. Unless and until they get it, there will be no women empowerment.

WOMEN EMPOWERMENT IN INDIA

Miss Priti Gore, B.A.-III

With the slogan of women empowerment the question arises "whether women have become really strong and whether their long term struggle has ended." Many programmes have been implemented and run by the government such as International Women's Day, Mother's Day etc. in order to bring awareness in the society about the true rights and value of the women in the development of the nation. Women need to be progressed in the number of spheres.

There is a high level of gender inequality in India where women are ill treated by their family members and outsiders. The percentage of illiterate population in India is mostly covered by the women. The real meaning of the women empowerment is to make them well educated and leave them free so that they can be capable to take their own decisions in any field.

From the equal status with men in ancient times, through the low points of the medieval period, to the promotion of equal rights by many reformers, the history of women in India has been eventful. In modern India, women have held high offices including that of the President, Prime Minister, Speaker of the Lok Sabha and Leader of the Opposition.

However, women in India continue to face atrocities such as rape, acid throwing, dowry killings, forced prostitution of young girls etc. According to a global poll conducted by Thomson Reuters, India is the fourth most dangerous country in the world for women and the worst country for women among the G20 countries. India needs to take some advance steps to improve the women's position in the society through the proper health, higher education and economic participation.

Good Thoughts

- ✣ Who looks out side, dreams; Who looks inside, awakes.
  -Carl Jung
- ✣ The scariest moment is always just before you start.
  -Stephen King
- ✣ Never confuse a single defeat with a final defeat.
  -F.Scott Fitzgerald
- ✣ Citizenship consists in the service of the country.
  -Jawaharlal Nehru
- ✣ Adversity reveals genius, prosperity conceals it.
  -Horace
- ✣ Although the world is full of suffering, it is also full of the overcoming of it.
  -Helen Keller
- ✣ You will become as small as your controlling desires; as great as your dominant aspiration.
  -James Allen
- ✣ Ever tried. Ever failed. No matter. Try again. Fail again. Fail better.
  -Samuel Beckett
- ✣ If you want something you never had, you have to do something you've never done.
  -Thomas Jefferson
- ✣ It is not in the stars to hold our destiny, but in ourselves.
  -William Shakespeare
- ✣ Constantly look for challenges, pushing past your confort zone.
  -Robert Greene
- ✣ Don't judge each day by the harvest you reap but by the seeds that you plant.
  -Robert Louis Stevenson
- ✣ Never let the odds keep you from doing what you know is in your heart and you were meant to do.
  -H. Jackson Brown Jr.
- ✣ The greatest thing in the world is to know how to belong to oneself.
  -Michel de Montaigne
- ✣ There is no great genius without a mixture of madness.
  -Aristotle

Collected by- Miss Tejal Khot
B.A.-III

सामाजिकशास्त्रे विभाग

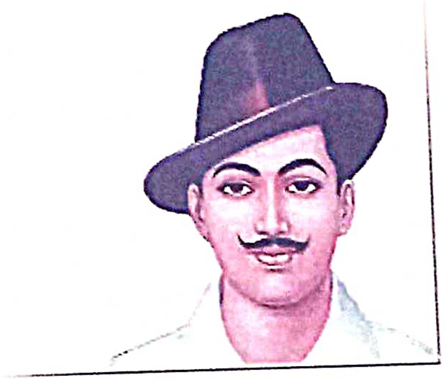

"जिंदगी तो अपने दम
पर ही जी जाती है...
दूसरो के कंधे पर तो
सिर्फ जनाजे उठाये जाते है."

– भगतसिंह

विभागीय संपादक

प्रा. लालासाहेब पवार

अंतरंग

गद्य विभाग

१) तळबीडचे मोहिते घराणे	कु.अंकिता अरुण कुंभार	बी.ए.भाग-३	४९
२) छ.शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय (प्रिन्स ऑफ वेल्स)	कु.काजल सुरेश वायदंडे	बी.ए.भाग-३	५१
३) वेरूळ लेण्यांतील शिल्पवैभव	कु.प्रियांका रविंद्र भोसले	बी.ए.भाग-३	५२
४) किल्ले मल्हारगड	कु.सुरेखा लक्ष्मण खालकर	बी.ए.भाग-३	५३
५) ई-बँकिंगची संकल्पना	कु.तिनरन शहाबुद्धीन नगेर	बी.ए.भाग-३	५५
६) डॉ.अल्बर्ट एलिस व त्यांचे मानस-शास्त्रातील योगदान	कु.सानिया सत्तार मोमीन	बी.ए.भाग-२	५७
७) भारतातील बँकांतील अलीकडील प्रवाह	कु.अंकिता आनंदराव साळुंखे	बी.ए.भाग-३	५९
८) दारिद्र्य	कु.प्रियांका सुरेश माने	बी.ए.भाग-२	६१

व्यक्तिचित्रण

तळबीडचे मोहिते घराणे

कु.अंकिता अरुण कुंभार, बी.ए.भाग-३
(इतिहास विभाग)

महाराष्ट्राच्या इतिहासामध्ये अनेक मातब्बर सरदार घराण्यांनी स्वराज्यासाठी मोठी कामगिरी केली. वेळप्रसंगी आपल्या प्राणाचीही आहुती दिली आणि अशा मातब्बर सरदारांच्याच तळबीडचे मोहिते घराणे हे त्यापैकी एक. शहाजीराजांनी संभाजी मोहिते यांना दि. १० जानेवारी १६२६ रोजी आदिलशहाकडून तळबीडची देशमुखी मिळवून दिली आणि त्यामुळे ते तळबीडकर मोहिते पाटील, तळबीडकर मोहिते देशमुख झाले आणि या उपकाराला स्मरुन संभाजी मोहिते यांनी आपली बहिण तुकाबाई ही शहाजीराजांना दिली एकोजीराजे हे त्यांचेच पुत्र अशा तऱ्हेने मोहिते घराण्याचा भोसले घराण्याशी पहिला सोयर संबंध झाला.

मोहित्यांची वंशावळ :

रतोजी मोहित्यांना दोन पुत्र एकाचे नाव संभाजी दुसऱ्याचे नाव तुकोजी मोहित्यांचे संभाजी आणि धारोजी हे दोन पुत्र व तुकाबाई ही एक कन्या यातील संभाजी मोहिते यांचा विवाह घाटग्यांची कन्या गंगाबाई आणि धारोजीचा विवाह घोरपडे यांच्या कन्या सुन्नाबाई याच्याशी झाला. धारोजी मोहित्यांना नेताजी आणि दोनाजी असे दोन पुत्र संभाजी मोहित्यांना हरिफराव, हंबीराव आणि शंकरजी हे पुत्र आणि सोयराबाई व अण्णूबाई या दोन कन्या होत्या. स्वराज्याच्या स्थापनेवेळी संभाजी मोहिते हे शहाजी राजेंच्या लष्करात सहहवालदार होते. ते पुढे कर्नाटकाला गेले. मात्र त्यांनी आपली मुलगी सोयराबाई हिचा विवाह शिवाजीराजेंशी लावून दिला व छत्रपती घराण्याशी पुन्हा नाते निर्माण केले. पुढे संभाजी मोहिते यांचा मुलगा हंबीरराव मोहिते यांनी आपली मुलगी ताराबाई हिचा विवाह शिवाजीराजेपुत्र राजाराम महाराजांशी लावून दिला. त्यामुळे मोहिते घराने हे छत्रपतींचे अगदी जवळचे घराणे झाले.

तळबीड गावचा इतिहास :

तळबीड हे गाव महाराष्ट्रातील कऱ्हाड शहराजवळचे एक गाव आहे. हे गाव शिवाजीराजांचे सरसेनापती हंबीराव मोहिते यांचे जन्मगाव आहे. या गावात त्यांची समाधी व स्मारक आहे. वसंतगड हा गिरिदुर्ग म्हणून ओळखला जाणारा किल्ला अजून उत्तम अवस्थेत आहे.

हंबीरराव मोहिते आणि महाराणी ताराबाई ही दोन रत्ने ह्या गावची आहे. आदिलशाहीकडून हा किल्ला शिवाजी महाराजांनी स्वराज्यात घेतला.

इ.स. १७०० साली औरंगजेबने हा किल्ला जिंकला व त्याचे नाव किल्ले 'किली-द-फतेह' असे ठेवले पन इ.स.१७०८ ला मराठ्यांनी हा किल्ला पुन्हा जिंकला वसंत गडाची उंची ही ९३० मीटर अशी आहे तर चढाईची श्रेणी ही अगदी सोपी आहे. याची अवस्था अजूनही उत्तम आहे म्हणून मोहिते व तळबीड हे गाव इतिहास प्रसिध्द आहे.

सरसेनापती हंबीराव मोहिते :

सरसेनापती हंबीराव मोहिते यांचा जन्म इ.स.१६४० ला तळबीड या गावात झाला. हंबीरावाचे पणजोबा रतोजी मोहिते. यांनी

सरसेनापती हंबीराव मोहिते यांचा जन्म इ.स.१६४० ला तळबीड या गावात झाला. हंबीरावाचे पणजोबा रतोजी मोहिते. यांनी निजामशाहीत मोठा पराक्रम गाजविला होता. त्यांना निजामशाहीने 'बाजी' हा किताब दिला होता. मोहिते घराण्यातील पराक्रमी तुकोजी मोहिते हे तळबीड या गावची पाटिलकी सांभाळत होते. या घराण्याने घाटगे आणि घोरपडे व भोसले घराण्यांशी सोयरीक जुळवून आणली.

निजामशाहीत मोठा पराक्रम गाजविला होता. त्यांना निजामशाहीने 'बाजी' हा किताब दिला होता. मोहिते घराण्यातील पराक्रमी तुकोजी मोहिते हे तळबीड या गावची पाटिलकी सांभाळत होते. या घराण्याने घाटगे आणि घोरपडे व भोसले घराण्यांशी सोयरीक जुळवून आणली. याच दरम्यान शहाजीराजे यांच्याशी या घराण्यातील संभाजी व धारोजी मोहिते याचा संबंध आला. त्यांनी त्या काळात मोठा पराक्रम केला. यांच्या शौर्याच्या कथा आदिलशाही फर्मानामध्ये पहावयास मिळतात.

स्वराज्याच्या स्थापनेवेळी संभाजी मोहिते हे शहाजी राजेंच्या लष्करात सहहवालदार होते. ते पुढे कर्नाटकाला गेले मात्र त्यांनी आपली मुलगी सोयराबाई हिचा विवाह शिवाजींशी लावून दिला व छत्रपती घराण्याशी पुन्हा नाते निर्माण केले. पुढे संभाजी मोहिते यांचा मुलगा हंबीरराव मोहिते. यांनी आपली मुलगी ताराबाई हिचा विवाह शिवाजीपुत्र राजाराम महाराजांशी लावून दिला. त्यामुळे मोहिते घराणे हे छत्रपतींचे अगदी जवळचे घराणे होते.

यातील संभाजी मोहितेंचा मुलगा म्हणजे हंसाजी उर्फ हंबीरराव मोहिते. शिवाजी महाराजांनी यांना 'हंबीरराव' हा किताब देऊन आपल्या सेनेचे प्रमुख सेनापती म्हणून नेमले बहलोलखानाशी लढताना प्रतापराव गुजर २४ फेब्रुवारी १६७४ रोजी मरण पावल्याने हंबीररावाची त्यांच्या जागी नेमणूक झाली.

महाराजांच्या द्वितीय पत्नी सोयराबाई या हंबीरराव मोहित्यांच्या भगिनी होत्या. ज्यावेळी प्रतापराव पडल्याचे कळाले तेव्हा हंबीररावांनी आदिलशाहीच्या सेनेवर जबरदस्त हल्ला केला. शत्रूला विजापूरपर्यंत पिटाळून लावण्यात हंबीररावांचे मोठे योगदान आहे. सरसेनापती हंबीररावांच्या तलवारीची कमाल यांचे वर्णन अनेक बखरीतून केलेले आढळते.

एक तलवार प्रतापगडावरील भवानी मातेच्या मंदिरात आहे. तिच्यावर सहा चरे पडलेले आहेत. त्या तलवारीवर ''कान्होजी मोहिते हंबीरराव'' अशी अक्षरे सोन्यामध्ये कोरलेली आहेत. याचा अर्थ असा की ही तलवार हंबीरराव मोहित्यांची नसून ''हंबीरराव किताब'' असणाऱ्या कान्होजी मोहिते नामक विराची आहे. परंतु जनमानसात ही तलवार सरसेनापती हंबीरराव मोहिते यांची आहे असे म्हटले जाते.

शिवज्योतीच्या तेजामध्ये सेनापती तो झगमगला ।
शंभूप्रभेच्या शौर्यामध्ये सरलष्कर तो धगधगला ।
सौदामिनीच्या लक्ष प्रकाशी सरलष्कर तो लखलखला ।
सह्याद्रीच्या समशेरीतुन सेनापती तो सळसळला ।।

अशा या थोर वीर शूर, पराक्रमी हंबीरराव मोहिते यांचा मृत्यू इ.स. १६८७ ला झाला.

✦ ✦ ✦ ✦

छ.शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय (प्रिन्स ऑफ वेल्स)

✦

कु.काजल सुरेश वायदंडे, बी.ए.भाग-३ (इतिहास विभाग)

माहितीपर

भारतातील छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय प्रामुख्याने 'प्रिन्स ऑफ वेल्स' म्युझियम म्हणून ओळखले जाते. हे भारतातील कला आणि इतिहास या संदर्भातील एक उत्कृष्ट संग्रहालय आहे. छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय ही भारतातील एक प्रमुख सांस्कृतिक संस्था म्हणून ओळखले जाते. १४ ऑगस्ट १९०५ ला मुंबईतील काही प्रतिष्ठित लोक एकत्र आले आणि त्यांनी प्रिन्स ऑफ वेल्स च्या भेटीच्या स्मरणार्थ एक स्मारक उभे करावे व ते एक संग्रहालय असावे असे ठरविण्यात आले ११ नोव्हेंबर मध्ये प्रिन्स ऑफ वेल्स यांच्या हस्ते संग्रहालयाचा पाया घातला गेला आणि संग्रहालयाचे नाव प्रिन्स ऑफ वेल्स म्युझियम ठेवण्यात आले.

या वस्तुसंग्रहालयाचा मुख्य उद्देश हा शिक्षण, अभ्यास आणि सार्वजनिक आनंद मिळावा हा आहे. तसेच संग्रहालयाला भेट देणाऱ्यांमध्ये आपला समृद्ध वारसाबद्दल जागरूकता आणि संवेदनशीलता निर्माण करणे सध्या हे संग्रहालय सांस्कृतिक उपक्रम, फिरते संग्रहालय सर्वदूर पोहचविणे, शैक्षणिक कार्यक्रमासाठी एक प्रेरक संस्था इ. साठी या संग्रहालयाचे नाव भारत भर आणि भारताबाहेरही झाले आहे. हे संग्रहालय सक्रीयपणे आंतरराष्ट्रीय संग्रहालये आणि सांस्कृतिक संस्थांशी जोडले गेले आहे.

मुंबई प्रातांच्या गव्हर्नरनी संग्रहालयाच्या समितीला क्रिसेंट साईट (अर्धचंद्राकार) जागा या नावाने दिली होती. या इमारतीचे बांधकाम सुरु करण्यासाठी ११ नोव्हेंबर १९०५ ला भूमिपुजन करण्यात आले त्याच बरोबर या संग्रहालयासाठी वस्तु एकत्र करण्यास सुरुवात झाली होती बांधकाम पूर्ण होईपर्यंत गोळा केलेल्या वस्तू सध्याच्या एशयाटिक लायब्ररी नावाने परिचित असणाऱ्या रॉयल एशियाटिक सोसायटीच्या मुंबई शाखेमध्ये एकत्र ठेवण्यात आल्या होत्या.

संग्रहालयातील विविध विभाग :

चित्रकला विभाग भारतातील या विभागात टप्याटप्याने विकसित होत गेली. हे या विभागातून लक्षात येते. त्यामध्ये मुघल राजस्थानी पहाडी आणि दक्षिणी चित्रकलेचे मुख्य प्रवाह प्रदर्शित केलेले दिसून येतात. इ.स. १९२९ मध्ये परशुराम सावजी यांच्याकडून मिळालेल्या काही चित्रकृतीद्वारे हा विभाग सुरु करण्यात आला. तसेच पुराणवस्तू विभाग हे या वस्तुसंग्रहालयाचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य मानले जाते. भारत सरकारचे पुरातत्व सर्वेक्षण विभाग, पुणे येथील शाखेकडून उपलब्ध झालेल्या पुरातत्वीय अवशेषांचा समावेश येथे करण्यात आला आहे. सिंधु संस्कृतीच्या उत्खनामध्ये मासे पकडण्याचे आकडे, शस्त्रे, दागिने, वजन-मापे इ. चा त्यामध्ये समावेश आहे.

कला विभाग देखील प्राचीन काळापासून भारतात या विभागातील कला-कौशल्याचा विकास झालेला दिसून येतो. त्यातुनच, मुर्तीकला, शिल्पकला, चित्रकला इ. चा विकास झालेला दिसून येतो या विभागात प्रामुख्याने भारतीय चित्रांच्याबरोबर परकीय चित्रांचेही प्रदर्शन केलेले आहे. धातूच्या, चिनी, मातीच्या कलात्मक वस्तूही येथे ठेवण्यात आलेल्या आहेत याचबरोबर शस्त्रे, वस्त्रे, चिलखते याचाही समावेश आहे.

शिल्पकला विभाग या विभागाचे वैशिष्ट्य म्हणजे भारतातील उत्तरप्रदेश, मध्यप्रदेश, कर्नाटक, महाराष्ट्र, काश्मिर, गुजरात इ. शतकात सापडलेली प्राचीन, मध्ययुगीन शिल्पांचे केलेले प्रदर्शन यामध्ये महिषासुरमर्दिनीची बेसॉल्ट दगडातील शिल्प, शुद्ध दगडाचा वापर करून केलेले गरूडाचे शिल्प, बेसॉल्ट दगडातील शिव शल्प, गणेश इ.चा समावेश आहे. नवीन पिढीला इतिहासाचे मार्गदर्शन व्हावे म्हणून हे संग्रहालय प्रेरक आहे.

> *भारतातील छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय प्रामुख्याने 'प्रिन्स ऑफ वेल्स' म्युझियम म्हणून ओळखले जाते. हे भारतातील कला आणि इतिहास या संदर्भातील एक उत्कृष्ट संग्रहालय आहे. छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय ही भारतातील एक प्रमुख सांस्कृतिक संस्था म्हणून ओळखले जाते.*

माहितीपरक

वेरूळ लेण्यांतील शिल्पवैभव

कु.प्रियांका रविंद्र भोसले, बी.ए.भाग-३
(इतिहास विभाग)

जगातील सुप्रसिद्ध लेणी म्हणजे वेरूळच्या लेणी होय. या लेणींचे शिल्पवैभव पाहण्यासाठी जगभरातील लाखो पर्यटक येतात. भारतीय प्राचीन कलांमध्ये चौसष्ट कलांची महती आपल्याला सांगितली आहे. यामध्ये चित्र, नृत्य आणि शिल्पकला श्रेष्ठ मानल्या जातात.

आपल्या देशातील शैलशिल्पकलेचा वारसा तीन महान धर्मांच्या प्रसारासाठी एकाच वेळी जतन केला गेला. बौद्ध, जैन तसेच हिंदू धर्माची धर्ममुल्ये या शैलशिल्पांतूनच समाजापुढे मांडली गेली. धर्मनिरपेक्षतेचा वसाही या निर्जीव कलेतूनच मांडला गेला आहे. कागद, काष्ठ, मृदा ही माध्यमे कालौघात लवकर नष्ट होतात. ही माध्यमे अल्पकाळ टिकतात. एखादा खंडप्राय ग्रंथसुद्धा संस्कृतीवर जे भाष्य करू शकणार नाही, ते भाष्य एखाद्या अनुपम शिल्पातून सहजासहजी व्यक्त होते. ही बाब सर्व शिल्पकलांना लागू पडते. अशाच प्रकारची अभिव्यक्ती वेरूळमध्ये सर्व लेण्यांच्या कलावंतांनी केली आहे.

औरंगाबाद शहरापासून २३ कि.मी. अंतरावर वायव्य दिशेला असणाऱ्या सह्याद्रीच्या रांगेतील महेशाद्री किंवा सातमाळ म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या पर्वत रांगेमधील चरणाद्री किंवा इंध्याद्री टेकड्यांमधील काळ्या पाषाणात जगप्रसिद्ध अशा वेरूळ लेण्या खोदलेल्या आहेत. चरणाद्री पर्वत टेकड्यांच्या परिसरात २ कि.मी. अंतरावर हा लेण्यांचा समूह विखुरलेला आहे. सुमारे दीड हजार वर्षापूर्वी घडवल्या गेलेल्या या गुंफा, प्राचीन काळी अस्तित्वात असणाऱ्या व्यापारी मार्गावरच आहेत असे म्हणता येईल.

इ.स.पूर्व तिसऱ्या शतकापासून ते इ.स. आठव्या शतकापर्यंत, अर्थात एक हजार वर्षापर्यंत गिरीशिल्प वास्तूशैलीचा हा प्रकार विस्तार पावला. उत्तरेस मगधापासून ते कलिंगापर्यंत आणि पश्चिमेस सौराष्ट्रापासून ते दक्षिणेतील महाबलीपुरमच्या मंडपापर्यंत या शैलीचे जवळजवळ बाराशे नमुने सापडतात. यात कितीतरी गुंफा आहेत. या बाराशे गुंफांपैकी नऊशे गुंफा बौद्ध धर्माच्या प्रेरणेतून निर्माण झाल्या

असून बाकीच्या तीनशे गुंफा हिंदू व जैन धर्माशी निगडित आहेत. यातील हीनयान पंथियांच्या गुंफा इ.स.पूर्व तिसऱ्या शतकापासून इ.स. दुसऱ्या शतकापर्यंतच्या काळातील आहेत. आज जगाच्या नकाशामध्ये स्वतःची ओळख असलेले वेरूळ म्हणजेच एलोरा हे गाव औरंगाबाद-चाळीसगाव रस्त्यावर असून, दौलताबाद या ऐतिहासिक नगरांपासून केवळ १० कि.मी. अंतरावर आहे.

बौद्धधर्मीय लेण्यांचे सुरुवातीच्या काळातील खोदकाम हे अतिशय प्राथमिक अवस्थेत होते. मुळातच बौद्ध भिक्षूंना वर्षाकाळात निवाराची सोय करता यावी या दृष्टीनेच या गिरीविहारांची निर्मिती झाली होती, असे मानण्यात येते. मान्सूनच्या कालावधीत एका ठिकाणी राहून ध्यानधारणा करणाऱ्या बौद्ध भिक्षूंना सर्वसंग परित्याग करून 'खडतर' जीवन जगता यावे, हीच या गिरीविहार निर्मितीच्या पाठीमागील आरंभीची भूमिका होती. वेरूळ येथे एकूण तेरा बौद्धधर्मीय लेण्या आहेत.

> औरंगाबाद शहरापासून २३ कि.मी. अंतरावर वायव्य दिशेला असणाऱ्या सह्याद्रीच्या रांगेतील महेशाद्री किंवा सातमाळ म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या पर्वत रांगेमधील चरणाद्री किंवा इंध्याद्री टेकड्यांमधील काळ्या पाषाणात जगप्रसिद्ध अशा वेरूळ लेण्या खोदलेल्या आहेत.

वेरूळ येथे चौदा क्रमांकाच्या गुंफेपासून हिंदू कलानिर्मितीची सुरूवात झालेली आहे. चौदा ते एकोणतीस क्रमांकाच्या गुंफांमधून असंख्य शिल्पाकृती काळ्या पाषाणातून सजीव झालेल्या आहेत. या मूर्तींच्या खाणाखुणा शोधण्यासाठी आसने, हस्तमुद्रा, हातातील वस्तू, हातामधील आयुधे, अलंकार, मुकुट, वाहन या प्रमुख गोष्टी लक्षात घेतल्या आहेत. हिंदू लेण्यांमधील कैलास लेणे महत्त्वपूर्ण आहे. कैलास मंदिर म्हणजे एक पाषाणातून घडवलेल्या शैल मंदिराचा अप्रतिम, अनमोल, अतुलनीय असा आविष्कारच म्हणावा लागेल.

वेरूळ येथील गुंफा समूहांपैकी शेवटचा समूह जैनधर्मीय गुंफांचा आहे. गुंफा क्र.३० ते गुंफा क्र.३४ या पाच लेण्यांमध्ये जैन धर्माच्या प्रसारासाठी निर्मिलेली कलादालने जैन धर्माचा सांस्कृतिक वारसा जपून आहेत. इतिहासकारांच्या मते वेरूळ येथील शिल्पकलेचे काम जैन गुंफांच्या नंतर थांबवले गेले. या लेण्यांवरून आपली शिल्पकला किती प्रगत होती हे लक्षात येते. या लेण्यांवरून तत्कालीन सामाजिक, राजकीय, आर्थिक व सांस्कृतिक लोकजीवनावर प्रकाश पडतो.

किल्ले पन्हाळगड

कु.सुरेखा लक्ष्मण खालकर, बी.ए.भाग-३
(इतिहास विभाग)

पन्हाळगड हा कोल्हापूर भागातील महत्त्वाचा किल्ला आहे. कोल्हापूर येथून २० कि.मी. अंतरावर आहे. पन्हाळ्याला पर्णालदुर्ग देखील म्हणतात. मराठ्यांच्या उत्तरकालात आणि करवीर राज्य संस्थापनेच्या काळात मराठ्यांची काही काळ राजधानी असणारा हा किल्ला इतिहासाच्या दृष्टीने आणि आज पर्यटनासाठी येणाऱ्या पर्यटकांच्या दृष्टीने महत्त्वाचा किल्ला आहे.

पन्हाळगडावरील प्रमुख ठिकाणे :

१) शिवमंदिर :

हिंदू पदपातशहा शिवाजी महाराज यांचे अस्तित्व आहे. असे भासवून जनसामान्यांना प्रेरणा घेण्यास प्रोत्साहित करणारे पन्हाळगडावरील सुंदर व सुबक मंदिर म्हणजे शिवमंदिर.

ताराराणी राजवाड्यासमोर असणारे हे महाराष्ट्रातील आकर्षक शिवमंदिर छत्रपती शाहू महाराजांनी बांधले. इ.स. १९१३ साली मंदिरामध्ये शिवरायांची अश्वारुढ अशी संगमरवरी दगडाची मूर्ती बसविली आहे. या मूर्तिशेजारी करवीर राज्य संस्थापिका छत्रपती ताराराणी यांच्या पादुका आहेत. मंदिराच्या मागील बाजूस इ.स. पूर्व तिसऱ्या शतकातील २२ गुहा आहेत.

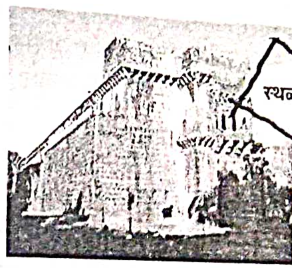

स्थळविशेष

२) छ.ताराराणी राजवाडा :

छत्रपती ताराराणी यांनी इ.स. १७०८ मध्ये कोल्हापूर राज्याच्या स्थापनेवेळी हा राजवाडा बांधला. पन्हाळा हेच ठिकाण ताराबाई यांनी राजधानीसाठी निवडले. या राजवाड्यातूनच १७८२ पर्यंत तब्बल ७४ वर्षे कोल्हापूर राज्याचा राज्यकारभार चालविला गेला. या राजवाड्याच्या प्रवेशद्वाराच्या दोन्ही बाजूंना पहारेकऱ्यांसाठी खोल्या असून दुसऱ्या मजल्यावर जाण्यास दगडी जिने आहेत. चारही बाजूंनी

> पन्हाळगड हा कोल्हापूर भागातील महत्त्वाचा किल्ला आहे. कोल्हापूर येथून २० कि.मी. अंतरावर आहे. पन्हाळ्याला पर्णालदुर्ग देखील म्हणतात. मराठ्यांच्या उत्तरकालात आणि करवीर राज्य संस्थापनेच्या काळात मराठ्यांची काही काळ राजधानी असणारा हा किल्ला इतिहासाच्या दृष्टीने आणि आज पर्यटनासाठी येणाऱ्या पर्यटकांच्या दृष्टीने महत्त्वाचा किल्ला आहे.

बंदिस्त असणारी ही दोन मजली इमारत कोणताही थाटमाट न दर्शविणारी साध्या प्रकारची आहे. या ठिकाणावरूनच राज्याची सूत्रे हलविली जात होती.

३) सदर-ई-महल ऊर्फ सज्जाकोठी :

पन्हाळगडावरील वास्तूंमध्ये देखणी व आकर्षक इमारत म्हणजे 'सदर-ई-महल' उर्फ 'सज्जाकोठी' याठिकाणी शिवरायांची गुप्त खलबते चालत शाहूर सन १००८ साली रज्जब महिन्यात मकसुद अकाने बांधलेले हे वसतिस्थान वास्तुकलेतील एक उत्कृष्ट नमुना आहे.

सिद्दी जौहरने गडास वेढा दिला असता आषाढ पौर्णिमेच्या रात्री १२ जुलै १६६० रोजी सव्वाचार महिन्यांचा वेढा फोडून जाताना महाराज याच इमारतीमधून निघून विशाळगडास रवाना झाले. या इमारतीसमोर दारुखाना होता.

४) वाघ दरवाजा :

गडाचे उत्तरेकडील प्रवेशद्वार म्हणजेच 'वाघ दरवाजा' ज्याप्रमाणे वाघाच्या टप्प्यात येणारे सावज त्याच्या जवड्यातून सुटू शकत नाही त्याचप्रमाणे उत्तरेकडून येणारा शत्रू या दरवाजातच सैनिकांचे भक्ष्य ठरेल. त्यामुळे याला 'वाघ दरवाजा' म्हणून संबोधले जाते.

५) दुतोंडी व दौलती बुरुज :

पन्हाळा न्यायालय इमारतीच्या मागील बाजूस तटालगत असणाऱ्या दुतोंडी बुरुजाला दोन्हीं बाजूनीं वर जाता येते. पूर्णपणे दगडी बांधकामात हा बुरुज बनविला आहे. या बुरुजावरून उत्तरेकडील पंचवीस ते तीस मैलांचा टापू पाहता येतो.

६) पुसाटी बुरुज :

पन्हाळगडाचे पश्चिमेकडील शेवटचे टोक म्हणजेच 'पिछाडी' उर्फ 'पुसाटी' बुरुज. गडाच्या पिछाडीचे संरक्षण करणारा आणि पश्चिम, उत्तर व दक्षिण बाजूच्या प्रदेशावर नजर ठेवून शत्रूपक्षाची डावपेच ओळखून त्याची आगाऊ सूचना देणारा हा अनन्यसाधारण महत्त्वाचा बुरुज.

७) तीन दरवाजा :

पश्चिमेकडील एकमेव प्रवेशद्वार आणि कोकणी दरवाजा म्हणून ओळखला जाणारा असा हा 'तीन दरवाजा' या इमारतीला भव्य अशा पाच कमानी आहेत. मात्र दरवाजे तीनच आहेत. म्हणून हा तीन दरवाजा.

८) कलावंतीण महल :

आज आपणाकडे मनोरंजनाची अनेक साधने उपलब्ध आहेत. त्याद्वारे आपण आपले मनोरंजन करत असतो. पूर्वीच्या काही सत्ताधिशांना पहिल्यापासूनच मनोरंजनाचा शौक होता. हा शौक 'कलावंतीण महल' उर्फ 'नायकिणीचा सज्जा.'

९) धर्मकोठी :

इतिहासकालीन कलाकुसरीची आणि चित्रकलेची ओळख करून देणारी ही 'धर्मकोठी' अंबरखान्यातील कोठरांमध्ये साठवलेले धान्य या इमारतीत आणून फकिरांना व गोरगरिबांना दानधर्म केला जात असे, म्हणून या वास्तूला धर्मकोठी म्हणून ओळखले जाते.

सह्याद्री पर्वतरांगावर असणारे भक्कम किल्ले महाराष्ट्राचा घनदाट भूप्रदेश, नैसर्गिक जंगले यामुळे शत्रू पासून छ.शिवाजी महाराजांनी प्रजेचे रक्षण केले. रामचंद्रपंत आमात्य लिहतो हे भक्कम किल्ले नसते तर छ.शिवाजी महाराजांना स्वराज्य स्थापन करता आले नसते. हे गडकोट म्हणजेच स्वराज्याचे सार, गडकोट म्हणजे प्राणरक्षण, गडकोट म्हणजेच प्रजेची आश्रय स्थाने, गडकोट म्हणजेच स्वराज्याचा खजिना, गडकोट म्हणजेच विविध ऐतिहासिक घटनांचं स्थान होतं. या गडकोटाच्यांच जीवावर छत्रपती शिवाजी महाराजांनी आपल्या स्वराज्याचे व प्रजेचे रक्षण केले म्हणून शिवकालीन किल्ल्याचं इतिहासात मानाचे स्थान आहे.

या वास्तूंची आजची स्थिती पाहिली तर आपल्या मनारां अत्यंत वाईट वाटते. इतिहासाचे हे मुकसाक्षीदार आज शेवटची घटका मोजत आहेत. या वास्तूचे जतन करणे ही आपली जबाबदारी आहे. आजचे लोक, समाज अथवा प्रस्थापित शासन याबाबत अत्यंत उदासीन आहेत. म्हणून समाजाने अथवा लोकांनींच पुढे येवून या ऐतिहासिक किल्ल्यांचे जतन करणे आवश्यक आहे. अन्यथा येणारा काळ आपणांस आपल्या पिढीला क्षमा करणार नाही !

ई-बँकिंगची संकल्पना

कु.सिमरन शहाबुद्धीन मणेर, बी.ए.भाग-३

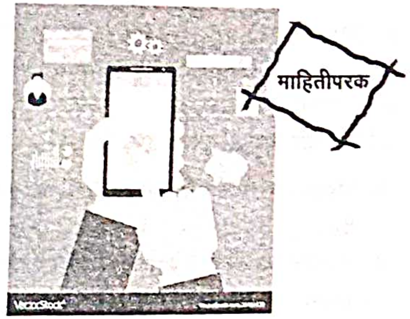

प्रास्ताविक :

आधुनिक काळात बँक क्षेत्रात अनेक बदल घडून येत आहेत. इतर क्षेत्रांप्रमाणे बँकिंग क्षेत्रातसुद्धा नव्या तंत्रज्ञानाचा अवलंब केला जात आहे. आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या साहाय्याने ग्राहकांना नव-नवीन सेवा सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जात आहेत. ग्राहक सेवांचा दर्जा उंचावण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. याद्वारे अधिकाधिक ग्राहकांना बँकांकडे आकर्षित केले. स्पर्धात्मक जगात सरस ठरण्यासाठी बँका नवीन तंत्रज्ञानाचे प्रभावी माध्यम वापरत आहेत. इलेक्ट्रॉनिक बँकिंग, ए.टी.एम. सेवा, क्रेडिट कार्ड सेवा, डेबीट कार्ड सेवा यांसारख्या अत्याधुनिक सेवा पुरवित आहेत. बँक क्षेत्रातील या नवीन प्रवृत्तीची चर्चा यामध्ये केली आहे.

ई-बँकिंगचा अर्थ व संकल्पना :

ई-बँकिंग मधील 'ई' हे अक्षर इलेक्टॉनिकसाठी वापरले जाते. ई-बँकिंगचे पूर्ण रूप म्हणजे इलेक्ट्रॉनिक बँकिंग होय. सामान्यपणे इलेक्ट्रॉनिक माध्यमाचा वापर करून केल्या जाणाऱ्या बँक व्यवसायाला 'ई' बँकिंग असे म्हणतात. वेगळ्या शब्दात माहिती तंत्रज्ञानाची आधुनिक साधने वापरून बँकसेवा पुरविण्याच्या व्यवसायाला ई-बँकिंग असे म्हणतात. ई बँका आपल्या सर्व प्रकारच्या व्यवहारांची पूर्तता करण्यासाठी इलेक्ट्रॉनिक साधनांचा वापर करतात. ग्राहकांशी इतर बँकांशी आणि मध्यवर्ती बँकेशी व्यवहार करताना या बँका इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीचा वापर करतात.

ई-बँकिंगमध्ये इंटरनेटचा वापर करणे अभिप्रेत असते. यासाठी सर्व बँका संगणकीकृत केल्या जातात. बँकांच्या दैनंदिन व्यवहारात कागदपत्रे किंवा लेजर ऐवजी संगणकाचा वापर केला जातो. बँकेचा कारभार कागदपत्रविरहित बनतो. व्यवहाराच्या सर्व नोंदी संगणकामध्ये केल्या जातात. देशातील किंवा जगातील सर्व संगणक इंटरनेटने जोडले जातात. यामुळे देशातील कोणतीही व्यक्ती इंटरनेटद्वारे बँकेशी संपर्क साधू शकते. पैसे भरणे, पैशाचे हस्तांतरण करणे, पैसे काढणे. यासारखे व्यवहार व्यक्ती इंटरनेटद्वारे करू शकते. पारंपारिक पद्धतीत बँक व्यवहार करण्यासाठी ग्राहकाला व्यक्तिशः जावे लागते. खात्याची चौकशी करणे, पैसे पाठविणे, पैसे भरणे, पैसे काढणे. इत्यादी व्यवहारासाठी ग्राहकाला बँकेत समक्ष जावे लागते. विशिष्ट सांगाड्यातील बँकेची इमारत, बँकेची कचेरी, कागदपत्राद्वारे होणारे बँक व्यवहार, बँक कचेरीतील ग्राहकांची गर्दी ही पारंपारीक बँक पद्धतीची वैशिष्ट्ये होत. पण आधुनिक काळात ई बँकिंगमुळे या वैशिष्ट्यांना तडा जात आहे. ई-बँकिंगमुळे ग्राहकांना बँकेशी व्यवहार करण्यासाठी बँकेच्या कचेरीत समक्ष जावे लागत नाही. आपल्या घरात, दुकानात किंवा कचेरीत बसून ते बँकेशी व्यवहार करू शकतात. संगणक किंवा लॅपटॉप यांच्या साहाय्याने ते बँकेच्या संकेत स्थळावर जाऊ शकतात आणि त्याद्वारे आपले व्यवहार करू शकतात. यामुळे ग्राहकांना बँकेत येऊन तासन्तास थांबावे लागत नाही. आपल्या गरजेनुसार ग्राहक केव्हाही बँकेशी व्यवहार करू शकत असल्याने ई-बँकिंग हे ग्राहकांच्या दृष्टीने वरदान ठरले आहे.

> *स्पर्धात्मक जगात सरस ठरण्यासाठी बँका नवीन तंत्रज्ञानाचे प्रभावी माध्यम वापरत आहेत. इलेक्ट्रॉनिक बँकिंग, ए.टी.एम. सेवा, क्रेडिट कार्ड सेवा, डेबीट कार्ड सेवा यांसारख्या अत्याधुनिक सेवा पुरवित आहेत. बँक क्षेत्रातील या नवीन प्रवृत्तीची चर्चा यामध्ये केली आहे.*

ई-बँकिंगचे व्यवहार :

सामान्यपणे ई-बँकिंगद्वारे कोणत्याही प्रकारचे व्यवहार करता येतात. तथापि, ई-बँकिंगचा स्वीकार केल्यानंतर प्रारंभीच्या काळात पुढील महत्त्वाचे व्यवहार सुलभतेने करता येतात.

१) ग्राहकांना पैसे ठेवणे व पैसे काढण्याची सुविधा उपलब्ध करून देणे.
२) ग्राहकांना बँक खात्याची अद्यावत माहिती उपलब्ध करून देणे
३) ग्राहकांच्या विनंतीनुसार धनादेश पुस्तिका (Cheque Book) धनाकर्ष (Draft) इत्यादी पुरविणे.
४) ग्राहकांच्या विनंतीनुसार धनादेश त्यांच्या रकमा एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पाठवून देणे.
५) ग्राहकांना खात्याचा उतारा देणे.
६) ग्राहकांना ठेवी, कर्जे, व इतर योजनांची माहिती देणे.
७) व्याजाचा दर व इतर सेवांसाठी आकारले जाणारे शुल्क यांची सविस्तर माहिती ग्राहकांना देणे.
८) ग्राहकांच्या वतीने ग्राहकाचा प्रतिनिधी म्हणून त्याची देणी देणे.
९) ग्राहकांच्या वतीने पाणीपट्टी, वीज बील, टेलिफोन बील आदींचा भरणा करणे.
१०) ग्राहकांना पुरविलेल्या विविध सेवांचे शुल्क आकरणे.

स्थानिक, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील पैशाच्या देण्याघेण्याचे व्यवहार अगदी आरामात राहत्या घरात किंवा ऑफिसमध्ये बसून फोन, टेलिफोन, मोबाईल, लॅपटॉप अथवा कॉम्प्युटर यांसारख्या इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे पूर्ण केले जात असल्याने रोख पैसा हाताळावा लागत नाही. किमान वाहतून खर्चात आणि बिनधोकपणे, चोरी-दरोड्याशिवाय पैशाचे स्थानांतर होते. देणी भागविण्याचा वेग खूपचं जास्त असतो. इलेक्ट्रॉनिक देवघेव करणाऱ्या माध्यमांमुळे अति स्वस्तात. सेवा उपलब्ध होतात. टेलिफोन, मोबाईल, कॉम्प्युटर, लॅपटॉप यांसारख्या साधनांच्या साहाय्याने पेमेंटची आणि तत्सम सेवा पुरविल्या जातात.

ई-बँकिंगचे फायदे :

सुलभ व सोयीस्कर व्यवहार :

ई-बँकिंगमुळे ग्राहकांना बँकेशी व्यवहार करणे सुलभ जाते. कोणत्याही ग्राहकाला व्यवहार करण्यासाठी प्रत्यक्ष बँकेत जाण्याची गरज नसते. ग्राहक घरबसल्या संगणकाद्वारे बँकेशी व्यवहार करू शकतात. ग्राहक घर बसल्या ई-मेलद्वारे पैसे मिळवू शकतो.

वेळेच्या मर्यादेचा अभाव, बँक स्थापनेचा खर्च कमी, बँक व्यवहाराचा खर्च कमी यासाठी ई-बँकिंग पद्धतीत उच्च तंत्रज्ञानाचा वापर केला जातो. तसेच बँक स्थापनेचा खर्च पारंपारिक पद्धतीमध्ये बँकेची इमारत, फर्निचर आदींसाठी मोठ्या प्रमाणात खर्च करावा लागतो. बँक सेवेचा खर्च वाढतो. त्याचा दर्जा वाढतो. ई-बँकिंगमुळे ग्राहकांना कार्यक्षम व दर्जेदार सेवा मिळते. त्याचप्रमाणे बँक व्यवहाराचा वेग वाढतो. त्यामुळे ग्राहकांच्या वाढत्या आर्थिक गरजा जलद गतीने भागविणे शक्य होते. ग्राहक संख्येत वाढ त्वरीत इलेक्ट्रॉनिक बँकिंगमुळे ग्राहकांना बँकेशी व्यवहार करणे आकर्षणीय वाटू लागते. सेवेचा लाभ घेण्यासाठी अनेक ग्राहक बँकेशी संपर्क साधतात. यामुळे बँकेच्या ग्राहकांची संख्या वाढते. यामुळे बँकांचा फायदा होतो.

इ-बँकिंगचे दोष/तोटे/धोके व समस्या :

प्रारंभीचा खर्च अधिक :

बँकांना इलेक्ट्रॉनिक माध्यमातून व्यवहार करण्यासाठी प्रारंभी मोठ्या प्रमाणावर खर्च करावा लागतो. बँकेला पुर्णपणे संगणकीकरण करावे लागते. इंटरनेटचे कनेक्शन घ्यावे लागते. अर्थात, व्यवहार सुलभतेने पार पडण्यासाठी इंटरनेटची सेवा कार्यक्षम व तप्तर असणे अपरिहार्य असते. संगणक, इंटरनेट व इतर इलेक्ट्रॉनिक साधने हाताळण्यासाठी कुशल व प्रशिक्षित कर्मचाऱ्यांची आवश्यकता भासते. इ. बँकिंगचे व्यवहार करण्यासाठी तयार केलेल्या संघटनात्मक रचनेवर सातत्याने खर्च करावा लागतो. यामुळे ई-बँकिंगचे व्यवहार करण्यासाठी प्रारंभी मोठी गुंतवणूक करावी लागते. तसेच ई-बँकिंगमध्ये कागदविरहित व्यवहार होत असल्याने त्यातून सुरक्षिततेची समस्या निर्माण होऊ शकते. बँकेने सुरक्षिततेसाठी उच्च तंत्रज्ञानाचा वापर केला तरी आर्थिक गुन्हेगारीची शक्यता पूर्णपणे संपत नाही.

कायदेशीर कारवाईची समस्या :

इंटरनेटद्वारे होणाऱ्या बँक व्यवहाराची पडताळणी करण्यासाठी .लागणारी कायदेशीर चौकट अदयापही तयार होत आहे. इ-बँकिंगच्या व्यवहारातील संभाव्य आर्थिक गुन्हे रोखण्यासाठी देशातील सर्व बँकतज्ञ व तंत्रज्ञानांनी एकत्र येऊन बँकिंग कायद्यात योग्य दुरूस्त्या सुचविल्या पाहिजेत.

व्यावहारिक धोके, टपाल सेवेचा वापर, नव्या बँकांची स्पर्धा, तंत्रज्ञानावरील वाढता खर्च, कुशल कर्मचाऱ्यांचा अभाव, शिक्षण व प्रशिक्षणावरील खर्च.

ग्रामीण भागातील अडचणी :

इ-बँकिंगमुळे व्यवहार जलद गतीने व सुलभतेने होतात. तथापि, या लाभांपासून ग्रामीण जनता वंचित राहते. ग्रामीण भागात अद्यापही निरक्षरतेचे प्रमाण जास्त आहे. निरक्षर व अडाणी लोक संगणक हाताळू शकत नाहीत. त्यांना इंटरनेटद्वारे व्यवहार करता येत नाहीत. ई-बँकिंगचा अधिक फायदा शहरी लोकांना होईल आणि ग्रामीण लोकांना या व्यवहाराचा काहीच फायदा होणार नाही. अशी टीका केली जाते.

- तंत्रज्ञानावरील वाढता खर्च
- कुशल कर्मचाऱ्यांचा अभाव
- अकौंट हॅग
- ए.टी.एम. चा धोका

स्टॉप पेमेंटचा अधिकार मर्यादित :

खरेदी-विक्री व्यवहारात स्टॉप पेमेंटला मर्यादा अरातात.

✦ ✦ ✦ ✦

व्यक्तिचित्रण

डॉ.अल्बर्ट एलिस व त्यांचे मानस-शास्त्रातील योगदाने

कु.सानिया सत्तार मोमीन
बी.ए.भाग-२

कॉग्निटिव्ह थेरपीला लोकप्रियता मिळवून देणारा मानसशास्त्रज्ञ सामाजिक आणि लैंगिक विषयावरचे ८०० शोधनिबंध, १२०० लेख आणि ८० पुस्तकं लिहिणारा प्रभावशाली मानसशास्त्रज्ञ म्हणजे डॉ.अल्बर्ट एलिस त्यांचा जन्म २७ सप्टेंबर १९१३ मध्ये झाला.

डॉ.अल्बर्ट एलिस यांना सन १९७१ मध्ये अमेरिकन ह्युमॅनिस्ट असोसिएशनं ने ''मानवतावादी'' म्हणून गौरवले. १९८२ मध्ये ८०० मानसशास्त्रज्ञांच्या एका सर्वेक्षणावरून एलिस हा अमेरिकेतील दुसरा सगळ्यात महत्त्वाचा प्रभावशाली सायकोथेरपिस्ट मानला गेला. १९८५ मध्ये ''अमेरिकन सायकॉलॉजिकल असोसिएशन' तर्फे त्यांच्या कार्याबद्दल जीवनगौरव पुरस्कार देण्यात आला. १९५७ ते १९८२ या काळात जे १४००० शोधनिबंध प्रकाशित झाले. त्यापैकी बहुतांशी शोधनिबंधात एलिसच्या संशोधनाचा उल्लेख आलेला आहे.

एलिसवर ग्रीक तत्वज्ञ एपिक्टेटसच्या विचारांचा खुप प्रभाव होता. ''तुम्ही ज्या तऱ्हेने विचार करता त्यावर तुमच्या मनातल्या भावना अवलंबून असतात. आणि म्हणून एकदा का तुम्ही तुमची विचारांची पद्धत बदलली तर तुम्ही तुमच्या भावनाही बदलू शकता'', असं एलिस म्हणत असे.

१७ सप्टेंबर १९१३ रोजी एलिसचा जन्म अमेरिकेतील पिट्सबर्ग इथं झाला आई-वडीलाचं दुर्लक्ष आणि नेफ्रायटिससारखा विकार यांनी त्रस्त असलेला एलिस कुठलाही मैदानी खेळ खेळू शकत नसे. एलिस अशक्त तर होताच पण डोळे दुखणं, डोळ्यातुन पाणी येणं आणि डोकेदुखी या समस्यांमुळे तो बेजार असे अंतर्मुख आणि एकांतप्रिय एलिसला मोजकेच मित्र-मैत्रिण होते.

शाळेत असताना एलिसच्या मनावर थोरांच्या विचारांचा प्रभाव पडला होता. प्रचंड वाचनामुळे एलिसला त्याचे मित्र 'बुकवर्म' म्हणून चिडवत. पौंगडावस्थेतील शारीरिक आणि मानसिक विचारांचा अभ्यास करण्यासाठी एलिसनं विल्यम बायर हॅवलॉक, डिकिन्सन आणि बीम, रॉनिन्सन आणि विल्यम रीचची पुस्तकं वाचली आणि या वाचनातुन त्याचे हस्तमैथुनासंबंधीचे ते अपायकारक किंवा अनैतिक असतं असे गैरसमज कोसळुन पडले.

आपण एक चांगला लेखक व्हाव असंही एलिसला वाटे शेक्सपिअर, वर्डस्वर्थ, ब्राऊनिंग, शेले आणि टेनिसन यांच्या लिखाणानं एलिस भारावून जायचा. एलिसनं कार्ल मार्क्सचं ''दास कॅपिटल' वाचून त्यावर सोप्या भाषेत एक पुस्तक लिहीत कॉलेजमध्ये असताना अनेक राजकीय आणि सामाजिक विषयांवर रस निर्माण होऊन तो 'यंग अमेरिका ॲन्ड न्यू अमेरिका' या संघटनेत सामील झाला याच काळात त्याचे मित्र त्याला त्यांच्या लैंगिक अडचणी सांगून त्याचा सल्ला मागत. त्यालाही हा सल्ला द्यायला आवडत असल्यामुळेच त्याला ''क्लिनिकल सायकॉलॉजीमध्ये'' रस निर्माण झाला मानसशास्त्राच्या क्षेत्रात येण्यापूर्वी लैंगिकतेवर एलिसनं अभ्यासपूर्ण केलं हे हस्तमैथुन, कामवासना, लैंगिक स्वातंत्र्य, स्त्री-पुरुष संबंध आणि विवाहसंस्था याबद्दल त्याची मतं खूप वादग्रस्त ठरली.

एलिस २४ वर्षांचा असताना १९३७ च्या दरम्यान कॅरल नावाच्या अभिनेत्रीच्या प्रेमात पडला एलिसचं दिसणं त्याची आर्थिक परिस्थिती त्याचं नु असणं आणि त्याच्या आई-वडिलांचं विभक्त असणं, या गोष्टी त्याच्या लग्नाच्या, आड आल्या पण एलिसनं जिद्द सोडली नाही काही जवळच्या मित्रांच्या साक्षीनं एलिस आणि कॅरल यांनी लग्न केलं एलिसच्या आयुष्यातील ही घटना म्हणजे हिंदी सिनेमासारखी प्रचंडच नाट्यमय ठरली. पण लग्नाच्या रात्रीच कॅरल त्याला सोडून जाते काय; काहीच दिवसांनी नैराश्याच्या गर्तेत असलेली कॅरल एलिसच्या आयुष्यात पुन्हा एकदा परतते काय; मागचे कडपट अनुभव विसरून तो तिच्यावर उपचार करतो काय; आणि तिच्याबरोबर लैंगिक सुखाचा अतुच्छ कोटीचा अनुभव घेतो काय; सगळचं अजब ! एलिसच्या बावतील वैयक्तिक आयुष्यातील फरफट, प्रकृतींच्या अनेक व्याधी, कुटुंबाची जबाबदारी, नोकरीतला मिळणारा तुटपुंजा पगार आणि बाहेरच्या जगाकडून वारंवार होणारी अवहेलना म्हणजे कळसच होता ! एलिसनं या परिस्थतीत विवेकवादी विचार करून, समुपदेशन करून आनंद राहण्याचा चक्क स्वतःलाच सल्ला दिला आणि तो अंमलात आणला. त्यानं सुयोग्य अशा विचारांची तीन कार्डस् तयार केली. त्यावरचे विचार वाचून एलिसनं आपल्या शारीरिक व मानसिक क्षमता वाढवायला सुरूवात केली. कन्फुशियसचे विचार वाचूनच तो दिवसाची सुरूवात केली. कन्फूशियसचे विचार वाचूनच तो दिवसाची सुरूवात करत असे.

लग्न झालेलं असलं तरी नवरा-बायको यांना लैंगिक सुखाचा स्वातंत्र्याचा अधिकार असला पाहिजे, प्रेम हे आयुष्यात एकदाच होतं यावर त्याचा विश्वास नव्हता. एक व्यक्ती अनेकांवरही प्रेम करू शकते, असंही एलिसचं मत होत. अनेक जोडीदारांसोबत स्वेच्छेनं जोडले गेलेले निरोगी संबंध एलिसला मान्य होते.

एलिसकडे अनेक वेगवेगळे प्रश्न घेऊन लोक सल्ला विचारायला येत त्यांच्याशी बोलताना त्यांच्या रोगट लैंगिक दृष्टीकोनच त्यांच्या विकारांचं मूळ आहे हे त्याच्या लक्षात आलं मग एलिस त्यांना चक्क लैंगिक गृहपाठ घ्यायचा. लैंगिक सुखाचा अत्युच्च कोटीचा आनंद घेण्यासाठी एलिस त्यांना संभोगाच्या वेगवेगळ्या पद्धती शिकवायचा. काहींना त्याला ''कामशास्त्रातला चालता-बोलता ज्ञानकोश' ही पदवी देऊन टाकली होती. एलिसची 'द फोल्कलोर ऑफ सेक्स', 'द अमेरिकन सेक्शुअल ट्रॅजेडी', आणि 'सेक्स विदाऊट गिल्ट', 'द केस फॉर सेक्शुअल प्रॉमिस्क्युइटी' ही पुस्तक अनेक वाद होत गाजली. रसेलच्या 'मॅरेड ॲण्ड मॉरल्स' मधल्या विचारांनी, तसंच जॉन्स, अल्फ्रेड किन्से, अलेक्स कम्फर्ट, वात्सायन, हॅवेलॉक एलिस आणि मॅग्नल हर्षफेल्ड यांच्या लिखाणानं एलिसच्या मनात खळबळ उडावली. श्लील आणि अश्लील या व्यक्तीसापेक्ष संकल्पना आहेत, असं तो माने.

एलिसला डॉ.कार्ल रॉजर्स यांची व्यक्तिप्रधान उपचार पद्धत फारशी रूचत नव्हती. तो आपल्याकडे येणाऱ्या रुग्णांवर फ्रॉईडची मनोविश्लेषण उपचारपद्धती वापरत असे.

१९६० च्या दशकात एकूणच ''कॉग्निटिव्ह थिअरीज' खूप पुढे यायला लागल्या आणि जनमाणसात रूजू व्हायला लागल्या. एलिसकडे पेशंट्सची गर्दी वाढतच चालली. रॅशनल थेरपी मांडल्यावर एलिसला अनेक वाद आणि टीका यांना सामोरं जावं लागलं. एलिसची रॅशनल थेरपी ही वरवरची मलमपट्टी आहे, 'असं टिकाकार म्हणू लागले. विचार, भावना आणि आपली वागणूक या तिन्ही गोष्टी या थेरपीत महत्त्वाच्या आहेत आणि माणूस जेव्हा आपल्या दृष्टीकोनात म्हणजे विचारांमध्ये मूळापासून बदल करतो, तेव्हा तो त्याचा भावनाही बदलून त्याच्यात आश्चर्यकारक बदल करतो, असं एलिसचं ठाम मत होत, ''रॅशनल इमोटिव्हा बिहेवियरल थेरपी (आरईबीटी) या थेरपीवर ठिकठिकाणी एलिसनं व्याख्यानं दिली. न्यूयॉर्कपासून सुरू झालेल्या ''रॅशनल इमोटटीव्ह, बिट्टेबिरल्स थेरपी च्या पुढे कॅनडा, अर्जेटिना, जर्मनी, फ्रान्स, इंग्लंड, रूमानिया, इटली, इस्त्राईल, ऑस्ट्रेलिया आणि स्वित्झर्लंडसह जगभर शाखा उघडल्या गेल्या. ४० वर्षापेक्षा जास्तकाळ एलिसनं ''फ्रायडे नाईट वर्कशीप'' घेऊन स्वयंसेवकांना रॅशनल इमोटिव्ह बिहेवियरल थेरपीच्या प्रात्यक्षिकांना दैनंदिन जीवनातले प्रश्न, कामात येणारे अडथळे, कौटुंबिक ताणतणाव, चिंता यांवरच्या उपायांचच प्रशिक्षण दिलं

भारतातील बँकांतील अलीकडील प्रवाह

कु.अंकिता आनंदराव साळुंखे, बी.ए.भाग-३

प्रास्ताविक :

जगभर बँकिंग क्षेत्राचा विकास झपाट्याने होतो आहे. विशेषतः माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्रातील प्रगती आणि त्याचा व्यावहारिक उपयोग यामुळे अनेक विस्मयजनक घटना घडत आहेत. मॅग्नेटिक इंक कॅरॅक्टर रिकॉग्निशनसारख्या चेकचे त्वरित निरसन (MICR Cheque Clearing) ए.टी.एम., क्रेडिट कार्ड, डेबिट कार्ड, किसान क्रेडिट कार्डसारख्या प्लॅस्टिक मनी, प्रवासी चेक, गिफ्ट चेक, डी-मॅट अकौंटसारख्या भांडवल बाजारातील तांत्रिकबाबी यामुळे बँकिंग क्षेत्र सर्वत्र नवीन तंत्रांचा अवलंब करीत आहे. हे बदल इतक्या वेगाने घडत आहेत की, कालची बात आज इतिहासजमा झाल्याचा अनुभव यावा. या बदलत्या तंत्राची सर्वांना ओळख व्हावी. त्याचा स्वीकार करता यावा हा उद्देश या प्रकरणाचा आहे.

MICR Clearing किंवा एम.आय.सी.आर. निरसन :

Magnetic INK Character Recognition याचे लघुरूप MICR असून व्यवहारातही (मराठी/ हिंदी माध्यमातही) ही संकल्पना MICR अशीच वापरली जाते. ही एक विशिष्ट प्रकारच्या चेकची स्लीप असते. त्यासाठी मॅग्नेटिक प्रकारची शाई (मॅग्नेटिक मटेरिअलची) धातूची शाई यांत्रिक छपाईसाठी वापरली जाते. या आकर्षक शाईने चेकवर छपाई केलेली असते. डिजिटल माहिती संख्यात्मक स्वरूपात असते. या छपाईमुळे घोटाळे रोधक (Different to fraud) असा हा प्लॅस्टिक मनीचाच प्रकार म्हणावा असा तो असतो. त्यावर प्लॅस्टिकची टेप लावलेली असते.

MICR चेकच्या खालच्या बाजूला बार कोड नंबर छापलेला असतो. या छपाईच्या तंत्राला MICR म्हणतात. सन १९८० मध्ये भारतात रिझर्व्ह बँकेने प्रथमतः देशातील प्रमुख चार शहरांत या तंत्राचा स्वीकार केला. मुंबई, चेन्नई, नवी दिल्ली आणि कोलकत्ता या राजधानींच्या शहरांत प्रायोगिक तत्वावर ही पद्धत सुरू करण्यात आली. भारतातील या मोठ्या व्यापारी केंद्रात MICR चेक वटविण्याची पद्धती अत्यंत लाभदायक ठरल्याने देशाच्या इतर महत्वाच्या शहरांत डिजिटल स्वरूपात स्वीकारण्यास लागू करण्यात आली. देशाच्या विविध शहरांत सार्वजनिक क्षेत्रातील काही बँकात ही प्रमाणित प्रणाली स्वीकारण्यात आली. रिझर्व्ह बँकेतील माहिती तंत्रज्ञान विभागाने सर्वसमावेशक अशा गाईडलाईन देऊन MICR तंत्र बँका आणि चेक निरसन केंद्रांवर पाठविले. हे माहितीपत्रक व्यापारी बँकांना उभारी आणणारे ठरले.

ए.टी.एम. सेवा (A.T.M)

आधुनिक काळात बँका आपल्या ग्राहकांना नवनवीन सेवा-सुविधा उपलब्ध करून देत आहेत. संगणकाच्या वापराद्वारे ग्राहकांना तत्पर सेवा देत आहेत. दर्जेदार सेवा पुरवून ग्राहकांना आकर्षित करण्याची एक प्रकारची स्पर्धाच बँकांमध्ये सुरू आहे. बहुतेक बँका मानवी श्रमशक्तीचा वापर कमी करून स्वयंचलित यंत्रांचा अधिक वापर करीत आहेत. यामुळे संगणकीकरण, ई-बँकिंग, टेली बँकिंग, एटी.एम. सेवा आदींचा वेगाने विस्तार होत आहे.

> *आधुनिक काळात बँका आपल्या ग्राहकांना नवनवीन सेवा-सुविधा उपलब्ध करून देत आहेत. संगणकाच्या वापराद्वारे ग्राहकांना तत्पर सेवा देत आहेत. दर्जेदार सेवा पुरवून ग्राहकांना आकर्षित करण्याची एक प्रकारची स्पर्धाच बँकांमध्ये सुरू आहे. बहुतेक बँका मानवी श्रमशक्तीचा वापर कमी करून स्वयंचलित यंत्रांचा अधिक वापर करीत आहेत.*

अर्थ :

ए.टी.एम. हे 'Automated Teller Machine' चे लघुरूप आहे. ए.टी.एम. ला मराठीत 'स्वयंचलित गणक यंत्र' असा शब्द वापरला जातो. तथापि ही सेवा ए.टी.एम.(ATM) या इंग्रजी आद्याक्षरानेच अधिक ओळखली जाते. ''ग्राहकांना त्यांच्या मागणीप्रमाणे पैसे देणे व त्यांची रक्कम जमा करून घेणे ही प्रक्रिया करणारे स्वयंचलित यंत्र म्हणजे ए.टी.एम. होय. वेगळ्या शब्दांत ''ग्राहकांना पैसे देणारे व त्यांच्या पैशाचा स्वीकार करणारे बँकेतील स्वयंचलित यंत्र म्हणजे ए.टी.एम. होय.'' काही वेळा ''ग्राहकांशी आर्थिक व्यवहार करण्यासाठी बँकेने निर्माण केलेली स्वयंचलित यंत्रणा म्हणजे ए.टी.एम. होय. अशी व्यापक व्याख्यासुद्धा केली जाते.

पतपत्र सेवा (Credit Card) :

मागील काही वर्षात बँकांची पतपत्र सेवा फार लोकप्रिय झाली आहे. बँक ग्राहकांना वस्तू व सेवांची खरेदी करण्यासाठी आणि बँकेच्या कोणत्याही शाखेतील खात्यावरून रक्कम काढण्यासाठी या पतपत्राचा खूप उपयोग होतो. पतपत्राची मूळ संकल्पना अमेरिकेची आहे. अमेरिकेत १९५० च्या दशकात अनेक बँकांनी पतपत्र सेवा देण्यास सुरुवात केली. इंग्लंडमध्ये सर्वप्रथम बार्कलेज बँकेने १९६६ मध्ये पतपत्र सेवेला प्रारंभ केला. भारतात सर्वप्रथम १९८० मध्ये सेंट्रल बँक ऑफ इंडियाने पतपत्र योजना सुरु केली. त्यानंतर आंध्र बँक (१९८१), बँक ऑफ बडोदा (१९८५), कॅनरा बँक (१९८७), बँक ऑफ इंडिया (१९८८) इत्यादी बँकांनी पतपत्र योजना सुरु केली. आज भारतातील बहुतेक सर्व बँकांनी ही योजना सुरु केलेली दिसते.

अर्थ (Meaning) :

पतपत्राला इंग्रजीत 'Credit Card' असे नाव दिले जाते. ही योजना पतपत्रापेक्षाही 'क्रेडिट कार्ड' (Credit Card) या नावाने अधिक प्रमाणात ओळखली जाते. ''बँकेने ग्राहकांना विशिष्ट मर्यादेपर्यंत कर्ज रकमेची उचल करण्यासाठी उपलब्ध करून दिलेले पत किंवा कार्ड म्हणजे पतपत्र होय.'' या कार्डाद्वारे ग्राहकाला पत किंवा कर्जपुरवठा केला जात असल्याने याला 'पतपत्र' असे म्हटले जाते.

✦ ✦

किसान क्रेडिट कार्ड :

केंद्रिय अर्थमंत्र्यांनी सन १९९८-९९ च्या अंदाजपत्रकाच्या भाषणात शेतकऱ्यांना 'किसान क्रेडिट कार्ड' देण्याबाबत नाबार्ड आदर्श योजना तयार करेल असे जाहीर केले. किसान क्रेडिट कार्डामुळे शेतकऱ्यांना खते, बी-बियाणे, कीटकनाशके आदींची खरेदी सहजपणे करता येईल व कृषीविषयक गरजा भागविण्यासाठी त्यांना रोख रक्कम ही प्राप्त करता येईल असा विश्वास अर्थमंत्र्यांनी व्यक्त केला. त्यानुसार नाबार्डने प्रमुख बँकांशी चर्चा करून 'किसान क्रेडिट कार्ड योजना' तयार केली. ही योजना रिझर्व्ह बँकेमार्फत सर्व व्यापारी बँकांपर्यंत तर नाबार्डमार्फत सर्व सहकारी बँकापर्यंत पोहचविण्यात आली. ऑगस्ट १९९८ पासून व्यापारी बँका आणि प्रादेशिक ग्रामीण बँकांनी किसान क्रेडिट कार्ड योजना सुरु केली. शेतकऱ्यांना बँकांकडून पुरेसा पतपुरवठा वेळेत करणे. शेतकऱ्यांना आदानांची खरेदी लवचीक पद्धतीने करण्यास मदत करणे इ.उद्देशाने किसान क्रेडिट कार्ड योजना सुरु करण्यात आली.

किसान क्रेडिट कार्ड योजनेनुसार लाभार्थी शेतकऱ्यांना क्रेडिट कार्ड आणि पासबुक किंवा क्रेडिट कार्डसह पासबुक दिले जाते.

डेबिट कार्ड (Debit Card) :

अलीकडे पतपत्राबरोबर डेबिट कार्ड सेवासुद्धा वेगाने वाढत आहे. बँकेच्या खातेदारांना आपल्या खात्यातील रक्कम काढण्यासाठी या कार्डाचा उपयोग होतो. तसेच खातेदार किंवा कार्डधारक या कार्डाच्या साहाय्याने बाजारात वस्तू व सेवांची खरेदीसुद्धा करू शकतात.

अर्थ (Meaning) :

डेबिट कार्ड' ला मराठी 'नावेपत्र' किंवा 'नामपत्र' असे संबोधले जाते. पण डेबिट कार्ड (Debit Card) हे इंग्रजीतील नावच सर्वत्र वापरले जाते. म्हणून आपणसुद्धा 'डेबिट कार्ड' असा याचा उल्लेख करणार आहोत. डेबिट म्हणजे नावे टाकणे किंवा खात्यातील रक्कम वजा करणे. 'बँकेने ग्राहकांना त्यांच्या खात्यातील शिल्लक रक्कम उचल करण्यासाठी उपलब्ध करून दिलेले पत्र किंवा कार्ड म्हणजे डेबिट कार्ड होय.'

✦ ✦

दारिद्र्य

✦

कु.प्रियांका सुरेश माने, बी.ए.भाग-२

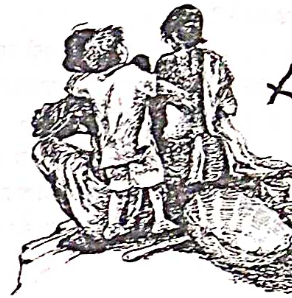

चिंतनपर

आपल्या मुलभूत गरजा भागविण्यासाठी उपलब्ध होणारी साधने ज्यांना अपुरी पडतात. अशा माणसांची स्थिती म्हणजे दारिद्र्य असे स्थूलमानाने म्हणता येईल या मुलभूत गरजा कोणत्या हे निश्चित करावे लागते. मुलभूत गरजांची व्याख्या मर्यादित किंवा व्यापक अशा दोन्ही दृष्टींनी करता येते. केवळ जिवंत राहण्यासाठी ज्या आवश्यक त्याच मुलभूत गरजा अशी मर्यादित व्याख्या केल्यास उपासमारीच्या जवळपास टेकलेले लोक दरिद्री समजावे लागतील. मुलभूत गरजांचा व्यापकदृष्ट्या विचार केल्यास ज्यांना अन्न, वस्त्र आणि निवारा या गोष्टी जगण्यासाठी पुरेशा परंतु सर्वसाधारण जनतेच्या राहणीमानाशी तुलना करता कमी दर्जाच्या असतात. त्या सर्वांना दरिद्री समजावे लागेल. अर्थात दारिद्र्य ही एक सापेक्ष संकल्पना आहे. निरनिराळ्या राष्ट्रांच्या दरिद्री लोकांचे राहणीमान कितीतरी उच्च पातळीवरील असू शकेल. उदा. अमेरिकेसारख्या विकसित औद्योगिक राष्ट्रामध्ये दरिद्री या सदरात मोडणाऱ्या लोकांजवळ मोटार, प्रशीतक, धुलाईतंत्र, दूरचित्रवाणी इ. असू शकतील. अनारोग्य, शिक्षणाचा व कौशल्यांचा अभाव समाजापासून फटकून राहण्याची प्रवृत्ती विध्वसंक व बेशिस्त वागणूक, दूरदृष्टीचा अभाव इ. गोष्टीही दारिद्र्याशी निगडित असलेल्या आढळता परंतु दारिद्र्याच्या व्याख्येत त्या समावेश सहसा करीत नाहीत. मात्र दारिद्र्याचे परिणाम व्यक्ति मात्रास तसेच समाजास नुकसानकारक ठरतात याबद्दल एकमत आहे. दारिद्र्याचे अनेक प्रकार आढळतात.

१) अल्पकालीन दारिद्र्य :

औद्योगिक राष्ट्रांमधील जीवनमान व्यापार चक्रानुसार बदलत असते. मंदीच्या काळात तेथील बेकारी वाढते. वस्तूंचे भाव घसरतात. उत्पादन व उत्पन्न यांच्यामध्ये घट होते. या घटनांचा परिणाम समाजातील निकृष्ट उत्पन्नाच्या गटातील लोकांना विशेष जाणवतो. त्यांना आर्थिक मदत देऊन किंवा तात्कालिक सार्वजनिक कामे हाती घेऊन हे संकट कमी करण्याचे प्रयत्न करण्यात येतात. मंदीचा काळ संपला म्हणजे अर्थव्यवस्था पुन्हा भरभराटीच्या मार्गास लागते आणि दारिद्र्य कमी होते. बाजारविष्ठित अर्थव्यवस्थेमध्ये असे मर्यादितकालीन दारिद्र्य अपरिहार्यच समजले जात असे; परंतु व्यापारचक्राची कारणीमांसा जसजशी स्पष्ट होत गेली. तसतसे आर्थिक मदत किंवा सार्वजनिक कामे अशा कार्यक्रमांऐवजी मंदीविरोधी राजकोषीय धोरण अनुसरणे, शेअरबाजार व वायदेबाजार यांचे नियंत्रण करणे. आंतरराष्ट्रीय सुस्थितीत ठेवून दारिद्र्याच्या दुष्परिणामांना आळा घालण्याचे प्रयत्न करण्यात येऊ लागले.

२) दीर्घकालीन सामूहिक दारिद्र्य :

दारिद्र्य सामूहिक स्वरूपाचे आणि दीर्घकाळ टिकणारे ही असू शकते. बऱ्याच अविकसित व अर्धविकसित राष्ट्रांमध्ये सापेक्षतेच्या जवळपास असते. उपासमार, उपोषण, अल्पायुष्य, बालमृत्युंचे आणि प्रसूतिकाळी स्त्रियांच्या मृत्यूसंख्येचे मोठे प्रमाण व अनारोग्य ही दरिद्री लोकसंख्येची सामान्य लक्षणे आढळतात.

> *आपल्या मुलभूत गरजा भागविण्यासाठी उपलब्ध होणारी साधने ज्यांना अपुरी पडतात. अशा माणसांची स्थिती म्हणजे दारिद्र्य असे स्थूलमानाने म्हणता येईल या मुलभूत गरजा कोणत्या हे निश्चित करावे लागते. मुलभूत गरजांची व्याख्या मर्यादित किंवा व्यापक अशा दोन्ही दृष्टींनी करता येते. केवळ जिवंत राहण्यासाठी ज्या आवश्यक त्याच मुलभूत गरजा अशी मर्यादित व्याख्या केल्यास उपासमारीच्या जवळपास टेकलेले लोक दरिद्री समजावे लागतील.*

३) दीर्घकालीन व्यक्तिगत दारिद्रय :

सार्वत्रिक भरभराटीच्या वातावरणासुद्धा काही व्यक्ती दीर्घकाळापर्यंत दरिद्रीच राहतात. याचे कारण त्या आपल्या व आपल्या कुटुंबाच्या मुलभूत गरजा भागविण्यास असमर्थ असतात. त्यांचे शारीरिक व मानसिक दौर्बल्य, अपुरे शिक्षण व प्रशिक्षण आणि समाजाशी जुळवून घेण्याची त्यांची असमर्थता त्यामुळे त्यांचे उत्पन्न दारिद्रयरेषेच्या खाली असते. त्यांच्या शिक्षणाची सोय करून व त्यांना सुरक्षित कामधंदा पुरवून मदत करता येते.

विकसित राष्ट्रांनासुद्धा दारिद्र्याची समस्या अदयाप काही प्रमाणात भेडसावीत आहेत. दारिद्र्यामुळे सामाजिक व सांस्कृतिक जीवन निकृष्ट तर होतेच, त्यांच्या जीवनात आणि कौटुंबिक सौख्यात अस्थैर्य येते. भावनात्मक अनारोग्य व गुन्हेगारी आणि चारित्र्यहीनता यांसारख्या गोष्टींचा उगम दारिद्र्यातच होतो अशा दरिद्री कुटुंबांमध्ये वाढणाऱ्या मुलांच्या व्यक्तिमत्त्वावरही दारिद्र्याचा पगडा बसतो. अविकसित व अर्धविकसित राष्ट्रांमध्ये तर दारिद्र्य ही एक प्रमुख समस्या बनते. विकसित राष्ट्रांचे अनुकरण करून आर्थिक विकास साधण्याचे त्यांचे प्रयत्नही दारिद्र्यात परिहार करण्यास अपुरे पडतात.

भारताच्या बाबतीत सर्वात मोठी आर्थिक समस्या दारिद्र्याचीच आहे. याविषयी एकमत आहे. म्हणूनच स्वातंत्र्योत्तर काळात आर्थिक नियोजनाद्वारे लोकशाही तत्वानुसार गरिबी हटविण्याचे प्रयत्न विविध आघाड्यावर चालू आहेत. भारतातील दारिद्रयपीडित लोकांच्या संख्याविषयी अनेक तज्ञांनी वेळोवेळी अंदाज केले आहेत. ...... यांच्या अंदाजाप्रमाणे १९६०-६१ मध्ये ग्रामीण लोकसंख्येच्या ५१.८ टक्के व शहरी लोकसंख्येच्या ७.६ टक्के मिळून एकूण लोकसंख्येच्या ४४ टक्के लोक दारिद्रयरेषेखालील जीवन जगत होते. वर्धन यांच्या अंदाजानुसार दारिद्रयरेषेखालील लोकांचे प्रमाण ग्रामीण भागात १९६०-६१ मध्ये एकूण ग्रामीण लोकसंख्येच्या ३८ टक्के होते. १९६७-६८ मध्ये ५३ टक्क्यापर्यंत वाढले. नियोजन आयोगाच्या अंदाजाप्रमाणे पाचव्या पंचवार्षिक योजनेच्या सुरुवातीस एकूण लोकसंख्येपैकी ४० टक्के लोक दारिद्रयरेषेखाली आहेत व त्यांचा दरडोई उपभोग खर्च दरमहा ४० रू पेक्षाही कमी होते. ग्रामीण व शहरी भागातील अल्पसंख्य धनिकांच्या गरजा पुरविण्यावरच भर देतात. ग्रामीण व शहरी भागांतील अतिसधन २० टक्के कुटुंबे एकूण उपभोग्यवस्तूंच्या उत्पादनापैकी सु. ४० टक्के वस्तूंचा उपभोग होतात. असे १९६७-६८ मध्ये आढळले.

भारतातील दारिद्र्याचा प्रश्न अत्यंत अवघड व गुंतागुंतीचा आहे. भारताची लोकसंख्या प्रतिवर्षी सु. अडीच टक्क्यांनी वाढत असल्यामुळे अर्थव्यवस्थेच्या एकूण विकासाचा वेग प्रतिवर्षी जर तीन टक्केच राहिला. दारिद्रयरेषेखालील लोकांच्या जीवनमानात फारसा फरक पडू शकत नाही. हा प्रश्न सोडविण्याचे अनेक मार्ग सुचविण्यात आले आहेत.

१) कृषिव्यवसायातील भूमीहीन शेत मजुरांना मालकीची जमीन मिळाल्यास व उत्पादन वाढविण्यासाठी आवश्यक ती मदत साधने व मार्गदर्शन मिळाल्यास त्यांना आपल्या उत्पन्नात भर टाकता येऊन दारिद्र्यातून बाहेर पडण्याचा मार्ग उपलब्ध होईल.

२) लहान शेतकऱ्यांना त्यांच्या जमिनीची उत्पादकता वाढविण्यासाठी जरूर त्या सुविधा उपलब्ध करून दिल्यास त्यांचे उत्पन्न वाढून ते स्वयंपूर्ण होऊ शकतील.

३) भाववाढीमुळे गरीब लोकांना दारिद्रय अधिक कष्टप्रद होते. म्हणून श्रीमंत लोकांची क्रयशक्ती कमी करून तिचे सुयोग्य वाटत केल्यास गरीबांची क्रयशक्ती वाढू शकेल. उपलब्ध साधनसामग्रीचा उपयोग श्रीमंताच्या गरजा भागविणाऱ्या उत्पादनासाठी न करता गरीबांना आवश्यक असलेल्या वस्तूंच्या निर्मितीसाठी केल्यास दारिद्र्याचा काहीसा परिहार होणे शक्य आहे.

४) केवळ राष्ट्रीय उत्पादन व संपत्ती यांची वाढ झाल्याने दारिद्रय नाहीसे करता येईल असे नाही. म्हणूनच उत्पादनाइतकेच वाटपाकडे लक्ष पुरविले जाणे आवश्यक आहे.

५) दारिद्र्याचा परिहार करण्यासाठी अर्धबेकारांना आणि बेकारांना किफायतशीर रोजगार मिळवून देणे हाच खात्रीलायक मार्ग आहे. म्हणूनच आर्थिक विकासासाठी नियोजित विनियोग करताना श्रमप्रधान प्रकल्पांना अग्रक्रम देणे आवश्यक आहे.

६) पंतप्रधान इंदिरा गांधींनी १९७४ मध्ये पुरस्करित्या वीस कलमी आर्थिक कार्यक्रमामध्ये दारिद्र्याचा परिहार करण्याच्या दृष्टिने अनेक कार्यक्रम आहेत. त्यांची धडाडीने अंमलबजावणी केल्यानेही दारिद्रय रेषेखालील जीवन जगणाऱ्या लोकांना पुष्कळच दिलासा मिळू शकेल. पाचव्या पंचवार्षिक योजनेत या कार्यक्रमासाठी एकूण १०,३६४ कोटी रूपयांची तरतूद करण्यात आली आहे.

✦

अहवाल विभाग

Education is the best friend
An educated person is
respected everywhere.
Education beats the beauty
and the youth.

-Chanakya

विभागीय संपादक

प्रा. सौ. कल्पना पाटील

अंतरंग

- Individual Report 2018-19 — 65
- विभागीय अहवाल २०१८-२०१९
  1) Academic and Administrative Audit (AAA) — 72
  2) A Certificate Course in Spoken English — 72
  3) IQAC — 72
  4) UGC Committee — 72
  ५) परीक्षा विभाग — ७३
  ६) ॲकेडेमिक कॅलेंडर, टाईम टेबल व रोल कॉल — ७३
  ७) शॉर्ट टर्म कोर्सेस — ७३
  ८) रेमिडीयल कोचिंग — ७४
  ९) कम्युनिटी कॉलेज — ७४
  १०) राष्ट्रीय सेवा योजना — ७४
  ११) स्कॉलरशिप — ७५
  १२) स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र — ७५
  १३) सांस्कृतिक समिती — ७५
  १४) अग्रणी महाविद्यालय — ७६
  १५) कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी कमिटी — ७६
  १६) रोजगार कक्ष — ७६
  १७) व्यवसाय मार्गदर्शन — ७६
  १८) स्टाफ वेल्फेअर — ७७
  १९) महिला लैंगिक छळ व तक्रार निवारण समिती — ७७
  २०) वाङ्मय मंडळ — ७७
  २१) प्रसिद्धी विभाग — ७७
  २२) रिसर्च — ७७
  २३) ग्रंथालय विभाग — ७८
  २४) जिमखाना विभाग — ७९
  २५) विद्यार्थी शिस्त व रॅगींग प्रतिबंध समिती — ७९
- Staff List — ८०

Individual Report 2018-19

PROF. TULSHIDAS APHALE

1) Worked as a Co-ordinator of Academic and Administrative Audit (AAA).
2) Worked as a Co-ordinator for 'A Certificate Course in Spoken English.'
3) Participated in 'A Two Day Lecture Series on "Issues in Higher Education" organised by Karmaveer Vidyaprabodhini', Satara, on 7th and 8th May 2018.
4) Worked as a member of 'Karmaveer Paritoshik Committee', constituted by Rayat Shikshan Sanstha, Satara and visited S.M.Joshi College, Hadapsar, D.P.Bhosale College, Koregaon and D.G.College, Satara the verification of documents.

प्रा.मारुफ मुजावर (हिंदी)

१) Research Paper Published-AAYUSHI International Interdisciplinary Research Journal-ISSN : 2349-638x-Impact Factor : 5.707
२) Research Paper Published - एक दिवशीय राष्ट्रीय चर्चासत्र-'जागतिकीकरण आणि मराठी कादंबरीतील शोषितांचे जग'-संयोजक : जयवंत महाविद्यालय, इचलकरंजी दि. २९ डिसेंबर २०१८ (ISSN No. 978-93-85127-25-0)
३) Member of Board of Studies in Hindi as a Subject Expert of other University - K.B.P. Mahavidyalaya. Pandharpur (Autonomus College) from Jan. 2019. संयोजक : संशोधन विचार महासंघ, कोल्हापूर दि. ३१ जुलै २०१८.
४) सहभाग - एक दिवशीय राष्ट्रीय परिसंवाद 'प्रेमचंद जयंती' संयोजक : म.ह.शिंदे महाविद्यालय, तिसंगी दि. २१
५) सहभाग - एक दिवशीय कार्यशाला 'बी.ए.भाग १ - 'ऐच्छिक हिंदी नवीन अभ्यासक्रम' संयोजक : शिवाजी विद्यापीठ हिंदी प्राध्यापक परिषद ऑगस्ट २०१८.
६) सहभाग - एक दिवशीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'आधुनिक हिंदी कविता के विविध आयाम' संयोजक : कला व वाणिज्य व श्रीमती आ.रा.पाटील कन्या महाविद्यालय, इचलकरंजी दि. २७ ऑगस्ट २०१८.
७) सहभाग - द्वि दिवशीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'महात्मा गांधी आणि कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे रचनात्मक कार्य' संयोजक : महाराष्ट्र हिंदी कॉलेज, पुसेगाव दि. ६ व ७ डिसेंबर २०१८.
८) संशोधन पेपर प्रस्तुती व सहभाग - द्वि दिवशीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'समकालीन हिंदी गज़ल '' विविध विमर्श' संयोजक : कर्नाटक कला, परिषद व न्यू ए.सी.एस.कॉलेज, पारनेर दि. २१ व २२ डिसेंबर, २०१८.
९) संशोधन पेपर व प्रस्तुती व सहभाग - द्वि दिवशीय आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र 'वैश्विक परिप्रेक्ष्य में हिंदी साहित्य' संयोजक : कर्नाटक कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, बिदर (कर्नाटक) दि. २८ व २९ जानेवारी २०१९.
१०) सत्राध्यक्ष, संशोधन पेपर प्रस्तुती व सहभाग - एक दिवशीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'साहित्याचे माध्यमांतर : रंगमंच व चित्रपट' संयोजक : ... महाविद्यालय, कराड दि. ९ फेब्रुवारी २०१९.

११) परीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ ३८वा जिल्हास्तरीय युवा महोत्सव, संयोजक : महावीर कॉलेज, कोल्हापूर दि. २७ ऑक्टो. २०१८.

१२) परीक्षक, शिवाजी विद्यापीठ ३८वा मध्यवर्ती युवा महोत्सव संयोजक : विलिंग्डन कॉलेज, सांगली दि. ३१ ऑक्टो. २०१८.

१३) परीक्षक, जिल्हास्तरीय खुला युवा महोत्सव संयोजक : श्री सेवागिरी महाराज देवस्थान ट्रस्ट, पुसेगांव दि. ६ जानेवारी २०१९.

DR. SUNIL CHANDANSHIVE, H.O.D. Marathi

1) My book "Bhaskar Chandanshive Yanche Katha" has been added to the revised (B.A.I) opt. Marathi syllabus of 2018 to 2023 of Shivaji University, Kolhapur.
2) Written Preface for the book "Madhav Kondavikar Yanchya Kadambaricha Abhyas" written by Prof.Vinita Shinde. Date 7 June, 2018.
3) Published a research article "Yugsakshi Pratibhavant Dr.Yashwant Monohar" in trimonthly magezine 'Saksham Samiksha' Pune editor Dr.Shailesh Tribhvan. ISSN No. 22314377 July, Aug, Sep.-2018.
4) Lecture delivered on research in various branches of Marathi at S.G.M. College, Karad (M.Phil., Ph.D. workshop) date 01-08-2018.
5) Chief Guest of Inaugration of Litrary Association of "Balasaheb Desai College, Patan" on 10-8-2018.
6) Chief Guest and principal speaker at "Vachan Prerana Din" organized by Library Department on 15th October, 2018.
7) Presented paper on "Dr.Babasaheb Ambedkar Ani Sanvidhan" as Expert Guide organized by Nirmithi Sanvad, Kolhapur on 10-1-2018.
8) B.A. Part-I. (Opt. Marathi) revised syllabus semister first, "sim write up" and Chief Editor, Shivaji University, Kolhapur 2018-19.
9) My Reference book "Sahitya Mimansa" published by.Smita Publication, Ratnagiri, Date 6-12-2018
10) Chief Guide and Guidance at 'One Day Workshop held by R.S.S. College, Kolhapur, Date 8-1-2019
11) Published a Research Article "Anandyatri", P.L.Deshpande in trimonthly magezine "Saksham Samiksha", Pune, editor Dr.Shailesh Tribhuvam ISSN -No.-2231-4377 Date - October, November, December-2018

DR. ABHAY PATIL, History

1. Paper Publication - International Tourist Attractions in and around Karad City of Satara District (MS) 3-7-2018
2. Revised Syllabus M.A.II workshop, Chh. Shivaji College, Satara - Chairperson. 28-08-2018
3. NAAC Criteria - No, 3. Chairperson. 30-6-2018.
4. Sim Writing Unit. Paper, I Rise of the Maratha Power 1600-1707. Polity Society and Economy under the Maratha. Shivaji University Kolhapur. 04-09-2018.

5. Sim Meeting. Shivaji University Kolhapur, 10-09-2018.
6. IDS Paper Setting Oct. Nov. Exam-2018, S/U. Kolhapur. 4/10/2018.
7. मुख्यमंत्री सहायता निधी, देणगी रक्कम रु.५,७५३ दिनांक - २२-१०-२०१८
8. Jr. Supervisor work, Sou, M. R. Jagtap Mahila College, Umbraj. 13-11-2018 15-11-2018, 19-11-2018.
9. M.A. II 320, Sim Writing Unit. Economic History of 19th Century India. Shivaji University Kolhapur. 17-11-2018.
10. M.A. II 402, Sim Book Edited by- Twentieth Century World- 1950 to 2000, Shivaji University Kolhapur. 17-11-2018.
11. M.A. II 402, Sim Writing. Unit 301 Traditions of History Writing. Shivaji University Kolhapur. 17-11-2018.
12. M.A. part.I Paper Setting Oct. Nov. Exam-2018, Shivaji University Kolhapur. 08-11-2018.
13. Sim Meeting. S/U. Kolhapur. 01/11/2018.
14. Internal Sr. Supervisor, Sou, M. R. Jagtap Mahila College, Umbraj. 25/11/2018 to 08/12/2018.
15. Two Day National Seminar- Constructive Work of Mahatma Gandhi and Karmeveer Bhaurao Patil, Arts and Commerce College, Pusegaon. Chairperson. 6th and 7th December.2018.
16. Examiner in Theory Paper-61960, B.A. part II, Bapuji Salunkhe College, Karad. 10-12-2018.
17. Examiner in Theory Paper-619598, B.A. part II, Bapuji Salunkhe College, Karad.
18. Bos, Sub Committee Meeting. Shivaji University Kolhapur, 07/01/2019.
19. यशवंतराव चव्हाण यांचे सामाजिक व राजकीय भावविश्व - चर्चासत्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर ०७-०१-२०१९ आणि ०८-०१-२०१९
20. Bos, Sub Committee Meeting. Shivaji University Kolhapur, 25/01/2019.
21. कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी परीक्षा, कनिष्ठ पर्यवेक्षक. ०३-०२-२०१९
22. शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद उपाध्यक्ष व सत्राध्यक्ष पेपरवाचन प्राचीन विभाग आर्टस् अॅन्ड कॉमर्स कॉलेज, पुसेगांव. दिनांक ९ आणि १०-०२-२०१९
23. शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषद व नॅशनल सेमिनार पेपरवाचन-मध्ययुगीन विभाग : मुहंमद बीन तुघलकांचे प्रयोग. आर्टस् अॅन्ड कॉमर्स कॉलेज, पुसेगांव. दिनांक ०९-०२-२०१९
24. इंटरनॅशनल सेमिनार : पेपरवाचन - कराड दक्षिण - उंडाळकर काका युग, व्यंकटेश कॉमर्स, कॉलेज, इचलकरंजी. दिनांक १६-०२-२०१९
25. सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, रु.५००० ची देणगी.
26. सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय इतिहास विभागास म.फुले, शाहू महाराज व डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे फोटो भेट दिले.

PROF. MANOHAR MALGE

1) Thoughout the academic year 2018-19 I worked in various committees in various capacities, I worked as -

Coordinator - IQAC

Member - College Development Committee

Chairman - Examination Committee
Chairman - NAAC Criterion - II
Chairman - Prospectus Committee
Editor - English Section College Annual Magzine 'Triveni.'

2) Resource person at Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar.
3) Participated in Two Days National Workshop on 'New Methodology of NAAC at Savitribai phule Mahila Mahavidyalaya, Satara

PROF. L. K. PAWAR, Dept. of Economics

1) Throughout the academic year 2018-19 worked in Various committees and actively participated in college activities along with the academic work allotted to me.
2) Presented a paper in an International conference on Advanced and Innovative Practices in commerce and Management organized by Venkatesh Mahavidyalaya. Ichalkaranji, on 16 Feb 2019.
3) Participated in a One Day International Meet on Preparation NAAC Peer Team Visit Organized by Vidya Pratishthan's Arts, Science & Commerce College, Baramati on 16th July 2018.
4) Participated in a One Day Workshop on CBCS organized by Shivaji University Kolhapur on 5th July 2018
5) Participated in a Two Day lecture series on Issnes in Higher Education organized by Karmavieer Vidya Prabodhini Satara on 7th and 8th May 2018.
6) Member of college Development Committee (CDC)
7) Worked as NSS Programme offices & Successfully carried out varies activities at NSS through out the Year.
8) 'Best Programme Officer Award' given by Grampanchayat Shirgaon.
9) Worked as CAP SRPD Director for Examination of Shivaji University, Kolhapur.
10) Worked as a Chairman of Student Health Committee.
11) Delivered lectures for the students enrolled in MPSC Guidançe Center.
12) Worked as member on various College Committees.

DR. VANDANA MOHITE, Dept. of Hindi

1) I completed the course organised by Women's Study Centre entitled 'Delling with Sexual Harrashment of Work Place' on 2 to 4 April and 10 to 11 April 2019. This course is value added short term course.
2) Presented the research paper entitled '21 Vee Sadhi Main Navelectronic Madyam Aur Hindi Shiksha' in the International Seminar organised by Savitribai Phule University, Pune in the collaboration of 'Hindi Saugam Foundation (India/America)
3) Chiarman-Sexual Harrasment Committee • Chairman - Literary Forum

PROF. MRS. SHOBHA KORADE, Librarian

Journal Publish :

1. Paper Submitted, entitled, "Citation analysis of Doctoral Theses" awarded by Shivaji University, Kolhapur during 1962-2012 in the subject of Microbiology, Journal Name : Power of Knowledge An International Multilingual Quarterly Refereed Research Journal Volume: II Issue : I April-June 2018 ISSN : 2320-4494
2. Paper Submitted, entitled, "Citation analysis of Ph.D. Theses" awarded by Shivaji University, Kolhapur the subject of "Environment Science", (1972-2012) Journal Name : International e-Journal of Library Science Volume : 6 Issue : I January - June 2018 ISSN : 2319992X UGC AP. No : 64497 Impact Factor 4.0005
3. Paper Submitted, entitled, "Citation analysis Study of "Botany" theses in Shivaji University, year (1962-2012) Journal Peer reviewed Name : Impact Factor 5

Social Slum Area Activity :

1. 7 February 2019 "Mata Ramabai Ambedkar Birth anniversary" Celebration Speech on 'Women' and 1000 Rupees Books Donated.

PROF. MRS. ASHA MADAVI, Dept. of Geography

1. Member of (CDC for 2017-18 to 2021-22) College Development Committee in M.R. Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj.
2. Worked as a Co-ordinator of Community College Scheme under UGC NSQF framework courses in the M.R. Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj.
3. Worked as a Co-ordinator of Short Term Courses in the M.R. Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj.
4. 'Challenges in Educational Field - A field Study of Umbraj' Research Articles published in Aayushi International Interdisciplinary Research Journal in February 2019.
5. Completed Refresher Course in 'Recent Trends in Teaching Learning Technology,' by UGC HRDC Savitribai Phule Pune University. Organized by, Department of Education, Shivaji University, Kolhapur. (8th Dec. 2018 to 28th Dec-2018)
6. Lecture delivered on Corporate Etiquette, Dressing & Grooming Skills, Presentation Skill, Team Skill on 'Tata Consultancy Services' Lecture in M.R. Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj.
7. Lecture delivered on 'Geography of Maharashtra & India' for MPSC Preliminary Exam Month on August to February in M.R. Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj.
8. Guest Lecture delivered on 'Environment Research' under Lead College Activities scheme at M.R. Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj.
9. "Effectiveness of Detergent (Rin & Wheel) Solution on Mosquitoes on Larva-Care Study" - Paper published in National Seminar organised by Prof.Dr.N.D.Patil Mahavidyalaya, Malkapur.

विभागीय अहवाल २०१८-२०१९

Academic and Administrative Audit (AAA)

Academic and Administrative Audit (AAA) is an academic initiative taken by Rayat Shikshan Sanstha Satara to assess the yearly (annual) performance of the institution regarding quality enhancement and sustenance.

AAA Committee of the college held several meetings for the preparation of AAA Report and face the imminent visit of the Peers for verification of docements. All seven criteria of AAA were distributed among the chairpersons of the criteria and faculty, who in return collected necessary information and documents for the curricular, co-curricular and extra-curricular activities. I being the co-ordinator, under the guidance of Prin.Dr. Kailas Jagdale, prepared the AAA Report to be presented before the AAA Team of Peers deputed by Rayat Shikshan Sanstha, Satara.

Prof.Tulshidas Aphale
Co-ordinator

A Certificate Course in Spoken English

Department of English conducts A Certificate Course in Spoken English of the duration of three months. During the coursework students were given aprropriate exposure to conversational skills as well as soft skills. English Language Software worth Rs.55,000/- purchased recently helped them a lot to improve their performance.

Periodical Tests and Course End Examination was conducted to assess the performance of the students. Sumit Lohar worked as a faculty. Overall, the course was conducted smoothly for which twenty students were enrolled.

Prof.Tulshidas Aphale
Co-ordinator

IQAC

Internal Quality Assurance Cell has been working in the college since 2005. Internal Quality Assurance Cell is very keen to create the quality oriented atmosphere in the college. In the Academic Year 2018-19 the college has successfully undergone the third cycle of NAAC. The college has secured B+ grade with CGPA 2.66. ours is the First college in the parent institution to face NAAC's New Methodology. The NAAC Peer Team visited the college on 24th and 25th September 2018. IQAC cell guided to all the departments. Even all the activities were successfully conducted under the guidance and supervision of IQAC cell.

Prof.M.L.Malge
Co-ordinator

UGC Committee

UGC Committee of the college actively working in the college. The committee encourages to the faculty to submitt the Minor and Major Research Projects. The committee do the correspondance with the UGC. In the academic year two courses of community college are sanctioned. The UGC committee done the correspondence with UGC and got the NOC of Rs.4,20,000/- in the academic year.

Prof.Manohar Malge
Chairman

परीक्षा विभाग

सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज या महाविद्यालयात परीक्षा विभागातील कामकाज सन २०१८-१९ या वर्षात अतिशय शिस्तबध्द व सुरळीत पार पडले. विद्यापीठ परीक्षेपूर्वी विद्यापीठ धर्तीनुसार महाविद्यालयात पूर्व परीक्षा घेतली. या परीक्षेचा फायदा विद्यार्थीनींना मुख्य परीक्षेसाठी होतो. विद्यापीठ परीक्षा बी.ए.भाग १ सेमी १, बी.ए.भाग २ सेमी ३ व बी.ए.भाग ३ सेमी ५ ची परीक्षा अतिशय सुरळीत व व्यवस्थित पार पडली. रेग्युलर रिपीटर बहिस्थ व दूरशिक्षण या सर्व विद्यार्थ्यांसाठी महिला महाविद्यालय हे अत्यंत सोईचे केंद्र आहे.

बी.ए.भाग-३ साठी १० गुणांच्या टर्म वर्कसाठी सेमिनार घेण्यात आले. सर्व विद्यार्थीनींनी सेमिनार मध्ये सहभाग घेतला. विद्यापीठाच्या सर्व परीक्षांचे सर्व वर्गाचे निकाल अतिशय उत्कृष्ट लागले.

परीक्षा विभागामार्फत नैदानिक चाचणी ही बी.ए.भाग-१ च्या विद्यार्थीनींसाठी घेतली गेली. Classroom-Test शिवाय होम असायमेंट नियमितपणे घेतल्या जातात. परीक्षा विभागाने त्या प्रकारचे परीक्षांचे वेळापत्रक सर्व विभागांना व विद्यार्थीनींना दिलेले आहे. एकंदरीत परीक्षा विभागाचे काम उत्तम चालले.

प्रा.मनोहर माळगे
विभागप्रमुख

अ‍ॅकेडेमिक कॅलेंडर, टाईम टेबल व रोल कॉल

शैक्षणिक वर्ष जून २०१८ ते मे २०१९ पर्यंतचे अ‍ॅकेडेमिक कॅलेंडरचे नियोजन मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांच्या मार्गदर्शनाने करण्यात आले. प्रत्येक महिन्यात कोणते काम असेल याचा आराखडा तयार करण्यात आला. महाविद्यालयातील सर्व समितीचे कार्य यात मांडण्यात आले व अ‍ॅकेडेमिक कॅलेंडर अनुसार कार्यवाही करण्यात आली. जून २०१८ ते एप्रिल २०१९ पर्यंतचे टाईम टेबल तयार करण्यात आले. प्रत्येक विषय शिक्षकांच्या नावांसह कोणताही अडथळा न येता टाईम टेबल तयार करण्यात आले. विद्यार्थीनींचे प्रवेश झाले की प्रत्येक वर्गाचे, विषयानुसार विद्यार्थीनींचे रोल कॉल तयार करण्यात आले. अ‍ॅकेडेमिक कॅलेंडर, टेबल टाईम व रोल कॉल कमिटी तयार करण्यासाठी डॉ.टी.डी.पाटील व कु.मनीषा घाडगे यांचे सहकार्य लाभले. मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांनी नेहमीच मार्गदर्शन केले याबद्दल चेअरमन या नात्याने मी त्यांची आभारी आहे.

प्रा.आशा मडावी
चेअरमन

शॉर्ट टर्म कोर्सेस

शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ मध्ये मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांच्याशी चर्चा केल्यानंतर या समितीचे कार्य सुरु करण्यात आले. प्रवेश प्रक्रिया बरोबरच शॉर्ट टर्म कोर्सेस मधील एकूण १० कोर्सेसचे प्रवेश देखील केले जातात. विद्यार्थीनींच्या आवडी अनुसार त्यांना एक कोर्स घेण्याची परवानगी दिली जाते. महाविद्यालयात ऑफिस ऑटोमेशन, स्पोकन इंग्लिश, बालवाडी, शिक्षक शिक्षण प्रशिक्षण, पाक कला, ड्रेस मेकिंग, ब्युटी केयर, कराटे प्रशिक्षण, प्राथमिक योगा, बॉक्सिंग, एम.पी.एस.सी. पूर्व तयारी असे एकूण १० कोर्सेस आहेत. बी.ए.भाग-१ साठी कराटे प्रशिक्षण आवश्यक कोर्स आहे. कोर्स शिक्षक विषयी चर्चा करण्यात आली व सुरळीतपणे कार्य सुरु झाले. गरजू व आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत परिस्थिती असणाऱ्या विद्यार्थीनींना प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांच्या परवानगीने सवलत देण्यात आली. तसेच महाविद्यालयातील प्रा.ए.बी.मडावी, डॉ.व्ही.एस.मोहिते, प्रा.के.एन.पाटील व प्रा.एम.जी.तांबे सर यांनी काही विद्यार्थीनींना आर्थिक मदत केली. हे सर्व कोर्सेस व्यवस्थितपणे चालावे यासाठी समितीची बैठक घेण्यात आली व वर्ग व्यवस्थितपणे चालतात का यांचे निरीक्षण समन्वयक यांनी केले. अशाप्रकारे या समितीचे कार्य व्यवस्थितपणे पार पाडण्यात आले. मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांनी नेहमीच मार्गदर्शन केले याबद्दल चेअरमन या नात्याने मी त्यांची व सर्व समिती सदस्यांची आभारी आहे.

प्रा.आशा मडावी
समन्वयक

रेमिडीयल कोचिंग

या समितीचे कार्य मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांच्याशी चर्चा केल्यानंतर सुरु करण्यात आले. या समितीत सर्व मागासवर्गीय विद्यार्थीनी व ज्या अभ्यासात कमकुवत आहेत असे सर्वांचे समावेश या रेमिडीयल कोर्स यादीत करण्यात आले. यांची यादी करताना मागासवर्गीय विद्यार्थीनी बरोबर ज्यांना नैदानिक चाचणीमध्ये कमी मार्क मिळाले व त्यांना तेच विषय हवेत. अशा विद्यार्थीनींना या रेमिडीयल कोर्समध्ये समाविष्ट करण्यात आले. द्वितीय सत्रात शिक्षकांनी ज्यादा तास घेवून त्यांना मार्गदर्शन करण्यात आले. या समितीचे कार्य व्यवस्थितपणे चालावे यासाठी समितीची बैठक घेण्यात आली. अशा प्रकारे या समितीचे कार्य व्यवस्थितपणे पार पाडण्यात आले. मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांनी नेहमीच मार्गदर्शन केले याबद्दल चेअरमन या नात्याने मी त्यांची व सर्व समिती सदस्यांची आभारी आहे.

प्रा.आशा मडावी
समन्वयक

कम्युनिटी कॉलेज

या समितीचे कार्य मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांच्याशी चर्चा केल्यानंतर सुरु करण्यात आले. माहे ऑगस्ट मध्ये प्रस्ताव यु.जी.सी. ला पाठवण्यात आले. यु.जी.सी. यांनी १) ड्रेस डिजाईनिंग ॲन्ड टेलरिंग आणि २) ब्युटी ॲन्ड वेलनेस अशा दोन कोर्सेसना मान्यता दिली. त्यात शालेयबाह्य विद्यार्थीनींना ज्या १२वी पास आहेत असे सर्वांचे समावेश करुन या कोर्समध्ये प्रवेश देण्यात आले. त्यानंतर त्यांची यादी करण्यात आली व प्रस्ताव यु.जी.सी. व विद्यापीठ येथे पाठवण्यात आले. दोन्ही कोर्स व्यवस्थितपणे सुरु आहेत. द्वितीय सत्रात शिक्षकांच्या मदतीने परीक्षेचे नियोजन करुन परीक्षा घेतल्या जातील. या समितीचे कार्य व्यवस्थितपणे चालावे यासाठी समितीची बैठक घेण्यात आली. अशा प्रकारे या समितीचे कार्य व्यवस्थितपणे पार पाडण्यात आले. मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांनी नेहमीच मार्गदर्शन केले याबद्दल चेअरमन या नात्याने मी त्यांची व प्रा.कल्पना पाटील, मनीषा जेधे, श्वेता निसाळ या सर्वांची आभारी आहे.

प्रा.आशा बुधराम मडावी
समन्वयक

राष्ट्रीय सेवा योजना

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ या वर्षात महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभागात एकूण १०० विद्यार्थीनींना प्रवेश देण्यात आला. या शैक्षणिक वर्षात या विभागामार्फत पुढील उपक्रम राबविण्यात आले.

वर्षाच्या सुरुवातीला महाविद्यालय परिसराची स्वच्छता मोहिम राबविण्यात आली आणि नॅकच्या अनुषंगाने वृक्षारोपण करण्यात आले. जवळपास ५५ वृक्षांची लागवड करण्यात आली. सदर झाडे जगविण्याची जबाबदारी राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या स्वयंसेविकेवर देण्यात आली. त्याचबरोबर महिला वसतीगृहाच्या स्वच्छतेचा कार्यक्रम राबविण्यात आला. 'स्वच्छ भारत-स्वस्थ भारत' या नियमानुसार उंब्रज आणि परिसरातील स्वच्छता मोहिम राबविण्यात आली.

दि.३ ऑगस्ट २०१८ रोजी 'डेंगू आणि मलेरिया विषयक जनजागृती मोहिम राबविण्यात आली. डेंगू आणि मलेरिया यासारख्या घातक आजारापासून बचाव होण्याच्या अनुषंगाने हा कार्यक्रम राबविण्यात आला. या कार्यक्रमासाठी प्राथमिक आरोग्य केंद्र, उंब्रज येथील मलेरियातज्ञ डॉ.तुषार निकम हे प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे होते.

दि.१६ ऑगस्ट २०१८ रोजी राष्ट्रीय जंतनाशक दिन साजरा करण्यात आला. विद्यार्थीनींना मोफत जंतनाशक गोळ्यांचे वाटप करण्यात आले. विद्यार्थीनींच्या आरोग्याच्या दृष्टीने विशेष महत्त्व आहे. या कार्यक्रमासाठी प्रमुख पाहुणे डॉ.श्रीमती कणसे पी.आर. व त्यांचा सर्व स्टाफ उपस्थित होता. जंतनाशक औषधाचे फायदे/महत्त्व पटवून दिले. अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.जगदाळेसाहेब होते.

विशेष श्रमसंस्कार शिवीर :

यावर्षीचे राष्ट्रीय सेवा योजना 'विशेष श्रमसंस्कार शिवीर' मौजे शिरगांव, ता.कराड, जि.सातारा येथे आयोजित करण्यात आले होते. शिबीराचा कालावधी ५-१-२०१९ ते ११-१-२०१९ असा होता. ''स्वच्छ भारत-स्वस्थ भारत अभियान'' हे ब्रीदवाक्य घेऊन शिबीराला सुरुवात झाली. दि.५-१-२०१९ रोजी सकाळी ११.०० वाजता शिबीराचा उद्घाटन समारंभ आयोजित करण्यात आला. उद्घाटनप्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून मा.प्रा.डॉ.सौ.जयश्री आफळे मॅडम उपस्थित होत्या. अध्यक्ष म्हणून महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.जगदाळे साहेब होते. सर्व स्टाफ, ग्रामस्थ व विद्यार्थीनी उपस्थित होत्या.

सात दिवसाच्या या शिबीरामध्ये ग्रामस्वच्छता, अंधश्रध्दा निर्मूलन, हसा आणि लठ्ठ व्हा, नोटाबंदी आणि डिजिटल व्यवहार, महिला आणि आरोग्य, आहार विहार व आरोग्य त्याचबरोबर हळदी-कुंकू समारंभ, पशुवैद्यकीय शिवीर, पर्यावरण ऱ्हास जनजागृती, महिला प्रबोधन, वृक्षारोपण यासारखे विविध प्रबोधनपर कार्यक्रम राबविण्यात आले. या व्याख्यानासाठी स्टाफ, ग्रामस्थ व विद्यार्थीनी उपस्थित होत्या. त्याचबरोबर समाजप्रबोधन पोस्टर रॅलीचे आयोजन करण्यात आले होते. या सर्व उपक्रमामध्ये ग्रामस्थांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला.

शिबीराचा समारोप दि.११-१-२०१९ रोजी दुपारी ३.३० वा. आयोजित करण्यात आला होता. या समारोप समारंभाचे प्रमुख पाहुणे मा.प्रा.डॉ.नंदकुमार माने हे उपस्थित होते. अध्यक्ष म्हणून महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे साहेब होते. यावेळी ग्रामस्थ, सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थीनी बहुसंख्येने उपस्थित होते.

वरील सर्व उपक्रम पार पाडण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य, समितीतील सर्व सदस्य यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

प्रा.लालासाहेब पवार
कार्यक्रम अधिकारी

स्कॉलरशिप

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये सर्व विद्यार्थीनींनी विविध स्कॉलरशिपसाठी आपले अर्ज दाखल केले होते. त्यामध्ये आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील विद्यार्थ्यासाठी राबविण्यात येणाऱ्या राजर्षी शाहू महाराज शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती (E.B.C.) योजनेचे पात्र विद्यार्थीनींना ऑनलाईन फॉर्म भरले होते. तसेच इतर सर्व मागासवर्गीय विद्यार्थीनींनी आपले ऑनलाईन फॉर्म भरले होते.

महाराष्ट्र शासन व शिवाजी विद्यापीठ यांच्यावतीने घेतलेल्या कार्यशाळांना प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे समिती प्रमुख म्हणून प्रा.मुजावर एम.एस., श्री.सोनावणे, श्री.भरत पवार यांनी उपस्थिती दाखविली. कार्यशाळेत दिलेल्या सूचनेनुसार महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थीनींची वेळोवेळी मिटींग घेऊन चर्चा करण्यात आली.

पात्र विद्यार्थीनींनी फॉर्मची सर्व पूर्तता केल्यानंतर शासनाच्या वतीने त्यांच्या स्कॉलरशीप खात्यावर रक्कम जमा झाली आहे. वरील स्कॉलरशीप समितीचे सर्व कामकाज पार पाडण्यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे साहेब यांचे मार्गदर्शन लाभले. समितीमधील सदस्य डॉ.एस.व्ही.चंदनशिवे, श्री.सोनावणे, श्री.खराडे ए.एन., श्री.पवार बी.ए. यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.मारुफ मुजावर
चेअरमन

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ या वर्षात स्पर्धा परीक्षा विभागास ॲडमिशन कमिटीकडून बी.ए.भाग १ ते ३ या वर्गातील निवडक २० विद्यार्थीनींचा प्रवेश निश्चित करण्यात आला. स्पर्धा परीक्षा विभागातील सदस्यांनी कामकाजाची विभागणी करुन कामकाज सुरु करण्यात आले. ऑगस्ट ते फेब्रुवारी या कालावधीत सोमवार, मंगळवार व बुधवार या तीन दिवशी ११.३० ते १.३० या वेळात तासाचे नियोजन करण्यात आले.

स्पर्धा परीक्षा व कौन्सिलिंग यासाठी मराठी, इंग्रजी, सामान्यज्ञान, बौध्दीक चाचणी, इतिहास, भूगोल व गणित या विषयाचे मार्गदर्शन विद्यार्थीनींना करण्यात आले. प्रा.अशोक लोखंडे, प्रा.कुराडे, कु.शैलेजा थोरात, प्रा.ज्ञानेश्वर शिंदे, कृष्णा फाऊंडेशन, स्वराज्य इन्स्टिट्यूट व मसूर येथील प्राध्यापकांनी आमच्या विद्यार्थीनींना मार्गदर्शन केले.

स्पर्धा परीक्षा विभागातील सर्व सहकाऱ्यांनी सहकार्य केले. स्पर्धा परीक्षा विभागास मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांनी मार्गदर्शन केले. प्रा.मारुफ मुजावर, प्रा.श्रीमती के.एन.पाटील, प्रा.श्रीमती ए.बी.मडावी, श्री.सोनावले या सर्वांचे मन:पूर्वक आभार.

प्रा.डॉ.अभय पाटील
चेअरमन

सांस्कृतिक समिती

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये महाविद्यालयात सांस्कृतिक समिती कार्यरत आहे. रयत शिक्षण संस्थेच्या मार्गदर्शनानुसार वर्षभरात येणाऱ्या विविध नेत्यांच्या जयंती व पुण्यतिथी समितीच्या वतीने साजऱ्या करण्यात आल्या. दि.५ सप्टेंबर २०१८ रोजी विद्यार्थी शिक्षक दिन साजरा करण्यात आला. पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या जयंतीनिमित्त महाविद्यालयात वक्तृत्व, निबंध, काव्यवाचन, गीतगायन, रांगोळी, मेहंदी, पाककृती इ. विविध स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले. महाविद्यालयाचे तृतीय नॅक पुनर्मूल्यांकन दि.२४ व २५ सप्टेंबर रोजी संपन्न झाले. त्यासाठी सांस्कृतिक समितीच्या वतीने विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. शिवाजी विद्यापीठ

आयोजित युवा महोत्सवामध्ये लोकनृत्य, भारतीय समूहगीत गायन व सुगम गायन इ. मध्ये महाविद्यालयीन विद्यार्थीनींनी सक्रिय सहभाग नोंदविला. तसेच समितीच्या वतीने महाविद्यालयात वार्षिक स्नेहसंमेलन निमित्त विविध गुणदर्शन कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.जगदाळे के.बी. यांच्या मार्गदर्शनानुसार समितीचे कार्य सुरळीतपणे पार पडले. सर्व समिती सदस्यांचे मन:पूर्वक आभार.

प्रा.सौ.के.एन.पाटील
चेअरमन

अग्रणी महाविद्यालय

सौ.एम.आर.जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज या महाविद्यालयातील अग्रणी कमिटी मार्फत जुलै महिन्यात पाच कार्यक्रमांची यादी एस.जी.एम.कॉलेज, कराड कडे पाठविण्यात आली. त्यापैकी १) व्यक्तीमत्व विकास व २) पर्यावरण व पर्यावरण विषयक संशोधन हे दोन कार्यक्रम मंजूर झाले यापैकी पहिला कार्यक्रम दि.२४-१-२०१९ रोजी झाला. या कार्यक्रमाच्या प्रमुख पाहुण्या श्रीमती कल्पना नारायण पाटील या होत्या. त्यांनी मुलींना मौलिक मार्गदर्शन केले. तर दुसरा कार्यक्रम पर्यावरण व पर्यावरण विषयक संशोधन दि.२८-१-२०१९ रोजी पार पडला. या कार्यक्रमाच्या प्रमुख पाहुण्या श्रीमती आशा बुधराम मडावी यांनी मुलींना मौलिक मार्गदर्शन केले. वरील कार्यक्रमासाठी महाविद्यालयचे प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.एम.जी.तांवे
विभागप्रमुख

कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी कमिटी

सौ.एम.आर.जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज या महाविद्यालयातील कर्मवीर विद्या प्रबोधिनी कमिटी मार्फत रयत शिक्षण संस्था, मार्फत ज्या योजना राबविल्या जात होत्या त्या महाविद्यालय कमिटी मार्फत दि.१७, १८, १९-१-२०१९ रोजी प्रश्न मंजुषा कार्यक्रम झाला. त्यासाठी महाविद्यालयातील १) सुप्रिया भालचंद्र पोतेकर व २) अक्षदा मारुती साळुंखे या दोन मुलींनी भाग घेतला. दि.२२, २३, २४-१-२०१९ रोजी वक्तृत्व स्पर्धा झाली. या स्पर्धेसाठी १) कु.अर्चना सुभाष चव्हाण २) स्नेहल संभाजी चव्हाण यांनी भाग घेतला. तसेच दि.३-२-२०१९ रोजी आर.टी.एस. व ऑलिंपियाड परीक्षेचे महाविद्यालयातील प्रा.मार्फत नियोजन करुन ३४९ विद्यार्थीनींची परीक्षा घेण्यात आली. या सर्वाला महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.एम.जी.तांवे
विभागप्रमुख

रोजगार कक्ष

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये महाविद्यालयात रोजगार कक्ष समिती कार्यरत आहे. रयत शिक्षण संस्थेच्या परिपत्रकानुसार महाविद्यालयात रोजगार कक्ष समितीअंतर्गत, उद्योजकता विकास केंद्राची स्थापना करण्यात आली. प्रा.सौ.के.एन.पाटील यांनी MCED आयोजित 'Entrepreneurship Development Programme' या पाच दिवसीय Faculty Development Programme मध्ये सहभाग नोंदविला. समितीच्या वतीने बी.ए.भाग-३ मधील विद्यार्थीनींना तासाचे नियोजन करुन टी.सी.एस. प्रशिक्षण देण्यात आले. टी.सी.एस. ऑनलाईन परीक्षेमध्ये महाविद्यालयातील विद्यार्थीनींनी सहभाग घेतला. समितीच्या वतीने 'Entrepreneurship Development Awareness Programme' चे आयोजन करण्यात आले. त्यासाठी मा.श्री.अभय नांगरे, प्रसिध्द उद्योजक, कराड आणि श्रीमती मेधा खराडे प्रसिध्द उद्योजक, कराड (तासवडे) यांनी मार्गदर्शनपर व्याख्यान दिले. यावर्षी महाविद्यालयातील ७ विद्यार्थीनींना विविध ठिकाणी नोकरीची संधी मिळालेली आहे.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.जगदाळे के.बी. यांच्या मार्गदर्शनानुसार समितीचे कार्य सुरळितपणे पार पडले. सर्व समिती सदस्यांचे मन:पूर्वक आभार.

प्रा.सौ.के.एन.पाटील
चेअरमन

व्यवसाय मार्गदर्शन

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये महाविद्यालयात व्यवसाय मार्गदर्शन समिती कार्यरत आहे. समितीअंतर्गत विद्यार्थीनींना पदवीनंतरच्या व्यवसाय संधींविषयी मार्गदर्शन केले जाते. समितीच्या वतीने मा.श्री.भगवान गाडे, शाखा व्यवस्थापक, बँक ऑफ महाराष्ट्र, शाखा कराड, सैदापूर यांचे बँकिंग क्षेत्रातील करिअरच्या संधी या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. तसेच प्रा.सौ.श्रुती

सांडगे, प्रा.सौ.रचना त्रिभुवन, प्रा.बी.एम.जगताप आणि प्रा.हणमंत लोखंडे यांनी एम.बी.ए. क्षेत्रातील करिअरच्या संधी या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यान दिले.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.जगदाळे के.बी. यांच्या मार्गदर्शनानुसार समितीचे कार्य सुरळीतपणे पार पडले. सर्व समिती सदस्यांचे मन:पूर्वक आभार.

प्रा.सौ.के.एन.पाटील
चेअरमन

स्टाफ वेल्फेअर

२०१८-२०१९ या शैक्षणिक वर्षात सुरुवातीपासून समिती कार्यरत आहे. जुलै महिन्यात प्राचार्य डॉ.के.बी.जगदाळे सरांशी चर्चा केलेल्यानंतर या समितीचे कार्य सुरु करण्यात आले. या समितीतर्फे स्टाफ साठी पिण्याचे शुध्द पाण्याची व्यवस्था, टी क्लब मार्फत चहापान व्यवस्था, वेगवेगळ्या पेपर वाचण्याच्या व्यवस्था, विविध कार्यक्रमास प्राध्यापकांसाठी व येणाऱ्या पाहुण्यांसाठी अल्पोपहार व चहाची व्यवस्था समितीतर्फे केली जाते. या समितीचे सदस्य व सर्व स्टाफ सर्वांच्या सुखदु:खात सहभागी असतात. या समितीचे कार्य यावर्षी व्यवस्थितपणे पार पाडण्यात आले. सर्व समिती सदस्यांनी वेळेवर मदत केली. त्यांचे व सर्व प्राध्यापकांचे आभार.

प्रा.कु.मनिषा घाडगे
चेअरमन

महिला लैंगिक छळ व तक्रार निवारण समिती

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ मध्ये सालावादप्रमाणे या कमिटीची स्थापना करण्यात आली आहे. मुलींच्या तक्रारीसाठी तक्रार पेटीची व्यवस्था केली आहे. वर्षातून २ वेळा तक्रार पेटी उघडून विद्यार्थिनींच्या तक्रारीचे निवारण केले जाते.

यावर्षी स्त्री अभ्यास केंद्राने सुरु केलेल्या Delling with Sexual Harassment at work place हा पाच दिवसांचा Value-Added Short Term कोर्ससाठी २ एप्रिल २०१९ ते ४ एप्रिल २०१९ प्रा.डॉ.वंदना मोहिते यांची नियुक्ती झाली.

प्रा.डॉ.वंदना मोहिते
चेअरमन

वाङ्मय मंडळ

सन २०१८-१९ मध्ये दरवर्षीप्रमाणे विद्यार्थिनींच्या साहित्यिक प्रवृत्तीला प्रेरणा देण्यासाठी या समितीची स्थापना करण्यात आली. हिंदी, मराठी, इंग्लिश, तीनही भाषाविषयांचे भित्तिपत्रक प्रकाशित करण्यात आले. यामध्ये महाविद्यालयाच्या विद्यार्थीनींच्या स्वरचित, संकलित साहित्याचा समावेश होतो. यामुळे विद्यार्थिनींच्या लेखन-वाचन संस्कृतीस प्रेरणा दिली जाते.

प्रा.डॉ.वंदना मोहिते
चेअरमन

प्रसिद्धी विभाग

सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप, महिला महाविद्यालयात विद्यार्थिनींच्या विकासासाठी विविध विभाग कार्यरत आहेत. या विभागांनी आयोजित केलेल्या विविध उपक्रमांना प्रसार माध्यमातून योग्य ती प्रसिद्धी देण्याचे काम प्रसिद्धी विभागाकडून वेळोवेळी केली जाते.

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षामध्ये दै.सकाळ, दै.लोकमत, दै.लोकसत्ता, दै.पुढारी, दै.पुण्यनगरी, दै.ऐक्य इत्यादी वृत्तपत्रांमधून अनेक बातम्या वेळोवेळी प्रसिद्धी झाल्या. यासाठी जुलै २०१८ च्या शेवटच्या आठवड्यात मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांच्या समवेत सभा घेवून वर्षभरातील कामकाजाचे नियोजन करण्यात आले. यानंतर विविध दैनिकांच्या पत्रकारांसमवेत मा.प्राचार्यांच्या अध्यक्षतेखाली पत्रकार परिषद घेण्यात आली.

या विभागाच्यामार्फत कर्मवीर जयंती, वक्तृत्व स्पर्धा, विविध व्याख्याने, राष्ट्रीय सेवा योजना, मतदान जागृती अभियान, अशा समारंभ इ. अशा ठळक उपक्रमांना प्रसिद्धी देण्यात आली.

प्रसिद्धी विभागासाठी मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांनी विशेष सहकार्य केले. तसेच या विभागांतर्गत येणारे प्रा.मुजावर, प्रा.माळी सर इ. सदस्यांचे मोलाचे सहाकार्य लाभले.

प्रा.डॉ.तानाजी पाटील/प्रा.सुचिता औंधकर
चेअरमन

रिसर्च

महाविद्यालयात सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात 'रिसर्च कमिटी अंतर्गत मा.प्राचार्य कैलास जगदाळे यांच्या मार्गदर्शनासाठी रिसर्च कमिटीच्या वतीने खालील उपक्रम घेण्यात आले.

१) विद्यार्थिनींनी व प्राध्यापकांनी 'संशोधन कसे करावे' याविषयी दि. १४/९/२०१८ रोजी डॉ.टी.डी पाटील यांचे व्याख्यान झाले. या व्याख्यानमध्ये, सर्व विद्यार्थिनी व प्राध्यपकांनी सहभाग नोंदविला.

२) दि. १५/०९/२०१८ रोजी ठीक १०.३० वाजता महाविद्यालयामध्ये 'रिसर्च कमिटीच्या वतीने' पोस्टर प्रदर्शन भरविण्यात आले. सदर 'पोस्टर प्रदर्शनात' एकूण १९ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवून, पोस्टर प्रदर्शन केले. त्यातून सहा विद्यार्थिनींची निवड केली.

३) सदर ६ विद्यार्थिनी सदगुरू गाडगे महाराज कॉलेज मध्ये दि. १३/१२/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या 'रयत आविष्कार' स्पर्धेसाठी पाठविण्यात आल्या.

४) यशवंतराव चव्हाण इन्सिस्ट्यूट ऑफ सातारा, येथे दि. २६/१२/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या, संशोधन महोत्सवात ४ विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला.

याशिवाय महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापकांना वेगवेगळ्या रिसर्च जर्नल्समध्ये पेपर कसे प्रसिद्ध करावेत. याविषयी मार्गदर्शन केले. तसेच एम.फील., पी.एच.डी. करण्यासाठी प्रोत्साहित करून, योग्य ते मार्गदर्शन केले.

सदर कमिटीच्या कामकाजासाठी या.प्राचार्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. तसेच कमिटीतील सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले. त्याबद्दल त्यांचे आभार.

डॉ.सुनील चंदनशिवे
चेअरमन

ग्रंथालय विभाग

आज माहितीचे युग आहे व माहितीचा प्रचंड स्फोट होत आहे. अशा वेळेस आपण सर्वच माहिती विकत घेऊ शकत नाही. त्यासाठी ग्रंथालयातच जावे लागते. अशा ग्रंथालयाचा आजच्या परिस्थितीत महत्त्वाचा रोल आहे कारण अत्याधुनिक माध्यमामुळे वाचनाच्या सवयी विद्यार्थिनींमध्ये कमी होत चाललेली आहे. जर विद्यार्थीनींना आजच्या परिस्थितीत वोलके करायचे असेल तर ही महाविद्यालयीन ग्रंथालय सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. त्यामध्ये सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय ग्रंथालय सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. या विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासास चालना देण्यासाठी महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचा उपयोग होतो कारण हे अनेक ज्ञानाणी भरलेले आहे. ग्रंथालयात एकूण १०७६४ ग्रंथ असून ५६ सी.डी. व १२ कॅसेट आहेत. तसेच २६ नकाशे/पृथ्वीगोल/मोडेल, २९ नियतकालिके आहेत तसेच ९ वर्तमान पत्रे ग्रंथालयात येतात. एकूण ग्रंथसंपदा खालील प्रमाणे आहे. ग्रंथालयामध्ये विद्यार्थी वाचक २८५, प्राध्यापक व स्टाफ वाचक आहेत. त्यांना ग्रंथालयामध्ये नियतकालिके, संदर्भ सेवा, पुस्तके देवघेव सेवा दिली जाते. ग्रंथालयातील वाचकांना INFLIBNET NList, Shivaji University Library e-recourses, NDL, All Open access resources, PDF Books, Periodical Back Volume, इ. जर्नल सुविधा उपलब्ध आहे. महाविद्यालयातील ग्रंथालयामध्ये पुस्तक देवघेव, ही सेवा Online व Offline केली जाते. तसेच वाचकांना संदर्भ सेवा, प्रचलित जागरूकता सेवा, इ जर्नल सेवा, वाचन कक्ष, इंटरनेट सेवा दिल्या जातात.

सन. २०१४-१५ मध्ये ग्रंथालयामध्ये ग्रंथ खरेदीसाठी यु.जी.सी. कडून मानव अधिकार फाऊंडेशन कोर्स अंतर्गत रू.१लाख व १२वी योजना महाविद्यालय विकास अनुदान अंतर्गत ९०,००० अनुदान प्राप्त झालेले आहे तसेच यु.जी.सी. ११ व्या योजनेचा एम.आर.पी. (Miner Research project) अंतर्गत रू. ५०,६१५ ची ग्रंथ खरेदी करण्यात आलेली आहे. या सर्व पुस्तकाचा उपयोग वाचकांना करून दिला जातो. ग्रंथालय पूर्ण स्वरूपात संगणकीकृत करण्यात आले आहे. त्याचा उपयोग वाचकांना कमीत कमी वेळेत पुस्तके दिली जातात त्यामुळे वाचकांचा वेळ वाचतो व कर्मचाऱ्यांचा वेळ वाचतो.

विस्तारसेवा :

विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयातील ग्रंथ भांडाराची माहिती होण्यासाठी ग्रंथालयशास्त्राचे जनक पद्मश्री डॉ.एस आर रंगनाथन यांच्या जयंती निमित्ताने प्रथम दि. ९ ऑगस्ट २०१८ रोजी ग्रंथ प्रदर्शन भरविण्यात आले. यास विद्यार्थिनी व प्राध्यापकांचा भरभरून प्रतिसाद मिळाला. विद्यार्थ्यामध्ये वाचन संस्कृती वाढावी यासाठी 'ग्रंथ समीक्षा स्पर्धा' घेण्यात येते. स्पर्धेमध्ये तीन क्रमांक काढून पारितोषिके दिली जातात. तसेच शैक्षणिक प्रत्येक वर्षामध्ये उत्कृष्ट वाचक म्हणून एका विद्यार्थ्याची निवड केली जाते.

प्रा.सौ.एस.बी.कोरडे
ग्रंथपाल

जिमखाना विभाग

मानवी जीवनामध्ये खेळाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. शालेय तसेच महाविद्यालयीन काळात शिक्षणातून होणाऱ्या बौद्धिक विकासासोबतच शरीर संपदा विकास महत्त्वाचा आहे. सांघिक भावना, नेतृत्त्व गुण, शिस्त, साहस, आरोग्य, सहकार्य हे गुण विद्यार्थी दशेत रुजविण्यासाठी शारीरिक शिक्षण व खेळ हे एक उत्तम माध्यम आहे.

यावर्षी सातारा विभाग तसेच शिवाजी विद्यापीठ अंतर महाविद्यालयीन स्तरावर झालेल्या विविध स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयीन खेळांडुनी उत्स्फूर्त सहभाग घेतला व यशस्वी कामगिरी केली. कबड्डी, मैदानी स्पर्धा व बॉक्सिंग स्पर्धेमध्ये सहभाग घेतला. गतवर्षाप्रमाणेच यावर्षीही बॉक्सिंग स्पर्धेत सातारा विभागीय स्पर्धेत उज्ज्वल यश संपादन केले. कु.वैष्णवी घाडगे व कु.गायत्री होगाडे यांनी प्रथम क्रमांक संपादन केला तर कु.प्रतिक्षा पाटील व कु.दिव्या पवार यांनी द्वितीय क्रमांक मिळविला. कु.ऐश्वर्या अनुगडे हिने तृतीय क्रमांक संपादन केला. वरील खेळाडुंपैकी कु.गायत्री होगाडे व कु.प्रतिक्षा पाटील यांनी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर अंतर्गत झालेल्या आंतरमहाविद्यालयीन बॉक्सिंग स्पर्धेत अनुक्रमे सिल्व्हर व ब्राँझ मेडल संपादन केले. ही बाब महाविद्यालयाच्या दृष्टीने गौरवाची आहे. कु.गायत्री होगाडे या खेळाडूची राजस्थान येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्तरीय बॉक्सिंग स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूरच्या संघात ६४-६९ कि.ग्रॅ. गटात निवड झाली.

दरवर्षी प्रमाणेच या वर्षी ही महाविद्यालयीन स्तरावर क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन केले गेले. यामध्ये खो-खो, कबड्डी, गोळाफेक, १०० मी. धावणे, ४०० मी. रिले धावणे अशा स्पर्धा झाल्या. बी.ए. भाग १, २ व ३ च्या विद्यार्थीनींनी उत्स्फुर्त सहभाग नोंदवला. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांचे खेळाडुंना नेहमीच प्रोत्साहन असते. खेळाडुंना चांगल्या सुविधा उपलब्ध करून देणेबाबत ते सतत प्रयत्नशील असतात. विविध उपक्रमांच्या वेळी जिमखाना समितीतील सर्व सदस्य तसेच प्राध्यापक व प्रशासकीय सेवकांनी जिमखाना विभागास नेहमीच सहकार्य केले.

प्रा.पी.एस्.कर्डिले
जिमखाना विभागप्रमुख

विद्यार्थी शिस्त व रॅगींग प्रतिबंध समिती

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयात शिस्त निर्माण करण्यासाठी या समितीची स्थापना करण्यात आली. वर्षाच्या सुरुवातीलाच व्हरांडा सुपरविजन वेळापत्रक तयार करण्यात आले. त्यानुसार प्रत्येक तासाला बसण्याची विद्यार्थिनींना सक्ती करण्यात आली. तसेच विद्यार्थिनींच्या पालकांनी शिस्त समिती व प्राचार्य यांच्या भेटी घेतल्या. पाल्याची उपस्थितीवद्दल प्राचार्यांनी पालकांशी संवाद साधून त्यांना मार्गदर्शन केले. तसेच सर्व विद्यार्थीनींना एकत्रित करून रॅगिंग संदर्भात सखोल माहिती देण्यात आली. गैरवर्तन केल्यास त्याचे काय परिणाम होतील. त्या संबंधीचे कायदे व शिक्षा इ. माहिती देण्यात आली. सबंध वर्षभरात अशी एकही अनुचित घटना महाविद्यालयात घडली नाही. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे यांचे कमिटीस वरचेवर मार्गदर्शन लाभले. तसेच महाविद्यालयीन शिस्त राखण्यासाठी समितीतील सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.पी.एस्.कर्डिले
चेअरमन

✦ ✦ ✦ ✦

१) विद्यार्थिनींनी व प्राध्यापकांनी 'संशोधन कसे करावे' याविषयी दि. १४/९/२०१८ रोजी डॉ.टी.डी पाटील यांचे व्याख्यान झाले. या व्याख्यानामध्ये, सर्व विद्यार्थिनी व प्राध्यापकांनी सहभाग नोंदविला.

२) दि. १५/०१/२०१८ रोजी ठीक १०.३० वाजता महाविद्यालयामध्ये 'रिसर्च कमिटीच्या वतीने' पोस्टर प्रदर्शन भरविण्यात आले. सदर 'पोस्टर प्रदर्शनात' एकूण १९ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवून, पोस्टर प्रदर्शन केले. त्यातून सहा विद्यार्थिनींची निवड केली.

३) सदर ६ विद्यार्थिनी सदगुरु गाडगे महाराज कॉलेज मध्ये दि. १३/१२/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या 'रयत आविष्कार' स्पर्धेसाठी पाठविण्यात आल्या.

४) यशवंतराव चव्हाण इन्स्टिट्यूट ऑफ सातारा, येथे दि. २६/१२/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या, संशोधन महोत्सवात ४ विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला.

याशिवाय महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापकांना वेगवेगळ्या रिसर्च जर्नलमध्ये पेपर कसे प्रसिद्ध करावेत. याविषयी मार्गदर्शन केले. तसेच एम.फील., पी.एच.डी. करण्यासाठी प्रोत्साहित करून, योग्य ते मार्गदर्शन केले.

सदर कमिटीच्या कामकाजासाठी या.प्राचार्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. तसेच कमिटीतील सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले. त्याबद्दल त्यांचे आभार.

डॉ.सुनील चंदनशिवे
चेअरमन

ग्रंथालय विभाग

आज माहितीचे युग आहे व माहितीचा प्रचंड स्फोट होत आहे. अशा वेळेस आपण सर्वच माहिती विकत घेऊ शकत नाही. त्यासाठी ग्रंथालयातच जावे लागते. अशा ग्रंथालयाचा आजच्या परिस्थितीत महत्त्वाचा रोल आहे कारण अत्याधुनिक माध्यमामुळे वाचनाच्या सवयी विद्यार्थिनींमध्ये कमी होत चाललेली आहे. जर विद्यार्थीनींना आजच्या परिस्थितीत बोलके करायचे असेल तर ही महाविद्यालयीन ग्रंथालय सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. त्यामध्ये सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय ग्रंथालय सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. या विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासास चालना देण्यासाठी महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचा उपयोग होतो कारण हे अनेक ज्ञानाणी भरलेले आहे. ग्रंथालयात एकूण १०७६४ ग्रंथ असून ५६ सी.डी. व १२ कॅसेट आहेत. तसेच २६ नकाशे/पृथ्वीगोल/मॉडेल, २९ नियतकालिके आहेत तसेच ९ वर्तमान पत्रे ग्रंथालयात येतात. एकूण ग्रंथसंपदा खालील प्रमाणे आहे. ग्रंथालयामध्ये विद्यार्थी वाचक २८५, प्राध्यापक व स्टाफ वाचक आहेत. त्यांना ग्रंथालयामध्ये नियतकालिके, संदर्भ सेवा, पुस्तके देवघेव सेवा दिली जाते. ग्रंथालयातील वाचकांना INFLIBNET NList, Shivaji University Library e-recourses, NDL, All Open access resources, PDF Books, Periodical Back Volume, इ. जर्नल सुविधा उपलब्ध आहे. महाविद्यालयातील ग्रंथालयामध्ये पुस्तक देवघेव, ही सेवा Online व Offline केली जाते. तसेच वाचकांना संदर्भ सेवा, प्रचलित जागरूकता सेवा, इ जर्नल सेवा, वाचन कक्ष, इंटरनेट सेवा दिल्या जातात.

सन. २०१४-१५ मध्ये ग्रंथालयामध्ये ग्रंथ खरेदीसाठी यु.जी.सी. कडून मानव अधिकार फाऊंडेशन कोर्स अंतर्गत रू.१लाख व १२वी योजना महाविद्यालय विकास अनुदान अंतर्गत १०,००० अनुदान प्राप्त झालेले आहे तसेच यु.जी.सी. ११ व्या योजनेचा एम.आर.पी. (Miner Research project) अंतर्गत रू. ५०,६१५ ची ग्रंथ खरेदी करण्यात आलेली आहे. या सर्व पुस्तकाचा उपयोग वाचकांना करून दिला जातो. ग्रंथालय पूर्ण स्वरूपात संगणकीकृत करण्यात आले आहे. त्याचा उपयोग वाचकांना कमीत कमी वेळेत पुस्तके दिली जातात त्यामुळे वाचकांचा वेळ वाचतो व कर्मचाऱ्यांचा वेळ वाचतो.

विस्तारसेवा :

विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयातील ग्रंथ भांडाराची माहिती होण्यासाठी ग्रंथालयशास्त्राचे जनक पद्मश्री डॉ.एस आर रंगनाथन यांच्या जयंती निमिताने प्रथम दि. ९ ऑगस्ट २०१८ रोजी ग्रंथ प्रदर्शन भरविण्यात आले. यास विद्यार्थिनी व प्राध्यापकांचा भरभरून प्रतिसाद मिळाला. विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन संस्कृती वाढावी यासाठी 'ग्रंथ समीक्षा स्पर्धा' घेण्यात येते. स्पर्धेमध्ये तीन क्रमांक काढून पारितोषिके दिली जातात. तसेच शैक्षणिक प्रत्येक वर्षामध्ये उत्कृष्ट वाचक म्हणून एका विद्यार्थ्याची निवड केली जाते.

प्रा.सौ.एस.बी.कोरडे
ग्रंथपाल

जिमखाना विभाग

मानवी जीवनामध्ये खेळाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. शालेय तसेच महाविद्यालयीन काळात शिक्षणातून होणाऱ्या बौद्धिक विकासासोबतच शरीर संपदा विकास महत्वाचा आहे. सांघिक भावना, नेतृत्व गुण, शिस्त, साहस, आरोग्य, सहकार्य हे गुण विद्यार्थी दशेत रुजविण्यासाठी शारीरिक शिक्षण व खेळ हे एक उत्तम माध्यम आहे.

यावर्षी सातारा विभाग तसेच शिवाजी विद्यापीठ अंतर महाविद्यालयीन स्तरावर झालेल्या विविध स्पर्धामध्ये महाविद्यालयीन खेळाडूंनी उत्स्फूर्त सहभाग घेतला व यशस्वी कामगिरी केली. कबड्डी, मैदानी स्पर्धा व बॉक्सिंग स्पर्धेमध्ये सहभाग घेतला. गतवर्षाप्रमाणेच यावर्षीही बॉक्सिंग स्पर्धेत सातारा विभागीय स्पर्धेत उज्ज्वल यश संपादन केले. कु.वैष्णवी घाडगे व कु.गायत्री होगाडे यांनी प्रथम क्रमांक संपादन केला तर कु.प्रतिक्षा पाटील व कु.दिव्या पवार यांनी द्वितीय क्रमांक मिळविला. कु.ऐश्वर्या अनुगडे हिने तृतीय क्रमांक संपादन केला. वरील खेळाडूंपैकी कु.गायत्री होगाडे व कु.प्रतिक्षा पाटील यांनी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर अंतर्गत झालेल्या आंतरमहाविद्यालयीन बॉक्सिंग स्पर्धेत अनुक्रमे सिल्व्हर व ब्रॉझ मेडल संपादन केले. ही बाब महाविद्यालयाच्या दृष्टीने गौरवाची आहे. कु.गायत्री होगाडे या खेळाडूची राजस्थान येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्तरीय बॉक्सिंग स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूरच्या संघात ६४-६९ कि.ग्रॅ. गटात निवड झाली.

दरवर्षी प्रमाणेच या वर्षी ही महाविद्यालयीन स्तरावर क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन केले गेले. यामध्ये खो-खो, कबड्डी, गोळाफेक, १०० मी. धावणे, ४०० मी. रिले धावणे अशा स्पर्धा झाल्या. बी.ए. भाग १, २ व ३ च्या विद्यार्थीनींनी उत्स्फूर्त सहभाग नोंदवला. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांचे खेळाडूंना नेहमीच प्रोत्साहन असते. खेळाडूंना चांगल्या सुविधा उपलब्ध करून देणेबाबत ते सतत प्रयत्नशील असतात. विविध उपक्रमांच्या वेळी जिमखाना समितीतील सर्व सदस्य तसेच प्राध्यापक व प्रशासकीय सेवकांनी जिमखाना विभागास नेहमीच सहकार्य केले.

प्रा.पी.एस्.कर्डिले
जिमखाना विभागप्रमुख

विद्यार्थी शिस्त व रॅगींग प्रतिबंध समिती

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयात शिस्त निर्माण करण्यासाठी या समितीची स्थापना करण्यात आली. वर्षाच्या सुरूवातीलाच व्हरांडा सुपरविजन वेळापत्रक तयार करण्यात आले. त्यानुसार प्रत्येक तासाला बसण्याची विद्यार्थिनींना सक्ती करण्यात आली. तसेच विद्यार्थिनींच्या पालकांनी शिस्त समिती व प्राचार्य यांच्या भेटी घेतल्या. पाल्याची उपस्थितीबद्दल प्राचार्यांनी पालकांशी संवाद साधून त्यांना मार्गदर्शन केले. तसेच सर्व विद्यार्थीनींना एकत्रित करून रॅगींग संदर्भात सखोल माहिती देण्यात आली. गैरवर्तन केल्यास त्याचे काय परिणाम होतील. त्या संबंधीचे कायदे व शिक्षा इ. माहिती देण्यात आली. सबंध वर्षभरात अशी एकही अनुचित घटना महाविद्यालयात घडली नाही. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे यांचे कमिटीस वरचेवर मार्गदर्शन लाभले. तसेच महाविद्यालयीन शिस्त राखण्यासाठी समितीतील सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.पी.एस्.कर्डिले
चेअरमन

✦ ✦ ✦ ✦

१) विद्यार्थिनींनी व प्राध्यापकांनी 'संशोधन कसे करावे' याविषयी दि. १४/९/२०१८ रोजी डॉ.टी.डी पाटील यांचे व्याख्यान झाले. या व्याख्यानमध्ये, सर्व विद्यार्थिनी व प्राध्यपकांनी सहभाग नोंदविला.

२) दि. १५/०९/२०१८ रोजी ठीक १०.३० वाजता महाविद्यालयामध्ये 'रिसर्च कमिटीच्या वतीने' पोस्टर प्रदर्शन भरविण्यात आले. सदर 'पोस्टर प्रदर्शनात' एकूण १९ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवून, पोस्टर प्रदर्शन केले. त्यातून सहा विद्यार्थिनींची निवड केली.

३) सदर ६ विद्यार्थिनी सदगुरू गाडगे महाराज कॉलेज मध्ये दि. १३/१२/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या 'रयत आविष्कार' स्पर्धेसाठी पाठविण्यात आल्या.

४) यशवंतराव चव्हाण इन्सिस्ट्यूट ऑफ सातारा, येथे दि. २६/१२/२०१८ रोजी आयोजित केलेल्या, संशोधन महोत्सवात ४ विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला.

याशिवाय महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापकांना वेगवेगळ्या रिसर्च जर्नल्समध्ये पेपर कसे प्रसिद्ध करावेत. याविषयी मार्गदर्शन केले. तसेच एम.फील., पी.एच.डी. करण्यासाठी प्रोत्साहित करून, योग्य ते मार्गदर्शन केले.

सदर कमिटीच्या कामकाजासाठी या.प्राचार्यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. तसेच कमिटीतील सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले. त्याबद्दल त्यांचे आभार.

डॉ.सुनील चंदनशिवे
चेअरमन

ग्रंथालय विभाग

आज माहितीचे युग आहे व माहितीचा प्रचंड स्फोट होत आहे. अशा वेळेस आपण सर्वच माहिती विकत घेऊ शकत नाही. त्यासाठी ग्रंथालयातच जावे लागते. अशा ग्रंथालयाचा आजच्या परिस्थितीत महत्त्वाचा रोल आहे कारण अत्याधुनिक माध्यमामुळे वाचनाच्या सवयी विद्यार्थिनींमध्ये कमी होत चाललेली आहे. जर विद्यार्थीनीना आजच्या परिस्थितीत वोलके करायचे असेल तर ही महाविद्यालयीन ग्रंथालय सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. त्यामध्ये सौ.मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय ग्रंथालय सुसज्ज असणे गरजेचे आहे. या विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासास चालना देण्यासाठी महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचा उपयोग होतो कारण हे अनेक ज्ञानाणी भरलेले आहे. ग्रंथालयात एकूण १०७६४ ग्रंथ असून ५६ सी.डी. व १२ कॅसेट आहेत. तसेच २६ नकाशे/पृथ्वीगोल/मोडेल, २९ नियतकालिके आहेत तसेच ९ वर्तमान पत्रे ग्रंथालयात येतात. एकूण ग्रंथसंपदा खालील प्रमाणे आहे. ग्रंथालयामध्ये विद्यार्थी वाचक २८५, प्राध्यापक व स्टाफ वाचक आहेत. त्यांना ग्रंथालयामध्ये नियतकालिके, संदर्भ सेवा, पुस्तके देवघेव सेवा दिली जाते. ग्रंथालयातील वाचकांना INFLIBNET NList, Shivaji University Library e-recourses, NDL, All Open access resources, PDF Books, Periodical Back Volume, इ. जर्नल सुविधा उपलब्ध आहे. महाविद्यालयातील ग्रंथालयामध्ये पुस्तक देवघेव, ही सेवा Online व Offline केली जाते. तसेच वाचकांना संदर्भ सेवा, प्रचलित जागरूकता सेवा, इ जर्नल सेवा, वाचन कक्ष, इंटरनेट सेवा दिल्या जातात.

सन. २०१४-१५ मध्ये ग्रंथालयामध्ये ग्रंथ खरेदीसाठी यु.जी.सी. कडून मानव अधिकार फाऊंडेशन कोर्स अंतर्गत रू.१लाख व १२वी योजना महाविद्यालय विकास अनुदान अंतर्गत ९०,००० अनुदान प्राप्त झालेले आहे तसेच यु.जी.सी. ११ व्या योजनेचा एम.आर.पी. (Miner Research project) अंतर्गत रू. ५०,६१५ ची ग्रंथ खरेदी करण्यात आलेली आहे. या सर्व पुस्तकाचा उपयोग वाचकांना करून दिला जातो. ग्रंथालय पूर्ण स्वरूपात संगणकीकृत करण्यात आले आहे. त्याचा उपयोग वाचकांना कमीत कमी वेळेत पुस्तके दिली जातात त्यामुळे वाचकांचा वेळ वाचतो व कर्मचाऱ्यांचा वेळ वाचतो.

विस्तारसेवा :

विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयातील ग्रंथ भांडाराची माहिती होण्यासाठी ग्रंथालयशास्त्राचे जनक पद्मश्री डॉ.एस आर रंगनाथन यांच्या जयंती निमित्ताने प्रथम दि. ९ ऑगस्ट २०१८ रोजी ग्रंथ प्रदर्शन भरविण्यात आले. यास विद्यार्थिनी व प्राध्यापकांचा भरभरून प्रतिसाद मिळाला. विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन संस्कृती वाढावी यासाठी 'ग्रंथ समीक्षा स्पर्धा' घेण्यात येते. स्पर्धेमध्ये तीन क्रमांक काढून पारितोषिके दिली जातात. तसेच शैक्षणिक प्रत्येक वर्षामध्ये उत्कृष्ट वाचक म्हणून एका विद्यार्थ्याची निवड केली जाते.

प्रा.सौ.एस.वी.कोरडे
ग्रंथपाल

जिमखाना विभाग

मानवी जीवनामध्ये खेळाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. शालेय तसेच महाविद्यालयीन काळात शिक्षणातून होणाऱ्या बौद्धिक विकासासोबतच शरीर संपदा विकास महत्त्वाचा आहे. सांघिक भावना, नेतृत्व गुण, शिस्त, साहस, आरोग्य, सहकार्य हे गुण विद्यार्थी दशेत रुजविण्यासाठी शारीरिक शिक्षण व खेळ हे एक उत्तम माध्यम आहे.

यावर्षी सातारा विभाग तसेच शिवाजी विद्यापीठ अंतर महाविद्यालयीन स्तरावर झालेल्या विविध स्पर्धामध्ये महाविद्यालयीन खेळांडुनी उत्स्फूर्त सहभाग घेतला व यशस्वी कामगिरी केली. कबड्डी, मैदानी स्पर्धा व बॉक्सिंग स्पर्धेमध्ये सहभाग घेतला. गतवर्षाप्रमाणेच यावर्षीही बॉक्सिंग स्पर्धेत सातारा विभागीय स्पर्धेत उज्ज्वल यश संपादन केले. कु.वैष्णवी घाडगे व कु.गायत्री होगाडे यांनी प्रथम क्रमांक संपादन केला तर कु.प्रतिक्षा पाटील व कु.दिव्या पवार यांनी द्वितीय क्रमांक मिळविला. कु.ऐश्वर्या अजुगडे हिने तृतीय क्रमांक संपादन केला. वरील खेळाडुंपैकी कु.गायत्री होगाडे व कु.प्रतिक्षा पाटील यांनी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर अंतर्गत झालेल्या आंतरमहाविद्यालयीन बॉक्सिंग स्पर्धेत अनुक्रमे सिल्व्हर व ब्राँझ मेडल संपादन केले. ही बाब महाविद्यालयाच्या दृष्टीने गौरवाची आहे. कु.गायत्री होगाडे या खेळाडूची राजस्थान येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्तरीय बॉक्सिंग स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूरच्या संघात ६४-६९ कि.ग्रॅ. गटात निवड झाली.

दरवर्षी प्रमाणेच या वर्षी ही महाविद्यालयीन स्तरावर क्रीडा स्पर्धेचे आयोजन केले गेले. यामध्ये खो-खो, कबड्डी, गोळाफेक, १०० मी. धावणे, ४०० मी. रिले धावणे अशा स्पर्धा झाल्या. बी.ए. भाग १, २ व ३ च्या विद्यार्थीनिंनी उत्स्फुर्त सहभाग नोंदवला. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे यांचे खेळाडुंना नेहमीच प्रोत्साहन असते. खेळाडुंना चांगल्या सुविधा उपलब्ध करून देणेबाबत ते सतत प्रयत्नशील असतात. विविध उपक्रमांच्या वेळी जिमखाना समितीतील सर्व सदस्य तसेच प्राध्यापक व प्रशासकीय सेवकांनी जिमखाना विभागास नेहमीच सहकार्य केले.

प्रा.पी.एस्.कर्डिले
जिमखाना विभागप्रमुख

विद्यार्थी शिस्त व रॅगींग प्रतिबंध समिती

सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयात शिस्त निर्माण करण्यासाठी या समितीची स्थापना करण्यात आली. वर्षाच्या सुरूवातीलाच व्हरांडा सुपरविजन वेळापत्रक तयार करण्यात आले. त्यानुसार प्रत्येक तासाला बसण्याची विद्यार्थिनींना सक्ती करण्यात आली. तसेच विद्यार्थिनींच्या पालकांनी शिस्त समिती व प्राचार्य यांच्या भेटी घेतल्या. पाल्याची उपस्थितीबद्दल प्राचार्यांनी पालकांशी संवाद साधून त्यांना मार्गदर्शन केले. तसेच सर्व विद्यार्थीनींना एकत्रित करून रॅगिंग संदर्भात सखोल माहिती देण्यात आली. गैरवर्तन केल्यास त्याचे काय परिणाम होतील. त्या संबंधीचे कायदे व शिक्षा इ. माहिती देण्यात आली. सबंध वर्षभरात अशी एकही अनुचित घटना महाविद्यालयात घडली नाही. प्राचार्य डॉ. कैलास जगदाळे यांचे कमिटीस वरचेवर मार्गदर्शन लाभले. तसेच महाविद्यालयीन शिस्त राखण्यासाठी समितीतील सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.पी.एस्.कर्डिले
चेअरमन

✦ ✦ ✦ ✦

Rayat Shikshan Sanstha's

Sou.M.R.Jagtap Mahila Mahavidyalaya, Umbraj

STAFF LIST

1.	**Principle, Dr. Kailas Jagdale**	M.Sc., Ph.D.	Botany
2.	Prof.Tulshidas Aphale	M.A.	English
3.	Prof.Dr.Machhindra Sakate	M.A., Ph.D.	Sociology
4.	Prof.Maruf Mujawar	M.A., M.Phil.	Hindi
5.	Prof.Dr.Sunil Chandanshive	M.A., M.Phil., Ph.D.,SET	Marathi
6.	Prof.Dr.Abhay Patil	M.A., Ph.D.	History
7.	Prof.Dinesh Patil	B.A., B.P.Ed., M.P.Ed.	(Retired 31-12-2018)
8.	Prof.Manohar Malge	M.A.	English
9.	Prof.Lalasaheb Pawar	M.A.	Economics
10.	Prof.Dr.Vandana Mohite	M.A., M.Phil., Ph.D.	Hindi
11.	Prof.Shobha Korade	M.A., M.Lib., NET	
12.	Prof.Asha Madavi	M.A., NET	Geography
13.	Prof.Maruti Tambe	M.A.	History
14.	Prof.Kalpana Patil	M.A. SET	Psychology
15.	Prof.Manisha Ghadage	M.A.	Sociology
16.	Prof.Prasad Kardile	M.P.Ed., SET	Phy.Director
17.	Prof.Suchita Aundhkar	M.A., M.Phil., NET, SET	Marathi

NON-TEACHING STAFF

1.	Shri.Ashok Kahrade	Head Clerk	M.Com. (Retired 31-12-2018)
2.	Shri.Bharat Pawar	(Sr.Clerk)	M.A., B.Lib., I.S.C.
3.	Smt.Nita Mohite	Cleark	B.A.
4.	Shri.Rajendra Kamble	Lib.Attendent	10th
5.	Shri.Yuvraj Virkar	Lib.Attendent	12th
6.	Shri.Adik Jadhav	Peon	7th
7.	Shri.Ankush Bokad	Peon	10th

॥ कर्मवीर जयंती सोहळा २०१८-१९ ॥

कर्मवीर जयंतीनिमित्त अण्णांच्या प्रतिमेचे पूजन करताना मान्यवर

कर्मवीर जयंतीनिमित्त 'रांगोळी प्रदर्शन' पाहताना मान्यवर

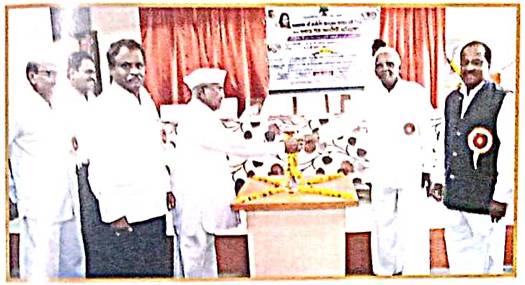

दिपप्रज्वलन करताना प्रमुख पाहुणे व इतर मान्यवर

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक करताना मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे

प्रमुख पाहुणे मा.डॉ.विश्वनाथ पवार यांचे स्वागत

कार्यक्रमास उपस्थित विद्यार्थिनी व प्राध्यापक वर्ग

प्रमुख पाहुणे मा.डॉ.विश्वनाथ पवार मार्गदर्शन करताना

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा.द.श्री.जाधव आपले विचार मांडताना

॥ वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ २०१८-२०१९ ॥

कर्मवीर भाऊराव पाटील
प्रतिमा पूजन करताना मान्यवर

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक करताना
मा.प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे

प्रमुख पाहुणे मा.सचिव प्राचार्य डॉ.भाऊसाहेब कराळे यांचे स्वागत
करताना प्राचार्य डॉ.कैलास जगदाळे

क्रीडा विभाग वार्षिक अहवाल वाचन करताना
जिमखाना विभाग प्रमुख प्रा.प्रसाद कर्डीले

प्रमुख पाहुणे मा.सचिव प्राचार्य
डॉ.भाऊसाहेब कराळे यांचे मार्गदर्शन

महाविद्यालयाचा शैक्षणिक अहवाल वाचन करताना
कार्याध्यक्ष डॉ.सुनिल चंदनशिवे

पारितोषिक स्वीकारताना विद्यार्थिनी

कार्यक्रमास उपस्थित विद्यार्थिनी व प्राध्यापक वर्ग